

PETAR NILKES D. I.

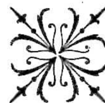
OBRANA

U BORBI

PROTI MODERNOM BEZVJERSTVU

II

DOZVOLOM CRKOVNE VLASTI

SPLJET 1906.
LEONOVA TISKARA.

Predgovor.

Bezvjerstvo je dan danas prava velevlast. Ono širi svoj upliv, kamogod samo može i želi pod svoju vlast podmetnuti cijele narode ili, kad mu to ne pogje za rukom, barem pojedine ljude. Pri tome dakako da ne pazi na sredstva. Čas navali na objavljenu vjeru, na katoličku crkvu, svim bijesom, čas potajno; čas u ime krive znanosti, čas u ime emancipacije. Nikad ne miruje, uvijek ruje, potkopava, uvijek se bori.

Žaliboże bezvjerstvo je raširilo svoju djelatnost i kod hrvatskoga naroda; i ovaj narod je izložen udaru bezvjerstva.

U ovoj borbi ko će podleći bezvjerstvu? Svi oni, koji zapuste nadnaravna sredstva (molitvu, sakramente) i kojih vjera nije «rationabile obsequium», koji u vjeri nijesu proučili nutrnju razložitost svoje vjere.

Pa baš na to smjera ova knjižica, da pokaže naobraženim ljudima istinu.

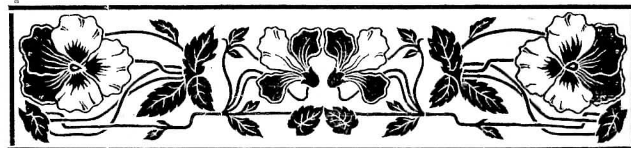
Ova knjižica kroz malo godina doživjela je u njemačkom izvorniku više izdanja i to je dokaz, da je pisac shvatio potrebe današnje dobe. Dao Bog, da se i hrvatski katolici s njom okoriste.

Prevodilac.

I.

OBJAVLJENA VJERA

1. Objavljena vjera — bez potrebe.

Ne ćutim potrebe za kakovom objavljenom vjerom; ja sam zadovoljan sa zdravim razumom.

O. Ali *Bog* nije time zadovoljan; On nam je, kako dokazuje apologetika, dao svoju objavu, da nas iz *sluga* po svojoj milosti učini svojom *djecom*. Ko dakle sa svojom krivnjom odbacuje objavu i prezire Božje premilosno posinjenje, taj će hoteć svojevoljno ostati sluga uzalud očekivati od Boga nagradu. Ili dijete Božje — ili beskorisni i rgjavi sluga. Ili sjediti uz stol Božji — ili skapati od gladi kao sluga.

2. Objava — suvišna.

Bog je dao čovjeku razum; dovoljno je, ako slijedimo svijetlo razuma. Objava je suvišna

O. 1) Slijedite samo vjerno svijetlo razuma; ono će vas dovesti k objavi.

2) Svjetlo razuma nije dovoljno za *nadnaravni cilj*, za takov cilj objava je apsolutno nužna, jer bez nje ne bismo ni doznali za taj cilj.

Ali ne obziruć se da smo odregjeni za nadnaravni cilj, Božanska objava ljudima ne samo nije suvišna, nego je i *vrlo korisna.*

Koliko nestalnosti, sumnja i bludnja nije bilo čak i kod najvećih poganskih mudraca, kao kod *Sokrata*, *Platona*, *Aristotela*, *Cicerona* i t. d. baš glede naravnih istina o Bogu, svijetu, duši i ćudoregju! Pomisli na dualističko tumačenje svijeta, nauku o seobi duša, na robove, na izlaganje slabe i kržljave djece, samoubojstvo, na protunaravne grijehe, na mržnju i osvetu itd.

Nekoji poganski filosofi mislili su kao i *Pitagora*, koga riječi navodi filozof Jamblih: »Čovjek mora samo činiti, što je Bogu ugodno; nu to neće lako spoznati, ako ga Bog ili koji viši duh ne poduči«. Slično govore Plato, Porfirij, Plutarh itd.

3. Na moj način.

Čemu stalni oblici vjere, dogme, objava? Ja služim Bogu na moj način

O. Kad bi mladi vojnik (Rekrut) kazao: »Čemu Reglement, instrukcije? I ja služim kralju na moj način«, želio bih vidjeti na to oči podčasnika!

Služiti znači vršiti volju starješine; kada se dakle »moj način« ne slaže s načinom, što ga Bog hoće i što ga je Bog odredio, onda ne *služim* Bogu »na moj način« ni malo.

4. Čini pravo i ne boj se nikoga.

To je moja lozinka; to mi nadoknagjuje sve vjere.

O. Ta lozinka nije loša; čini pravo, ali u pravom smislu! Činiš li *svakome* pravo, ne samo ljudima, nego i Bogu? Pa baš Bog istinito ima pravo, da nam dade svoju *objavu* i da zahtijeva nek mu vjerujemo; ima pravo podati nam stalnu vjeru i od nas tražit nek je vršimo.

Poštuj dakle ovo pravo Božje i ne boj se pri tome nikoga. Uvjeren si n. p. kao katolik iz istinitosti tvoje vjere, pa *boj se Boga* i inače *nikoga.* »ali u istinu nikoga«, kako je hrabro nadodao grof Ballestrem, »ni onih gori ni onih doli«.

Riječi »Čini pravo i ne boj se nikoga« često su tanka koprena klimavih koljena, koja se *neće* da poklone *pred Bogom*, jer se *plaše ispred ljudi.* Strah ispred ljudi stoji kao utvara pred crkvenim vratima i šapće ti tiho: Čini Bogu krivo i boj se toga i onoga!

5. Naravno poštenje.

Kad se živi samo pošteno, ne treba nikakove vjere, a najmanje objavljene.

O. To je pravo umjeće, pošteno živjeti *bez vjere i objave*! Takovi poštenjaci često upadnu u tamnicu i od Božjih deset zapovijedi najsavjesnije obdržavaju jedanaestu: Nedaj se uhvatit!

Besprikorna toilette, najnovija moda, najfiniji kroj i neobična učtivost prečesto moraju prikriti

nutrnju gnjiloću. U nekim krugovima stepen izobrazbe mjeri se po potrošku sapuna i laštenju ovratnika.

Bez *kršćanskog* ćudoregja mjesto čistoće podržava se »zdravu putenost« t. j. najgadnije grijehe sve dotle, dok ne škode zdravlju, mjesto ženidbene vjernosti *slobodnu ljubav* ili ti hrvatski: preljub; mjesto prave umjetnosti *besramnu modernu;* mjesto kršćanske poniznosti i čednosti *»gospodski moral«* jednog Nietzschea, prema komu je moral živina još zlato. (Op. Nietzsche veli, da je kultura time nastala, što je jači tlačio slabijeg. Što je u prilog tome »gospodskom pravu«, to je dobro, plemenito, odlično; protivno je zlo, nisko, prostački. To je »gospodski moral« po njemu, dočim je moral robova ono što kršćanstvo zove n. p. poniznost, milosrgje itd.)

»Što su radnici?« reče mi nekoć takov jedan »pošteni« bogataš. »Ništa drugo nego masa, koja žvače i probavlja, koju se mora zgaziti, da uzmognemo napredovati u kulturi.«

Niže pak klase, koje nemaju religije niti nose narukvice, ne treba da nanjuše nešto kulture, jer se u njima pokaže živinska narav (ili kako Nietzsche zove: blonde, schweifende Bestie), čim se za to pruži zgoda, i nema policije, koja će moći tu živinu pretvoriti u razumnog čovjeka.

To može samo vjera. Kršćanstvo je to dokazalo.

6. Vjera humaniteta.

Istinita vjera je pravo čovječanstvo, kultura dobroga i lijepoga.

Čovjek neka ne teži za *nadnaravnim*, nego neka ovdje na zemlji razvije svoje *naravne* sposobnosti, izobrazi svoj razum, oplemeni svoje ponašanje, ljepša sebi i drugima život. To je ideal, to je pravo čovještvo.

O. 1. *Ovaj ideal* se baš u kršćanstvu oživotvoruje i samo u njemu. *Krst* je najsavršeniji uzor najplemenijeg čovječanstva, dapače još više od toga: »Benignitas et humanitas apparuit Salvatoris nostri Dei«. »Pokaza se blagodat i čovjekoljublje Spasa našega Boga« (Tit. 3,4). Ali bez Krsta i kršćanstva nije humanitet ništa drugo nego čuvstvena omamjivost i varka.

Pokus je učinjen već kod starog klasičnog poganstva. *Helada i Rim* sa plavim južnim nebom i olimpom bogova, sa Apolom i Musama, svjetskim mudracima, pjesnicima i umjetnicima, veličanstvenim djelima umjetnosti i književnosti, — nije li to bila kolijevka i postojbina humaniteta?

A *resultat* ove klasične naobrazbe? Praznovjerje grozno, skepsa do zdvojnosti, ropstvo* najnedostojnije vrsti, ratovi u barbarskom obliku sa najgorim nečovještvom proti pobjegjenicima — vae victis! — rafinirano opljačkanje osvojenih zemalja s nečuvenom zlovoljom i grozotom, nećudorednost bez granica, porušenje ženidbenog života tako, da

* *Opaska.* U izobraženoj Ateni bile su tri četvrtine stanovnika robovi. U Rimu bilo je samo oko 2000 bogataša sa jednim miliunom robova po prilici; k tome je bilo oko 350 tisuća siromaha u najgoroj bijedi. Pojedini Rimljani imali su do 20 tisuća robova. (Usp. dalje kod Hacke, Kath. Apolo. S. 167).

su rimske žene brojile svoje godine po promjeni muževa, kako je Rim brojio svoje godine po godišnjim konsulima, javne ljudske žrtve još u doba Ciceronovo, grozota proti robovima gora nego li proti živinama, divlje krvne gladiatorske igre, u kojima su se morali tući med sobom na tisuće osoba e da ugode očima vrlo izobraženih Rimljana.

Kršćanske samilosti ni za lijek! Poganstvo nije imalo nikakov zavod za siromahe i bolesnike u kršćanskom smislu. Ništa nije bilo u svem rimskom carstvu, što bi i iz daleka bilo slično kakvoj milosrdnoj sestri (što dvori bolesnike u bolnicama)!

Sv. Pavao opisuje pogane po vlastitom opažanju kao »ljude bez srca, vjerolomne, nemilostive« (Rim. 1, 31).

To je bio humanitet, od kog nek nas Bog čuva!

2. Ako naši *moderni ljudi humaniteta* katkada imadu nešto više smisla za dobrotvornost, to su pozajmili od kršćanstva. Pa kako često to je pomješano sa vlastitom korišću, sebeljubljem, egoizmom!

Framason pomaže framasona na račun neframasona: lijepa je to ljubav prema ljudima! Prosta humanitarna ljubav ima svoje granice ondje, gdje ne seže njezino računanje, bilo to glede koristi ili glede časti ili inače kakvog zemaljskog dobra.**

** *Opaska.* Goethe bijaše sigurno korifej humanizma; u očima nekojih dapače vrijedi uprav kao »čovječji ideal«. O njemu veli Schiller: »Često da budem Goethe, učinilo bi me nesretnim: ni za svoje najbliže prijatelje nema prijateljskih čuvstva; u istinu mislim, on je egoist u izvanrednoj mjeri« (Gödeke, Schillers Briefwechsel mit Körner I. 270).

Bez Krsta i njegove milosti prazna je riječ *opća ljubav spram ljudi.*

»Ko govori o općoj ljubavi spram ljudi a ne drži se Krsta«, veli Vosen, »taj sigurno nije još pokušao izvesti, što uči; inače bi bio brzo uvidio, kako je nemoguće to izvesti. Samo kad se ljubi Isukrsta može se sve ljubiti, radi njegove ljubavi; samo, uz

Kako je znao Göthe svog suparnika Schillera iz Weimara odalečiti, da ga upotrebi korisno u Jeni uz sitnu zbilja nadnicu, lako se vidi po Schillerovim pismima upravljenim Körneru. Schiller je dobivao od nadvojvode Karla Augusta, »mecene njemačke umjetnosti«, 200 talira kao godišnu potporu, niti toliko koliko nadvojvodov friseur ili krojač, dočim je Göthe jednom pruskom činovniku Schuckmannu obećao 2000 do 2200 talira, da ga dovede u Weimar.

Dok je Göthe bio svemožan kod nadvojvode i plivao u svakoj ugodnosti, morao je Schiller, da ne pogine sa svojom mladom ženom od gladi — godišni dobitak mu je bio do 1400 talira — »svagdano raditi do četrnaest sati«, što mu se je naskoro osvetilo (1791) sa teškom bolešću. Weimarski dvor zadovoljavao se je time, da mu pošalje par flaša madeire. Srećom bilo je na svijetu još i drugih ljudi, osim »nesebičnog« Göthea i »plemenitog« nadvojvode Karla Augusta; Schilleru je naime došao dar iz Danske, koji je izbavio pjesnika iz preneugodne bijede.

pomoć njegove milosti, možemo svladati snažne strasti i držat ih na uzdi, možemo predobit sebičnost bez zemaljske nagrade« (Christenthum, S. 569).

3) Zašto pristašam humaniteta stoji kršćanstvo na putu? Jer Krst tako *ozbiljno* govori o pravom humanitetu, jer on traži oplemenjenje *cijelog* čovjeka i ne propušta ni za tren neka »lijepa nagnuća« i »plemenite strasti«.

Tako »plemenit, dobar i prijateljski« nek bude koji gospodin i neka zabilježi na prvom mjestu 100 ili 1000 Kruna u dobrotvorne svrhe, nu ako potajno griješi proti 6 ili 7 zapovijedi, dotičnik za Isukrsta nije ni iz daleka *dosta čovječan*.

A i gospogja, koja potajno živi nevjerno nek bude izobražena koliko hoćeš, neka dijeli milosti-

---

Kako su škrti bili nadvojvoda i Göthe prama Herderu i drugima, usporedi o tome: Baumgartner Göthe und Schiller, S. 28,78. Za jednu t. zv. prijateljicu izdavao je nadvojvoda u jednoj godini (1825) tri puta toliko, koliko ukupno g. 1790 za Göthea, Herdera, Wielanda i Schillera. »Veliki umnici, koji su podigli njegovu slavu, valjda ga nijesu toliko zapali, koliko dvojica husarskih majera, koji nit su proslavili malenu weimarsku zemlju nit su joj bili od kakove koristi« (Marggroff, Blätter für litt. Unterhaltung 1860, II. 689) — A to je bilo — ne zaboravimo! — vrhunac humaniteta i opće čovječje ljubavi, i Weimar je bio središna tačka. Kakovo je bilo ćudoregje tih kulturnih velikana u Weimaru, o tome usporedi: Janssen, Zeit und Lebensbilder.

nje i prolije suza za siromahe koliko hoćeš, za kršćanstvo nije ta preljubnica još dosta *plemenita*.

Dekalog je bitni temelj prave naobrazbe; a što se više oponaša *Isukrstov primjer*, naobrazba će bit tim plemenitija, veća i finija.

4) Kako nesretna čini čovjeka sami humanitet, to najbolje pokazuju izjave njegovih štovatelja. Göthe (Gespräche mit Eckermann I, 76) priznaje, da kroz svojih »75 godina nije imao ni četiri sedmice dana baš ugodnih« a ipak je njegov život prošao uz vrlo povoljne okolnosti. Schiller se tuži, kako ga čast ostavlja hladnim i nesretnim i kako su njegove najljepše nade o sreći iščezle poput mjehurića sapunovih. Aleksandar Humboldt uzdiše: »Kad bi se samo znalo, zašto se živi! Još bi najbolje bilo, da se rodiš slabouman!« — Ni svijetla, ni sreće, ni topline izvan Krsta i kršćanstva!

7. O religijama.

Izobražen čovjek stoji nad raznim religijama. On ne prihvaća »nijednu od sviju, koje mi imenuješ« i to »radi religije«.

O. Kad spoznajem da su krive sve »religije, koje mi imenuješ«, dakako da sam dužan radi religije« t. j. radi savjesti da se od njih odvratim i tražim pravu.

Nu postavit se nad sve religije, pa i nad pravu, to ne pokazuje ni naobrazbe ni savjesnosti.

8. Lessingova tri prstena.

Držim s velikim misliocem *Lessingom*, koji je jasno dokazao za svakog naobraženog čovjeka, da

se i iza objave može tako teško spoznati pravu vjeru, kako u njegovoj paraboli pravi prsten, te da se stoga moramo daleko držati od svake objavljene kristine. Parabola je poznata. Neki otac imao je dragocjeni prsten, koga je naravno mogao ostaviti samo jednome svojih triju sinova. Nu da nijednog ne ožalosti, po uzoru onog prstena dade on napraviti još dva kriva prstena. Tad daruje svakome sinu po jedan prsten i tako je svaki mislio, da ima pravi prsten; svaka od ovih stranaka drži, da ima pravu vjeru, ali u sebi se varaju sve tri.

O. Zbilja? Ne vidiš li, kako tu parabolu upotrebljavaš proti sebi?

P. Kako?

O. Po paraboli zbilja je jedan od sinova imao pravi prsten. Tako i jedna od triju stranaka ima pravu religiju, a drugi imadu krivu.

P. Neka bude, Ali se ne može znati, koji je bio pravi prsten. Tako se ne može znati, koja je prava od Boga religija.

O. Zbilja? Smatraš li Boga tako djetinjastim ocem, kakav je onaj u paraboli? Ovaj je obećao svoj trojici sinova pravi prsten, a naravno nije mogao svoje ludo obećanje izvršiti kod dvojice sinova. Stoga ih je prevario sa krivim prstenima. Tako Bog ne postupa. On je dao ljudima pravu religiju, pa se je zatim i brinuo, da je uzmognu priznati i razlikovati od krive svi ljudi. (Usp. Hammerstein, Das Christentum S. 3).

9. Klasična usporedba.

Ali navedenu usporedbu, parabolu o trim prstenima, ipak nazivlju klasičnom, a ti je tako malo cijeniš.

O. Glasoviti auktor one usporedbe je klasičan kao kritičar u umjetnosti, ali nije klasičan kao kritičar religije. Pa što se tiče i umjetničkog oblika kod one usporedbe, i nehotimice pada na um rečenica: Quandoque dormitat et bonus Homerus.

Svaka usporedba hramlje u nuzgrednim stvarima; ali Lessingova usporedba hramlje u svim glavnim stvarima. Ta

1) otac je u usporedbi *ravnodušan* glede istine ili zablude kod svojih sinova. Nu Bog ne može u tom pogledu bit ravnodušan.

2) Otac *vara;* Bog ne može to učiniti.

3) Povod je prevari okolnost, što pravi prsten ne može dopasti nego *jednog* sina. Istinita i prava vjera pak može zapasti *svakoga*; apsolutno je nerazložito i nerazumno da bi nas Bog prevario.

4) Prevara u paraboli može samo onda umiriti sinove, ako *ne znadu* da postoji samo jedan pravi prsten, ili ako nijedan od njih ne zna, da postoje još i druga dva prstena. Glede religije pak *svak znade*, da postoji i može postojati samo jedna istina, i da postoje još i razne religije dakle i krive.

5) Tri *prstena* može se radi *sličnosti* zamijeniti; ali tri *religije*, kao židovska, kršćanska i muhamedanska, vidi i najslaboumniji čovjek da su *različite*.

6) Prsten je samo *vanjski* ures, pa o njegovoj pravosti ili nepravosti ne ovisi vrijednost čovječja. Religija je ravnalo ćudorednog života i o njoj ovisi *nutrnja vrijednost* čovjeka. Onom ocu može biti

ravnodušno, koji sin. imade pravi prsten, ali Bogu to ne može bit, da li jedan narod ima pravu religiju.

7) Onaj otac je *oteščao*, da se ne upoznade pravi prsten, Bog pak *olakšava*. da se nagje pravu i istinitu religiju. On je dapače sam došao na zemlju, da nam pokaže pravu religiju i očuva nas od krive.

Ako dakle koja usporedba hramlje, ova baš hramlje.

10. Vjera i naobrazba.

Kao naobražen čovjek samo ono prihvaćam, što sam vidio i doživio. Vjera je dobra za *puk*, ali ne za *izobražene* ljude.

O. Dakle ne prihvaćaš kao istinito, da su tvoji roditelji vjenčani, da potječeš od tvojih roditelja, da si kršten i t. d.; ta sve to nijesi vidio. To sve moraš vjerovati, a vjerovat (veliš) da je dobro samo za puk.

Jesi li bio s Nansenom na sjevernom polu ili sa Stanleyom kroz Afriku? Jesi li se i ti borio kod Sedana i kod Salamine, kod Maratona i Leipziga? A ipak kao izobražen čovjek ne ćeš sumnjati o povjesti i geografiji. Vjeruješ ljudima, netom si siguran o njihovoj vjerodostojnosti. Vjeruješ nepoznatom čovjeku, koga pitaš nek ti pokaže put; vjeruješ čuvaru na željezničkoj postaji, kad ti označi sat polaska željezničkog vlaka; vjeruješ kuhaču glede sgotovljenih jela, liječniku, kad ti propisuje lijek. *Svaki dan i u stotinu slučajeva vjeruješ ljudima,* dapače često prelako i prebrzo, — *samo Bogu* i auktoritetu od Boga posvjedočenom *ne ćeš da vjeruješ*, i ako se možeš potpuno uvjerit o činjenici objave.

Ova nedosljednost ne potječe od razuma i naobrazbe, nego od volje, koja *ne će* da vjeruje jer bi onda morala i izvršivati što vjera objavljena zapovijeda, a to je njoj teško, pa zato da se kako — tako umiri nastoji se zavarati da vjera nije za *izobražene* ljude.

11. Kako vjerujemo ljudima, kako Bogu.

Ljudima dakako moram vjerovati. Nu pri tome lako mogu doznati istinu. Kako ću pak bit siguran, da se je *Bog objavio*? Nijesam nikada Boga ni vidio ni čuo; meni se on nije nikada objavio.

O. Ali se je Bog objavio drugim ljudima i po njima, svojim posrednicima, objavio se je i tebi. Da se je pak Bog objavio i da je ta objava do tebe nepromjenjena došla pomoću od Boga ovlaštenih posrednika, o tome se možeš lako uvjerit. To je baš cilj t. j. da te uvjeri, one znanosti, što je zovemo *apologetikom*, koja se ne temelji na vjerskim istinama, nego na logičnim i povjesničkim istinama i dokazuje pomoću zdrava razuma da se je Bog objavio i da su vjerodostojni oni posrednici, preko kojih se je Bog objavio, osobito crkva. Pa zato i slijedi: »Ko ne sluša crkve, neka ti je kao poganin i javni grješnik«.

Da Bog *nije osobno* govorio s tobom, nije zamjerno, kad valjda znadeš, da ni kralj ili vladar ne objavljuje ti osobno nove državne zakone a ipak od

tebe odlučno zahtijeva, da ih primiš i vršiš. Ta vladar ima svoje činovnike, preko kojih se objavljuje svojim podložnicima. Prenaivno bi bilo, kad bi koji podložnik prestupio zakone i htjeo se opravdati: Kralj mi nije osobno ništa kazao o ovim zakonima.

12. Bez brzojava.

Ali Bog ne može besjedit s ljudima; izmegju neba i zemlje nema ni brzojava ni telefona. Pa kako bismo mogli bit sigurni mi ljudi, da Bog s nama govori?

O. Stvar je jednostavnija, nego li cijeniš. U istinu pojavio se je *Bog na zemlji u čovječjem obliku*, dokazao je pomoću jasnih čudesa da je on Bog i govorio je po tome s nama bez telefona i brzojava i pobrinuo se je, da te nje ove besjede dogju do nas istinite.

Dalje, Bog može, kao najveći duh, koji je stvorio sve duhove, tim duhovima svoje *misli saopćiti*, bilo pomoću čisto duhovnog prosvjetljenja, bilo pomoću slika i vidjenja. Tako je on postupao s prorocima i potvrdio je onda njihove riječi s čudesima i znakovima.

13. Objavljena vjera je — proti razumu.

Po modernom shvaćanju svijeta razum, i to razum svakog pojedinog čovjeka, ima nepobitno pravo, da sam odlučuje, što je istinito ili lažno, dobro ili zlo. U srednjem vijeku i još sada u katoličkoj crkvi vrhovnu odluku daje auktoritet: »Rim je progovorio, stvar je svršena«. To je pak proti razumu, antiracionalno, dočim je moderno shvaćanje svijeta razumno. Tako kaže berlinski profesor Paulsen.

O. Učeni je gospodin zapustio s vida, da u srednjem vijeku i u katoličkoj crkvi, kao što kod svakog zdravog shvaćanja o svijetu, tekar onda auktoritet zauzima svoja prava, kada nam razum to *obrazloži* (legitimira) i dokaže da auktoritet ima to pravo.

Prije nego li se podvrgnem auktoritetu, mora da me osvjedoči moj razum, da je auktoritet zbilja takov t. j. da spoznaje istinu i da mi hoće saopćit i zbilja saopćuje istinu.

Pokorit se tada auktoritetu, to je *razborito* (racionalno) i nije proti razumu; kad se ipak ne bih pokorio, nego prkosio, bilo bi nerazborito, u istinu *antiracionalno*.

14. Više svijetla.

Nama ljudima ako kani Bog dati objavu, morao bi nam je objavit s tako jasnim dokazima, da se pri tome ne bi moglo *ni malo sumnjati*.

O. *Razborite sumnje* u istinu su nemoguće kod onoga, koji je dobre volje, dobro raspoložen; nu ko nema dobre volje, može sumnjati i ondje, gdje sam znade da takova sumnja ne znači ništa.

»Nije cilj božanske objave, da pomoću sjaja božanskog veličanstva baci na tlo čovjeka i prisili ga uslijed neke vrsti *matematične evidencije* da pri-

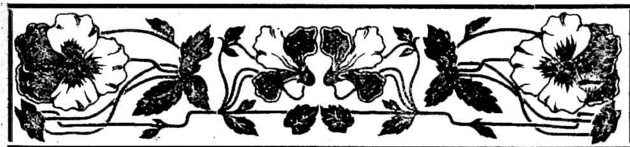
grli objavu. Tad bi *etika* prestala za čovjeka bivovati u današnjem svojem značenju, i *krjepost* bi izgubila svoju potvrdu.

Objava hoće da čovjeku ostane ne samo sačuvana njegova *fisična nego i moralna sloboda* Čovjek mora bit u takvom stanju da se može *ponizno* podložit objavi, ali i oholo usprotivit joj se. Čovjek mora naći se u položaju, gdje odlučuje njegova slobodna volja. *Dobrota volje*, a ne *jasnoća razuma* mora donijeti spas čovjeku. Pokazuje nam povjest, kako je u tom pogledu shodno uredila Božja mudrost; pogledajmo samo, koji su to ljudi što su okrenuli legja božanskoj objavi«. (Pesch, Welträtsel, II, 414).

II.

OTAJSTVA.

15. Vjerske tajne — nijesu po mojem ukusu.

Objavljena vjera ima tajnâ; nu tajne nijesu po mojem ukusu. Dalje od mene nek bude, molim, svaka tajna

O. Onda te svjetujem, da unaprijed nikad ne jedeš *pečenog mesa*. Ta u njemu ima tajnâ. »Ukus pečenog mesa«, veli **M**eyerova realna enciklopedija, »osniva se na tome, da vatra promjeni komade mesa. Ipak se još ne mogu upravno protumačit hemične promjene«. Gle, dakle i tu je tajna! Sigurno nijesam ti ovim tumačenjem pokvario želudac, te vidiš, da nije moguće ni priznati ni prihvatit *nijednu* tajnu.

Tajna je i doduše je baš velika tajna »*život*«. Ko razumije, kako neživuća tvar (n. p. pečenka) pretvori se u čovjeku u živuću tvar? Pa ipak neće zato zapustit piće i jelo. Ko će se ustručavat primit novac, jer još nitko nije ispitao tajnu narav kovina?

Priroda je puna tajnâ. *Tajne* se nalaze u zrnu pijeska, u travi, u živcu, u svjetlosti, u elektrîcitetu u magnetizmu. Izračunalo se je i izmjerilo zakone zemaljske teže, ali sila te zemaljske teže jest i ostaje nešto sasma otajna.

Stoga se ne smiješ toliko preplašit, što i *vjera* ima svoje *tajne*. Ili valjda misliš, da Bog ne spoznaje štogod što prekoračuje granice našeg malog duševnog horizonta? ili da nam ne može što takova objavit?

Dapače mislim, da je vrlo naravno i da se može očekivat, da Bog, kad nam govori, otkrije nešto, što nas dakako vrlo zanima, a ipak ne možemo potpuno shvatit. »Od nas potpuno shvaćeni Bog«, veli sveti Atanasij, »ne bi bio više Bog«.

16. Vjerska otajstva su protuslovlje.

Moj mi razum zabranjuje prihvatit otajstva, u kojima je *protuslovlja*, n. p. otajstvo *Trojstva*; ne mogu prihvatit da je tri jednako jedan i jedan jednako tri.

O. Ni ja ne mogu prihvatit, a niti kršćanska vjera; kad bi se tvrdilo, da su tri božanske osobe jedna osoba ili da je jedna božanska osoba isto što i tri naravi, to bi bilo pravo poganstvo.

Dogma glasi: tri božanske osobe zajednički imadu jednu božansku narav. To je dakako otajstvo (tajna) i nema kod ljudi što takova. A da se dokaže, da je to kod Boga nemoguće, moralo bi se nutrnje biće beskonačnog Boga spoznati i onda

bi se moglo sudit, što mu pripada i što mu ne pripada.

Pošto je pak to apsolutno nemoguće, stoga je baš nerazborito tvrdit, da u otajstvu Trojstva postoji protuslovlje. *Jedino* što može kazat razum, jest to: po sebi ne znam baš ništa o trim osobama jedne božanske naravi, niti jeli moguće da opstoje niti jeli nemoguće. Kad mi pak *isti Bog* po zasvjedočenoj objavi pokaže stanje neke stvari, onda uslijed Božjeg svjedočanstva prihvaćam to s potpunom sigurnošću i čekam, dok iza smrti ne prodrem i u zamjernu nutrnjost otajstva.

NB. Nekoji ljudi tako često iskrivljuju ovu dogmu, kao da je jedan jednako tri i tri jednako jedan. Tome mora bit posebni uzrok, koji ako ne potječe iz opake volje, mora da dolazi iz neobične površnosti ili iz neke vrsti duševne slabosti (inferioritet) koja oteščava neprijateljima kršćanstva pravo shvaćanje.

17. Otajstva su proti čovječjem dostojanstvu.

Čovječje dostojanstvo sastoji u razboritosti, otajstva su pak proti razboru, dakle i proti ljudskom dostojanstvu.

O. Od Boga objavljena otajstva jesu *nad* ljudskim razumom, ali nijesu *proti* razumu. Dakle nijesu ni proti čovječjem dostojanstvu. Baš obratno. Bog nam iskazuje *veliku čast* jer nas pušta (i ako u ograničenoj mjeri) da budemo dionici njegovog božanskog znanja Uslijed otajstva ćuti se poniženom samo oholost, koja drži sebe za izvor svake istine,

i voli radje ostat u neznanju nego primiti poduku od višeg auktoriteta.

Slično postupaju neki težaci i (odijeljeni kako su u svom selu) ne puštaju se podučit, da se zemlja kreće oko sunca ili da može vatra gorjet u zemlji i slično.

»Veli se, da se veliki, *plemeniti razum* upire proti *otajstvima*,, a u istinu je put, putena, *neplemenita* put, koja se opire zapovijedima. Da se ostrane dvije zapovijedi, n. p. 6 i 7 zapovijed, ovi bi filosofii rado prihvatili i 200 otajstva«. (Franco S. I. Risposte. I, 15).

18 Otajstvo.

Otajstva naravi, n. p. optike, elektriciteta, zemaljske teže itd. pred napretkom prirodnih znanosti iščezavaju sve to više. Ali vjerska otajstva su zapečaćena sa sedam pečata te ih moramo ne shvatit i pošto su nam već objavljena; barem to vrijedi o pravim otajstvima. Kao čovjek napredne prosvjete ne mogu se sprijateljit s tom vječnom tamom.

O. Gotovo se slažemo; *vječna* tama ne bi ni meni bila ugodna. Srećom ipak tama otajstva traje *samo kratko vrijeme* dok nam se naime ne javi svjetlo boljeg prekogrobnog svijeta i ugledamo Boga licem u lice kao nagradu za to, što smo svoj razum razborito podvrgli od Boga objavljenim istinama. Tada ćemo bez koprene gledati dosad skrivene nam istine.

Obratno će pak svršit premlada, ohola pro-

svjeta; svršit će s vječnom tamom, a to nas mora svakoga zabrinuti.

Bezvjerci se silno ljute, što moraju priznat, da je ljudski razum ograničen; neće u svojoj oholosti da se poklone pred višim auktoritetom, pa niti pred Bogom. *Eritis sicut dii.* »Bit ćete kao Bog«, veli Mefisto i smije se porugljivo.

19. Beskorisna tama.

Prava otajstva ipak ostaju apsolutno tamna; tu nema mjesta umovanju. Pa koja nam korist?

O. 1. Samo ne pretjeravaj! Kod otajstva ima mjesta umovanju, dapače *toliko*, da se o njima mogu držat cijele propovijedi, napisat cijele knjige.

Otajstva nijesu apsolutno tamna. Uzmimo n. p. otajstvo sv. *Trojstva*. Smisao izreke: Bog je jedan u naravi i trostruki u osobama, nije sasma taman; svaki pojedini pojam nam je poznat; samo spojenje tih pojmova ne može razum naći, a ni iz objave shvatit nutrnjost tog spojenja. Za to nam je dovoljno Božje svjedočanstvo. Mi spoznajemo, *da* je spojeno, ali ne znamo *kako* je spojeno.

Slično spoznajemo, *da* magnetizam i elekticitet uz stalne uvjete djeluju po stalnim zakonima, ali ne znamo, kako postaje unutri djelovanje. Nijedan stvoreni duh ne prodire u nutrnjost prirode. Zar ipak nemamo koristi iz takve spoznaje? Na to odgovara veliki napredak nove dobe.

2. »Što možemo pri tome umovat?« pitaš me. — Mnogo, n. pr. da postoji u Bogu još neki sasma drukčiji, čudnovati nutrnji život, nego li kod nas

stvorenja, pa da postoji i neko blaženstvo, o kojem ni malo ne sluti filosofija. Bez Trojstva ne bismo mogli shvatit ni upućenje Sina Božjega, ni Otkupljenje, cijeli poredak spasenja u kršćanstvu. Koliko možemo umovat kod ovih tajna, koli viši pojam dobivamo o Božjoj ljubavi, mudrosti, pravednosti i milosrgju, koliko se tim podizava religiozni život, o tome nam govori sve kršćanstvo i kršćanski život. Kršćanska kultura temelji se na otajstvima kršćanstva.

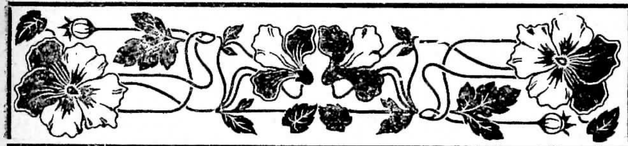
»Premoćni poticaj k svemu velikome i lijepome, što je kršćanstvo stvorilo u znanosti i umjetnosti, u pravništvu i ćudorednom životu, podala su otajstva, osobito otajstvo Trojstva, Upućenja i Otkupljenja, otajstvo Euharistije«. (Usp. Hettinger, Apologetik 2 Vol. 25.)

Dakle promisli, prije nego ćeš počet kritizirat kršćanstvo!

III.

ČUDESA.

20. Čudo nekoć i sada.

S poznavanjem prirode iščezava doba, kad se je vjerovalo u čudesa. Kola, koja idu bez konja, brod, koji plovi bez vesala proti struji, žica, koja govori i piše, sve to bilo bi se pričinilo pravim čudom dobrim redovnicima srednjeg vieka. Za nas je to nešto obična.

O. Kad bi se gibala kola bez konja ili ma koje mu drago druge gibajuće sile ili kad bi brod bez vesala, kolesa, pare itd. plovio uz struju jedino na zapovjed kapitanove ruke, to bi *bilo i dan danas takogjer čudom.*

Redovnici srednjeg vijeka, kad bi bili prvi put ugledali parobrod ili željeznicu, čudili bi se, kako su se čudili i naši djedovi i pradjedovi pri novim otkrićima; nu budi uvjeren, bili bi i oni poput ovih saznali za uzrok tome.

Povjest nam pripovijeda — to znadeš dobro — da je jedan redovnik u srednjem vijeku otkrio pušćani prah; nu to nijesu čudom držali drugi redovnici.

21. Čudo i znanost.

Dan danas nijedan čovjek znanosti ne vjeruje više u čudo. Sva znanost zabacuje čudo.

O. 1. Bezbožna znanost — da, ali druga ne! Dakako mnogi bezbožnjaci postupaju tako, kao da se po sebi razumijeva, da su svu znanost zakupili.

2. Uzme li se, kako je običaj dan danas, riječ znanost u nenaravnom smislu t. j. isključivo za »*prirodnu znanost*« bez filosofije, takova onda prirodna znanost, pošto u istinu nema zadaću da dade *konačni sud* o čudu nego da kritično utvrdi *činjenice*, ona prekoračuje lako svoje granice, te upada u bludnje. Daljne zaključke ustanoviti spada na filosofiju, koju bezbožnjaci izbjegavaju.

3. Vrlo lako se može shvatit neizrecivi *strah bezbožaca* pred svakim čudom. Jedno jedino čudo, dapače i mogućnost čuda, ruši sav njihov sustav; jedno jedino čudo pokaziva im živoga Boga, kojemu bi morali služit, i pred kojim bi oni hotjeli uteći kao dijete pred uvrijegjenim ocem. Stoga a priori, *već unaprijed* uklanjaju se svakom kritičnom ispitivanju čudesnih činjenica, — u istinu ne zato, jer teže za istinom, nego iz straha pred posljedicama istine.

(*Opaska*. Katolička crkva i znanost ne boje se nepristranog istraživanja čudesnih činjenica, dapače zahtijevaju to istraživanje. Stoga *Paulsen* ima krivo, kad veli, da je vjera u čudo a priori i da izbjegava svako istraživanje i opažanje).

22. David Strauss i čudo.

»Čudo se ne može spojit s poznatim i svugdje postojećim prirodnim zakonima. Prema pravom filosofičkom shvaćanju i zajamčenom iskustvu u niz uvjetnih uzroka nikada ne dira apsolutna uzročnost s pojedinim činima, jer se ta uzročnost baš više pokazuje samo u cijelom skupu ograničenih uzroka i od njih potječućim promjenama.« (Strauss, Leben Jesu, 2 izd. I. S. 103).

O. 1. Što razumijeva Strauss pod »*apsolutnom uzročnošću*«? Pri koncu svog života kazao je on jasno, da ne vjeruje u osobnog Boga izvan svijeta Dakle on nema pravi filosofički pojam o Bogu i svijetu, i zato naravno njegova »apsolutna uzročnost« to panteističko božanstvo, stoji sasma *bez moći* pred »svugdje postojećim zakonima«, dočim je naš svemožni stvoritelj neba i zemlje svemožan nad svojim djelima i gospodar od njega danih zakona.

2. Kad se dalje Strauss poziva na »*zajamčeno iskustvo*«, ugodno je vidjet, kako se on i svi, koji s njime stupaju, okreću vrlo lijepo u logičnom krugu, u *circulus vitiosus*. Najprije tumače oni čudesa kao neistinita, zašto? Jer nemamo iz iskustva zajamčenih izvješća. Ako im pak iznesemo takova izvješća, n. p. evangelja, onda vele: Ta izvješća nijesu vjerodostojna. A ako ih opet upitamo: Zašto?, onda znademo, da će nam odvratit unaprijed : Jer je tu govor o čudesima a čudesa ne možemo priznat. (*Opaska*. Strauss nastavlja kod gore navedenih riječi: »Gdje nam po tome neko izvješće govori o nekoj pojavi ili dogogjaju i izrično ili neiz-

rično tvrdi, da su se dogodile ili po istome Bogu (glas s neba, teofanije itd. neposredno ili po ljudima obdarenim nadnaravnom pomoću (čudesa, proročanstva), to ne smijemo priznati kao povjesničko izvješće«.)

Tako se vrte u stupici i ne dolaze u bliže k istini (Na sličan način dokazuje L. v. Hammerstein profesuru Straussu, *da ne postoji Chimborazo.* Ta »izvješća putnika, koji pripovjedaju o Chimborazu, nijesu vjerodostojna. A zašto nijesu vjerodostojna? Jer pripovjedaju o Chimborazu. A zašto zbilja ne može postojati Chimborazo? Jer je to proti svakom iskustvu. To je logika dra Straussa«. Christentum, S. 98).

Mi obični ljudi velimo: da li su se čudesa dogodila, o tome nam nemože ništa kazat filosofija. Moramo se oslonit na iskustvo. Kad nam iskustvo na vjerodostojan način pripovijeda o dogogjajima, koji natkriljuju prirodne sile, onda tražimo tu viši uzrok. Nitko, ko u Boga vjeruje, ne može zanijekat mogućnost čuda.

Bog može kod svojeg djela bar toliko, koliko urar kod svoje ure; ovaj može kazalo naprijed ili natrag povući itd., što ura sama ne može.

23. Čudo i zakon prirode.

Prig. Veliki je triumf moderne prirodne znanosti, što je dokazana nepromjenljiva stalnost prirodnih zakona; svaka nestalnost je isključena. Počam od svemirskih sunaca sve do najmanjeg atoma, sve slijedi svojim stalnim putem i po stalnim zakonima Iznimke, čudesa, nijesu moguća.

O. 1. »Ako ko ozbiljno tvrdi, da Bog ne može učinit čudo,« veli *J. J. Rousseau*, jedan od patriarha u bezboštvu, »previše mu se iskazuje časti, kad mu se na to odgovara; dostatno je, ako ga se pošalje u ludnicu.«

2. Spoznaja o pravilnosti u prirodi u ostalom *nije baš tako nova*, kako bi nam neki htjeli prikazat. I ako se prije nije poznavalo sve zakone pojedince i nije ih se moglo smjestit u matematične formule, ipak nije bio niko tako lud, da sumnja o pravilnosti prirodnih zakona. Ali se je znalo, da je Bog, koji je stvorio prirodne stvari, postavio takodjer u nje zakone njihova djelovanja.

Očevidno pak nije Bog usljed toga izgubio gospodstvo nad svojim vlastitim djelom ili urar ne može ništa nad dobnikom, koga je sam satvorio? Ne može li tvoritelj mašina vlastitom snagom svojoj mašini za više časova podići pritvor ili promijenit koji utez, a da mašina niti ne osjeti?

Zašto da ne može Bog svojom svemoći *neposredno* ono učiniti, što čini preko stvari, koje je stvorio i uzdrži njihovu naravnu silu u bivovanju i djelovanju? Zašto da ne može, kad mu se dopadne, stvorit neku tvar, n. p. novo oko, on, koji je stvorio svaku stvar? Zašto da ne može stvoritelj života na novo oživjet mrtvaca? Zašto da ne može on, koji je začetnik svakog gibanja, u pojedinom slučaju gibanje, bilo kod atoma bilo kod molekula ili cijelih masa, proizvesti, uništit ili drukčije razvesti, kako je nužno za njegov cilj? Više se ne zahtijeva za čudo. Ne treba oduzeti prirodni zakon, uništit prirodnu silu, nego je dovoljno samo u pojedinom

slučaju promijenit na stalni način djelovanje prirodne sile. Pomoću prisodnih zakona Bog je svezao *prirodu*, ali ne svoje *vlastite ruke*.

24. Čudo i red u svijetu.

Prig. Čudesa dižu cjelokupni red u svijetu ili barem čine ga *nesigurnim*. Onda se više ne možemo oslonit na nikakav prirodni zakon; svakog časa fisičaru, kemičaru, astronomu u njihovim opažanjima i računanjima mogao bi smetat »stvoritelj sa svojom samovoljnošću«.

O. Suvišno je toliko se plašit, jer Bog u svojoj mudrosti ne pravi čudesa svakog časa, nego sasma rijetko, i ne iz samovolje, nego radi viših razboritih razloga. (*Opaska*. Nije li gotovo komično kad Feuerbach piše iz straha ispred Božje čudotvorne moći: »Danas je voda mokra, sutra će se valjda osušit. Danas se giblje sunce, sutra će se valjda zaustavit... U zdencu... neznam, je li ono, što vidim kao vodu, zbilja voda, i ne će li moja rubenina od nje postat, mjesto bijelom, crvena kao od krvi; jer mi može namjerice čudotvorna moć učinit qui pro quo (izmjenu).. — Sämtl. Werke. I, S. 7. — To nije ozbiljnost, nego Feuerbachova maštanija).

Uništuje li neočekivano dani *praznik* cijeli školski red? Ni učenik najbogatije mašte ne dolazi na pomisao, da od tada unaprijed nema više škole.

Uništuje li kraljeva *amnestija* red i pravo? Svakako ne, ako je rijetka. Ona ne čini državne zakone nesigurnim.

Što može učinit kralj u moralnom svijetu bez

škode, to može i Bog u fisičnom svijetu, pa kako Europa i dalje kod amnestije ostaje u svom miru, tako se ne trebaju ni istraživači prirode radi čuda uznemirit u svojim računanjima i izgubit svoju ravnodušnost.

25. Postojani prirodni zakoni.

Prig. Prirodni su zakoni postojani; ne trpe nikakove iznimke.

O. Tako zvani postojani prirodni zakoni trpe, da se u nje upliće toliko *čovječja ruka*; pa trpe na sebi iznimke i sa strane *Božje ruke*.

U početku svijeta postoje osim *mehanično djelujućih* prirodnih sila, koje same sebe ne mogu promijenit, još i bezbroj drugih *slobodno djelujućih sila*, naime slobodna čovječja djelovanja, koja vele *samovoljno* djeluju na mehanično gibanje prirode, pa ipak *ne mute* red u svijetu.

Kad n. p. podignem kamen sa zemlje i držim u visini, time priječim zakon zemaljske teže, a to priječenje ne bi nikad nastalo po mehaničnim prirodnim zakonima. Nije nijedan prirodni zakon, nego je moja volja uzrok, da je položaj kamena promijenjen.

Koliko je veliko slobodno djelovanje čovjeka u prirodi! Pomisli industriju, rudarstvo, plovljenje brodova, prokope, isušenje jezera, iskrčenje šuma, gromovode, uporabu zraka itd.

Sve to ne priječi tok prirode! *Postojani zakoni podnose tu samovolju čovječju.*

Nije li pak smiješno, da je *Božja ruka* pred

postojanim zakonima bez moći ili da bi ista škode nanijela? Kad čovječja ruka upotrebljava prirodne sile i proizvodi stvari, koje ne bi nikada proizvela besvijesna priroda, onda Božja ruka, koja može više od čovjeka, prirodne sile i upotrebit i kombinirat i preobratit i iz ništa stvorit nove sile, može i proizvesti i posebno djelovanje, koje se ne može protumačit pomoću nijednog stvorenog uzroka i to mi zovemo *čudesima*.

26. Pogaženi prirodni zakoni.

Prig. Čudesima bi Bog pogazio vlastite prirodne zakone i poremetio bi jednom ustanovljeni poredak svijeta. Čudesa su dakle proti Božjoj mudrosti.

Odg. 1. Čudesa *bez cilja* počinjena po miloj volji dakako da bi bila proti Božjoj mudrosti. Ali čudesa, opredijeljena *k višem cilju*, n. pr. da potvrdi svoju objavu, nijesu *proti*, nego su *u prilog* Božje mudrosti. Bog je u ostalom već od iskona uvrstio u svoj poredak svijeta i čudesa, kako se unaprijed odredi pri nacrtu kuće da će upravne zidove presijecati strešnica.

2. Pa da čudesa poremećuju prirodne zakone! Kad Isus ozdravlja jednom riječju jednog bolesnika, zar dakle unaprijed nema više vrijednosti liječništvo? Zar su liječnici ostali bez zaslužbe poradi čudesa kod hodočasničkih svetišta? Uza dvokratno umnoženje kruha Isusovi suvremenici ipak nijesu vjerovali u nikakovo poremećenje prirodnih zakona, te su svoje žitije sijali dalje kao i prije. Pa i kad je

Isus uskrsnuo tri mrtvaca i kad to čine i drugi sveci, nije se nijedan čovjek poplašio, da će se poremetit život i smrt, te će otac, djed i pradjed ustati iz grobova i zahtijevat natrag svoje kuće, sijanice, polja i novac. Gdje je toli strašno poremećenje prirode?

Stvoritelju, koji je postavio zamjerni poredak, bit će nešto više stalo da ga podrži, nego li njegovoj »učenoj djeci«, koja na ovom malenom planetu pokazuje svoju zabrinutost.

3. Naši protivnici pozivaju se u prirodoslovlju uvijek na *činjenicu*, i s pravom. Na temelju činjenica neka dokažu Stvoritelju, koji je po našem uvjerenju već češće počinio čudesa, da je škodno poremetio prirodne zakone i poredak svijeta. Dok nijesu to učinili, mogu odložit tobožnji znanstveni strah.

U istinu uslijed čudesa ne poremećuju se prirodni zakoni, nego Božji poricatelji i to vrlo neugodno u svojemu mišljenju, u svojoj savjesti i svojem življenju.

27. Tajne prirodne sile.

Prig. Ko zna, nema li tajnih prirodnih sila, pomoću kojih su djelovali čudotvorci?

Odg, 1. Tajne prirodne sile! — i to takove, koje rade baš protivno poznatim silama; n. pr. jedan prirodni zakon glasi: Mrtvo truplo ostaje mrtvo; naprotiv mora potajno djelovati jedan drugi prirodni zakon, koji propisuje: Na zapovijed nekih pobožnih ljudi mora mrtvo truplo opet oživjeti. »Po

jednom prirodnom zakonu blato, kojim se namažu oči zdrava čovjeka, ne djeluje baš tako, da ojačava očinji vid; nu po drugome, potajnom prirodnom zakonu, ima moć dapače, da ozdravi čak slijepčevo oko. (Usp. Roh. S. I., Was ist Christus? S. 23-24. — Joa. 9, 67).

Gdje je tu »željezni poredak« u prirodi? — Tajni savjetnici, pa i pravi tajni *savjetnici* postoje; nu tajne *sile* — ko u to vjeruje?

2. Čudnovato! Tobožnje tajne sile poznate su samo čudotvorcima, »tamnim ljudima«, »mračnjacima«, »klerikalcima«. Pred tim znanstvenjacima mora napredni 20 vijek priznati svoje neznanje u spoznaji prirode!

28. Uzdržanje sile i tvari.

Prig. U prirodi ne propada nijedan atom tvari a ni najmanja sila. Ovaj veličajni *zakon uzdržanja sile i tvari* onemogućuje čudesa i njihovo tumačenje. Prije naravno nijesu poznavali ovaj zakon i stoga su lako vjerovali u čudesa; nu moderni istraživalac nemože više u to vjerovati.

Odg. Što veli taj čudnovati zakon, što ga navodiš? Baš ništa drugo, nego da *naravni uzroci* ne mogu nijednu supstanciju, pa ni najmanji atom uništit, niti ijednó gibanje, ijednu silu dokinuti, a da ih ne pretvore u druge.

Ovaj zakon spoznajemo iz iskustva. Nu nam ništa ne govori niti moze išta kazati o moći *nadnaravnog kojeg uzroka.* Presmiona bi bila tvrdnja, kad bih htio reći: Nijedan čovjek, nijedna prirodna

sila ne može stvorit ili uništit atom, dakle to ne može ni Bog. Ko ne osjeća tu manjkavost logike, s njime je uzalud raspravljati.

29. Balaamov magarac.

Prig. Materijalista *Feuerbach* veli: »Kad kao Bileam čujem govorit magarca, onda više neznam, da li sam ja kakav magarac ili je magarac kakav čovjek«.

Odg. »Ostavimo«, misli *Tilmann Pesch:* »je li bezvjernom filosofu lakše bilo držat sebe za spomenutu živinu, nego li priznat Boga stvoriteljem svijeta i čudotvorcem« — U navedenom slučaju ja bih razumnije postupao. Najprije bih se čudio, što mi ne bi nitko zamjerio; onda bih bio ispitao točno činjenicu, da ne budem žrtvom koje mu drago prevare. Kad bi mi činjenica bila sigurna, onda bih promatrao izrečene riječi, da sudim prama njihovom sadržaju i istodobno prema drugim okolnostima, nije li dobri ili zločesti duh začetnik tih pojava, koje nadmašuju prirodne zakone. Kad se ne bih mogao sigurno uvjerit o činjenici i začetniku, onda ne bih vjerovao tu u čudo. U drugomu slučaju bih vjerovao i ne bih, kako se mili Feuerbachu, sumnjao, »da li sam ja magarac ili je magarac čovjek«.

Kako su slabi tako zvani »jaki duhovi«, pokazuje Rousseauova izreka: »Kad bih morao prisustvovati uskrisenju koga mrtvaca, ... mislim, da bih prije poludio nego li uzvjerovao«.

Može bit, da bi koji oholi bezvjerac poludio iz straha pred svemožnim Bogom.

30. Tyndallova zabrinutost.

Engleski prirodoslovac Tyndall (r. 1820 u Irskoj, bio je profesor fisike u Londonu) ruga se katoličkoj molitvi za povoljno vrijeme i slično. Osobna ili zajednička molitva, misli on, ne može privući k nama nikakvu kišu niti svratit i jednu sunčanu zraku, a da ne prouzrokuje u prirodnim zakonima takovo poremećenje, kakovo bi bilo, kad bi se htjelo zapriječit pomrčinu sunca ili da pad Niagare opet teče natrag u Erisko jezero.

Odg. Ako neko stoji na toli niskom duševnom stepenu, te cijeni da ne mora priznati Boga i stvoritelja, dakako taj se ne može podići na visinu stanovišta molitve.

Ko pak priznaje svemožnog Boga, taj neće poput Engleza Tyndalla stajati pred zemaljskom krugljom ustrašena lica i uz ligmutih drhtućih ruku i neće moliti: Nemoj se dotaći, nemoj se dotaći, jer nitko nezna, što se može dogodit.

Dječak dakako, kojemu je tek 7 godina, nesmije se pačati u uru; ali urar može to. Veliki urar svijeta, koji je sve stvorio iz ničesa, može stvorit u slučaju potrebe još koju novu silu i novu tvar ili postojeće uništit i tako zapriječiti poremećenje svemira.

Ili misli Tyndall, da je svijet neka tako mrtva ukočena mašina kao kakova tek napuhana staklena posuda, koja puca u sto komada pri najmanjem doticaju? Ondabih ga ozbiljno savjetovao, neka nesvraća pomoću optičkih instrumenata sunčanu zraku, neka ne proizvodi pomoću vode umjetnu kišu en

miniature, neka ne zapali Havannu! Ta to bi se moglo pretvorit u požar svijeta ili bi moglo razliti vodu Tihog Oceana vrh svih pet dijelova svijeta.

Ne treba se bez potrebe plašit! Divno gragjena, gotovo bih rekao, elastično uregjena mašina svijeta neće izići iz svoje kolotečine, niti uslijed slobodnog diranja miliarda ljudi, niti uslijed djelovanja mudrog njezinog stvoritelja.

Ovu izreku potpisujemo s punim znanstvenim uvjerenjem o postojanosti energije svemira (Usp. T. Pesch, Welträtsel, II. 403 ff.)

31. Josuevo čudo.

Prig. Ako je moralo sunce mirno stati za Josuevu pobjedu, onda je morala prekinut se rotacija zemlje. Pri tome nužna energija, veli *Tyndall*, jednaka je šest triliuna konjskih sila, koje su morale djelovati za sve doba, što je trebao Josue e da uništi svoje neprijatelje; mnoštvo pri tome potrošene sile bilo bi dovoljno, da svakom vojniku za tisuć puta veće vojske, nego li je bila Josueva, podade tisuć puta veću snagu, i to ne za par sati, nego za preko miliun godina. Kolike li tu rasipnosti u snagi! Očevidno o tome nije ni slutio sveti povjesničar; nu čovjek znanosti to uvigja odmah i ne prihvaća čuda.

Odg. Kad bi čovjek znanosti dobrohotno htio, ako mu je moguće, u konjske sile izračunati *potpunu energiju svemira* ili barem jednog dijela svemira, nešto našeg sunčanog sustava, odmah bi uvidio, da ono šest triliuna konjskih sila u uzdržanju prirode

znači nešto manje nego li neznatni novčić u trgovini jednog miliunaša.

Tyndall hoće da nas preplaši pomoću velikih računa; na svoju sreću ne treba nam ih platit. Bog nije kakovi škrti tvorničar, koji si razbija glavu, da ne potroši i jednu konjsku silu suvišno.

Za beskonačno velikog Boga je svemir manji, nego li je za dijete lopta. Ako lopta prestavlja miliune zvijezda stajačica, onda naše sunce s planetima neće bit veliko ni koliki je grašak. Koli malušna onda bi bila tekar naša zemlja! Koli bi bila »quantite negligeable« rotacija tog sunčanog praška, pa kad bi on i trebao šest triliuna neizrecivo malenih konjskih sila!

Pred neograničenošću stvoritelja iščezava veličina svemira, pa i Tyndall.

U ostalom može se Josuevo čudo *protumačit još jednostavnije*. Nije li dovoljno, ako je Bog u ovoj zemlji za par sati proizveo koju pojavu svijetla, koju inače proizvodi sunce? Pri takovom od Boga proizvedenom titraju etera ne treba Tyndallovih triliuna konja; ta štednja bi sigurno bila ugodna stediši Tyndallu.

32. Pred mojim očima.

Prig. Kad bi Bog pred mojim očima čovjeku, kojemu je jedna noga odrezana, nenadno učinio da nova poraste, tada bih uzvjerovao; inače ne.

Odg: 1. I onda pri tvom raspoloženju ne bi *vjerovao*, nego bi s Rousseauom »*prije poludio, nego li uzvjerovao*«. Židovi su govorili: »Sigji s križa i

onda ćemo ti vjerovati«. a ipak pri većem čudu uskrsnuća nijesu vjerovali i uza sve dokaze tog jasnog čuda tražili su izvući se pomoću laži. I Isus im je rekao: »Kad ne slušate Mojsiju ni proroke, ne ćete vjerovat, ni kada ustane jedan od mrtvaca». (Luk. 16, 31).

2. Bog dakako u svojoj svemožnosti može bez truda stvorit drugu nogu, jednako kako je rogjenom slijepcu podao vid. Nu u svojoj mudrosti ne može dopustit, da mu pojedini ljudi po svojoj samovolji propisuju čudesa.

Kako ti, mogao bi svak zahtijevati čudesa *pred vlastitim očima*. Bog ih ne bi mogao uskratit: jer što je jednom pravo i drugome je pravično. To bi bilo za Berlin 2 miliuna čudesa, za Evropu 345 miliuna čudesa, za cijelu zemlju oko 1500 miliuna čudesa; a tako za svaku generaciju. Onda bi prirodoslovci donekle imali pravo, da se tuže na poremećenje u prirodi!

Dalje, ti tražiš u svojoj čednosti samo da poraste *nova noga*; ne bi li drugi tražili ozdravljenje svih šepavih i sakatih, opet drugi uskrisenje njihovih umrlih roditelja, braće, prijatelja itd.? Koliko bi liječnika ostalo bez zarade? koliko bi se baštinstva moralo opet povratit. Uslijed osobitosti ljudi (*Opaska.* Čim je lugji čovjek, tim je preuzetniji u svojim zahtjevima i u njima tvrdoglavitije ustraje. Stoga ne može Bog čudesa prepustit samovolji ljudi) izišli bi i *sasma osobiti zahtjevi*, n. pr. mjesto jedne noge četiri noge ili mjesto noge krila ili ini nakiti? Ili znakove na nebu, kako su ih zbilja zahtijevali židovi i ako su imali dosta čudesnih znakova na

zemlji ? — K ovim *neumnostima (Opaska.* Ako misliš, da moje tvrdnje idu predaleko, da ne treba zahtijevat bespotrebna i osobita čudesa, nego samo *jedno* ali jasno čudo, odgovorit ću ti: *Ima jasnih i potpuno ovjerovljenih čudesa* n. pr u Evangjelju: Isus nije dopustio odredit si čudesa, ali je pravio toli jasna čudesa, da se nije mogao opravdat nijedan bezvjerac, a ni sada se ne može ispričat) nužno vodi tvoj zahtjev; zato je *neuman*, a Bog se ne osvrće na neumnost

33. Pa ipak!

Prig. Možeš mi reći, što hoćeš, ipak ne vjerujem u čudesa. Ne; bježi od mene s tvojim čudesima. Ne vjerujem u nje, niti ću ikada vjerovat.

Odg. S tim riječima bistro označuješ stanovište tolikih modernih bezvjeraca: oni ne vjeruju u čudesa, zašto? Jer neće. Stat pro ratione voluntas! »Bježi s razlozima! Neću ih!«

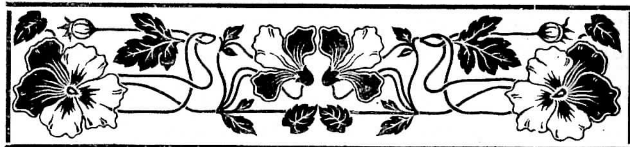
Tu prestaje logika, pa i moje razlaganje. I ovo je jedan dokaz, da ljudi imadu slobodnu volju.

Tako veli prof. *Zeller* (Vorträge und Abh. geschichtl. Inhalts, S. 492): »U istinitost takova čudesna dogagjaja *ne možemo* vjerovati, pa kad bi bio još *tako dobro dokazan*«. Tu stoji berlinski filosof na zastarjelom stanovištu astronoma *Libria* iz Pise i drugih *Galilejevih* protivnika, koji nijesu htjeli nikada zaviriti u dalekozor, jer su znali a priori (već unaprijed), da planet Jupiter ne može imati svojih mjeseca. A ipak Jupiter ima četiri.

Tako mnogi filosof nove dobe znade a priori, da čudesa nijesu moguća, a ipak ih ima mnogo.

IV.

ČUDESA MOŽEMO SPOZNATI.

34. Čudesa nemožemo spoznati.

Prig. I ako priznam, da su čudesa moguća, ne priznajem ipak, da ih mogu kao takova spoznati, barem ne bistro.

Odg. A ja ću dokazat, da možemo spoznat mnoga čudesa, i ako ne sva, s najvećom bistrinom:

1. Može se konstatirat da postoji činjenica, kao n. pr. kod javnih čudesa Isusovih ili apoštola i drugih;

2. u nekim slučajevima može se kazati s potpunom sigurnošću, da čudesna činjenica nadilazi sve prirodne sile;

3. jasno se može sudit i o uzroku čuda. Ta ako bi htio ko uzeti kao uzrok više duhove, jasno je onda, da *dobri duhovi* očevidno rade samo u suglasju s Bogom, i time od njih počinjena čudesa ipak dolaze od Boga. Da li pak sudjeluju *zli duhovi*, može se spoznati bez truda, sad iz nedostojnosti predmeta, sad iz nemoralnosti cilja, sad opet iz lošeg karaktera čudotvorca, sad pak iz načina, koji je Boga nedostojan (Charlatanerija), sad iz zla

učinka i posljedice gjavao se izdade gdjegdje po svojoj cauda serpentina, po svome zmijinskom repu. Bog se mora za to pobrinut, da možemo spoznati tu prevaru; inače ukida sredstva, da može ljudima dat objavu i tu potvrdit čudesima.

35. Dvije vagine zdjelice.

Prig. Ako moram vjerovat u čudesa radi tugjeg svjedočanstva, s jedne strane onda imam samo *moralnu* sigurnost, da su svjedoci točno opažali i vjerno javili, a s druge strane *fisičnu* sigurnost o postojanosti prirodnih zakona, koja pak isključuje čudesa. Očevidno je ova zadnja vagina zdjelica teža nego li prva. Dakle nemogu priznat spoznaju čudesa (Hume, Strauss itd.)

Odg. Na zadnjoj vaginoj zdjelici pogrješno stoji kriv utez. Kriva je to tvrdnja, da postojanost prirodnih zakona isključuje čudesa. Prirodni zakoni ne vele: »Nema čuda,« nego samo: »Bez Božjeg djelovanja nema čuda.«

Kada pak Bog djeluje, mogu spoznat u nekim slučajevima po dobru svjedočanstvu i po bistrom razumnom sugjenju, n. pr. kod uskrsnuća mrtvaca konstantira se smrt, te zatim življenje i ono, što je čudotvorac radio.

Dakle, prosim, dignite sa zdjelice krivi utez.

36. Granice prirodnih sila.

Prig. E da znademo, je li nešto prelazi granice prirode, morali bismo najprije poznavati granice prirodnih sila. Nu ko se usugjuje, da ih opre-

dijeli? Gotovo godimice uslijed novih otkrića skraćuju se. Ko bi n. pr. pred 10 godina bio mislio o Röntgenovim zrakama? (Slično prigovaraju Spinoza, Rousseau, Kant itd.)

Odg. Za navedenu tvrdnju ne trebamo *positivno* znati *sve* granice *svih* prirodnih sila; dovoljno je znati u pojedinom slučaju, što sigurno *nemože* priroda.

»Ne možemo dakako opredijeliti, kako je velika *moć fantazije* nad tijelom; nu točno znademo, da nemože dati vid slijepcu od poroda, gluhu sluh. Ne znamo, dokle mogu doprijeti *iznašašća*, kojima će se kretati mase preko kopna i mora, zraka i zemlje; nu to znademo sa sigurnošću, da se niko bez pomoćnog sredstva ne diže u zrak, ne šeta po vodi, ne utišava oluju svojom riječju, ne ulazi kroz zatvorena vrata. Ne znamo, kako dugo ko može ostati u *prividnoj smrti*; ali znademo sa sigurnošću, da se mrtvac ne vraća natrag k životu pomoću naravne moći«. (Hettinger, Apologie, I Vol. 13 Vortr.).

Dječak lako nosi 30 kilograma, mladić 100, jaki ljudi i više stotina; Milon je nosio iz početka tele, kasnije cijelu kravu. Samson je nosio gradska vrata. Koliko je mogao nosit gorostas Goliat? Granice ljudske snage — je li istina? — nijesu još otkrivene.

Pa ipak neke stalne stvari stoje iznad tih granica bez ikakove sumnje. Nijedan čovjek n. pr. neće Krupov gorostasni kanon uzeti na legja poput puške ili će sa dva prsta podići u vis zagrebačku stolnu crkvu.

Tako se nalaze stalne stvari bez ikakove sumnje

iznad granica prirodnih sila, kako se sigurno nalazi Paris izvan svih njemačko-francuskih granica.

I u dugi ne mogu označit granicu žute i crvene boje, ali ipak mogu ondje žutu boju razlikovat od crvene.

Ne poznam sve moguće državne zakonske odredbe; nu ipak znadem sa sigurnošću, da kragja prelazi granice dopuštenog. Ko će ikada pomisliti: Kad bi ko znao *sve zakone*, onda bi valjda našao, da je dopušteno ukrasti 1000 Kruna?

Jednako nemožemo se s Tyndallom pouzdati, »da može nadoći vrijeme, gdje će čovjek bit u stanju, te će uskrisivat mrtve« (Tyndall, Fragmente, S, 63). Takova šta može samo Englez umišljati i od 42 miliuna Engleza samo jedan!

37. Pred kongresom prirodoslovaca.

Prig. Da se sa sigurnošću konstatira čudo, morao bi se sazvati kongres najvećih prirodoslovaca, koji će taj čudesni pokušaj ispitat sa svom oštrinom eksaktnog istraživanja i opažanja, te će ga opetovati uz najrazličitije okolnosti i uvjete. Tada ili će se otkriti prevara ili se neće izreći suda. Ja se ne mogu oslonit na sud nestručnjaka ili čak običnog puka.

Odg. 1. Čast stručnjacima! Nu *u nekim stvarima.* — Bogu hvala! — možemo postići *istinitu sigurnost* i bez stručnjaka i učenjaka. Tako n. pr. ne treba kongresa, da razlikujemo slijepca od zdrava, gubavca od čista, glad od sitosti, živa čovjeka od mrtvaca

Kad o tome i sličnome ne bismo mogli sudit

sa istinitom sigurnošću, život nam onda ne bi bio moguć; svaki čas bi neko umrao, jer je zamijenio glad i sitost za više sedmica; gubu, koleru itd. ne bismo mogli više izbjegavati, jer se ne bi znalo razlikovat bolesne od zdravih. Grobari će se sudbonosno prevarit i zakopavat će žive ljude mjesto mrtvaca.

Da, ne smije se nikoga zakopat sve dotle, dok to ne odluči kongres prirodoslovaca, jer puk, načelnik, pa ni seoski liječnik nemogu dati u istinu znanstvenu sigurnost o smrti. Pa ni isti mrtvački zadah, kao kod Lazara, ne bi bio dovoljan, kad ga ne bi priznali i konstatirali stručnjaci. Čovjek mora jednom očutjet svu smiješnost izgovora, da tobože puk više ne može bit stručnjak kod tako jasno javno učinjenih čudesa, kakova su već prije navedena.

I tom istom sigurnošću konstatirao je puk, da je Isus kod ozdravljenja slijepca od poroda namazao mu oči prahom ovlaženim pomoću pljuvačke, da je gubavca dotakao samo rukom, da je hljebove samo blagoslovio i prelomio, da je u grob samo zavikao: »Lazare, izagji«! Zaključak o čudu je onda sasma opravdan.

Naravna ćutila i jednostavni zdravi čovječji razum u toli očevidnim činjenicama vide mnogo jasnije, nego li stotina bezvjerskih članova kongresa.

Ta takova bezvjerska gospoda su već unaprijed slijepa prama svakoj nadnaravnoj činjenici, ne iz znanosti, nego iz presudâ. Njima se dogagja slično kao nekim hipnotisiranim osobama, koje pod uplivom hipnotisera n. pr. od pet prisutnih osoba dvije niti

vide, niti čuju, niti opažaju, dočim opće sa drugima.

2. Misle li valjda bezvjerci, da će beskonačno veliki Bog ponizit se i postavit se pred njihovo ispitno povjerenstvo, dosljedno da će preda nje poslati čudotvorca? Kad bi zaboravio Bog sebe toliko, nijedan pametan čovjek ne bi ga više poštivao.

Bog se može ponizit iz milosrgja do neslućene nizine. Ali i u najdubljem poniženju Sin Božji nije se htio igrati sa čudesima. Irud se je veselio, što će vidjet čudo, ali Isus nije počastio ni jednom riječju ni jednim pogledom nadutog kralja i njegov dvor.

»Kad jadni *Renan* pred odbor jednakih sebi poziva beskonačnog Boga, da pred njima pravi pokuse kao kakav čarobnjak, onda požališ oholost lugjaka i ideš dalje« (Usp. P. Roh, S. J. Was ist Christus?)

Ne, Bog se neće podvrći pred ispitno povjerenstvo; nu jednog dana će se dogodit obratno: Bog će držati svojim kritičarima sasma točni ispit, examen rigososum: i jao onome, koji onda propadne!

38. U ime znanosti budućnosti.

Prig. Kad nešto ne možemo protumačit, moramo reći, da naša spoznaja nije još tako daleko došla, te bi joj bilo moguće protumačenje; nu se ipak ne odričemo toga, da ćemo kasnije sa boljima sredstvima spoznaje postići protumačenje naravno t. j. po zakonima. U ovome sustavu nema mjesta čudu.

Odg. 1. Ima li u tome sustavu još mjesta *razumu*? Čast napretku *liječničke znanosti*; nu to ne bi bio znak razuma, kad ne bi koji liječnik htio se odreći toga, da će kasnije boljim sredstvima spoznaje moći uskrsnuće Lazarovo naravski protumačit pomoću jedne jedine riječi Kristove.

Čast svim nastojanjima, da se iznagje brod po zraku i lećenje. Ali bi ipak bilo ludo, kad se ne bismo htjeli odreći toga, da će se kasnije moći protumačit naravskim putem, kako je Krist bez ikakvog pomoćnog sredstva *podigao se iznad zemlje* i lebdio prama nebu.

Čast napretku *metereologije*; ali ko hoće da ostane razuman, mora se ipak odreći budućeg tumačenja, kako Krist utišava oluju jednom riječju.

Nije to znak znanosti, podati se očevidno ludom uhvanju. To znači počinit zajam kod buduće banke, koja ne plaća, da pokriješ sadašnji dug.

Poštena znanost mora iskreno priznati svoje neriješavanje kod gornjih i sličnih čudesa, o kojima je sigurno da su se dogodile.

2. K boljem obrazloženju spomenutog služi nam i slijedeće. Da uzmogneš reći, e nešto za sada i svu budućnost leži izvan granica naravnih zakona, nije potrebito sve znati, što može priroda, nego je dovoljno znati, što sigurno nemože.

Ona *sigurno* nemože izvesti djelovanja, koja su jednaka čudesima, bez upotrebe ma kojeg naravnog sredstva, jedino pomoću zapovijedi ljudske volje.

Dakle ostaju čudesa Kristova i drugih sluga Božjih prava čudesa i izvan granica prirodnih zakona, pa i kada u budućnosti budu učinjena bezbrojna nova otkrića i kad se nagju nove sile i nova sredstva u prirodi. Neće se nikad iznaći, da se bez ikakova naravnog sredstva može počinit čudesnih činjenica.

Jedan primjer. Još dosad nije pošlo za rukom medicini, da ozdravlja bolesti u jedan tren, n. pr. gubu. sljepoću od poroda itd. Nu recimo, da će joj i to poći za rukom. N. pr. god. 2000 otkrit će jedan liječnik ili profesor naravno sredstvo, te će sve bolesti u tren, zamahom ruke ozdravljati. To bi bilo divno! Kako bismo bili zahvalni takovom izumitelju!

Bili se stoga umanjila vjera u čudesa? Ni najmanje! Sv Petar ozdravlja hroma čovjeka, liječnik ozdravlja hroma, obojica u tren. Čudne jednakosti! Ali malena, vrlo malena razlika ipak ostaje: sv. Petar to čini bez naravnog sredstva, s jednom riječju; liječnik otvara svoj omot ili škatulju, da izvadi zdrastveni prašak ili uporablja električnu spravu i slično. Ozdravljenje, koje je u tren slijedilo, neće niko nazvat čudom; dočim ipak ozdravljenje sv. Petra ostaje pravo čudo uza sve izume. Ne pazi se dakle kod čuda samo to, što je učinjeno, nego i kako je učinjeno. Kad bi se izumilo koju mast n. pr., kojom kad namažeš, odmah nestaje gube, ipak bi Kristovo ozdravljenje gubavca ostalo čudo, jer Krist nije upotrebio nikakove masti i nikakovo drugo sredstvo nego li riječ: »Hoću, budi zdrav!«

Stoga se ne brinemo za budućnost, te smionim i zaslužnim istriživaocima, koji se trude da otkriju skrajne granice prirode pune tajnâ, dovikujemo »Živjeli!« i »Hvala!« Za vjerujuće ostaje sav život i sreća gore!

39. Magnetizam, hipnoza, fantazija i nervi.

Prig. Što je prije vrijedilo kao čudo, dan danas se tumači pomoću animalnog magnetisma, pomoću hipnoze i sugestije i pomoću neračunane moći fantazije i nerva.

Odg. Jesi li kada čuo o kojem hipnotiseru, koji je umnožio hljeb ili vodu pretvorio u vino? Jeli se ikada ozdravljalo pomoću magnetisma slijepce, gluhe i nijeme od njihovih mana? Moć fantasije i nerva je velika, osobito kod sugestije ili jakog vanjskog utiska, ali nije još nikada prelom kosti izliječila u tren ili uskrsnula mrtvaca.

U Lurdu i drugamo dogodila su se ozdravljenja kod male djece, kod kojih se nemože govorit o afekciji nutrnjosti.

Opaska. God. 1867 belgijski radnik, Pierre de Rudder, kod uklanjanja jednog palog stabla zadobi dvostruki prelom na lijevoj nozi. Obe nožne kosti, ispod koljena, bijahu sasma prelomljene nešto ispod koljena. Nekoliko sedmica kasnije nastade na nozi otraga široka, ognojena rana. K tome na mjestu preloma noge bijaše velika, gotovo poput rak rane. Različiti liječnici nijesu znali savjetovat i predložiše amputaciju, nu nije htio na to pristat bolesnik. Pojavi se okrećući se zglavak (okretna Pseudoartrose), gdje ostaju oba prelomljena komada sasma slobodna i bez spojne mase. Dapaće ostade znatan prostor izmegju gornjeg i donjeg svršetka prelomljenih komada, jer je dr. Affenaer izvadio prilično veliku propalu kost. De Rudder je savijao svoju nogu, kad bi čutio ranu, ispod koljena tako, da su

izlazile vani vrhunci prelomljenih kostiju. Mogao je lijevu nogu lako tako okretati, da bi peta došla sprijeda a prsti ozada. Tako je ostala stvar do aprila 1875 kako svjedoče liječnici i svjetovnjaci — Dne 7 aprila je nenadno i potpuno de Rudder ozdravio u molitvi pred lurdskom pećinom u Ostackeru (Belgija); dvije rane u tren su se zacijelile i kosti su zarasle. Liječnik, koji je prije liječio ovog čovjeka, pregledao je nogu i konstatirao je ozdravljenje; isto tako i drugi liječnici — Nenadno ozdravljenje preloma kosti je apsolutno neprotumačivo naravnim načinom. O tome nema sumje kod liječnika. Znanstvena rasprava o tome, kao i sasma zajamčena povjesnička svjedočanstva o slučaju de Ruddera i liječnička svjedočanstva sa više fotografskih slika nalaze se u spisu: Gverison subite d'une fracture, kojeg izdadoše tri doktora medicine: van Hoestenberghe, Royer i Deschamps i o čemu je dostojno izvijestio P. Wasmann u Laacher Stimmen Bd. 58, S. 113-128).

2) U ostalom je toli sramota kao i nerazumnost izjednačit kršćanske čudotvorce sa magnetiserima, hipnotiserima i spiritistima. Spasitelj, apoštoli i drugi čudotvorci ne trebaju u istinu odabrat nikakovih »medija,« nikakovih monotonih podražaja na vidu (upiljenje u sjajni predmet), na sluhu (tiktak ure) ili na čuvstvo (mazati ili gestikulirat) i time izazvat umjetni i nenaravni san, koji preobrazi sustav živaca i učini oćutljivim za psihične djelatnosti. Nijesu radili sa sugestijom; nijesu trebali da se ruke spoje u obliku lanca, da se postave pisaće tablice s pisalicom, nijesu trebali pripravljenih pozornica za svakojaka spiritistička umjeća i spiristične prevare. Kršćanski čudotvorci u opće ne trebaju naravnih sredstava, jer ih pomože Božja moć, prave čudesa jednostavno jednom riječju, položenjem ruku, blagoslovom; ozdravljaju i odsutne (Iv. 4, 46; Mark.

7, 24) dakle sigurno bez sugestije; oni ozdravljaju sve, ne samo bolesti živaca, i moć čudesa proteže se i na mrtvu prirodu.

40. Du Prel i Lurdes.

Prig. *Karlo Du Prel* veli u svome djelu «Magija kao prirodna znanost»: «Čudesa Lurda nemaju odnošaja s Gospom, a imadu s vjernicima i tvrdim pouzdanjem u Gospu. Moć ozdravljenja dolazi iz nutrnjosti bolesnika.»

Odg. Dakle Du Prel priznaje činjenice Lurda; samo hoće da ih protumači naravskim načinom pomoću autosugestije, uzbugjenosti živaca i slično. To je megjutim težak posao. Neka jednom pokuša Du Prel, da iz nutrnjosti bolesnika izliječi otekline prelom kostiju. Otkriće te nutrnje moći ozdravljenja učinit će ga »ocem nove medicine budućnosti«.

Valjda nije bilo nikada većeg oduševljenja, jačeg pouzdanja i sigurnijeg očekivanja čudesa u Lurdu nego li kod nacionalnog hodočašća, što ga opisuje dr. Boissarie (Lurd i njegova povjest promatrana sa medicinskog stanovišta), i ipak od 5-600 bolesnika nije ozdravio ni jedan jedini. Teorija sugestije ne protumači lurdska čudesa, veli spomenuti liječnik, mnogogodišni član liječničkog bureaua (10-20 liječnika) u Lurdu, a taj bureau već od više godina znanstveno istražuje ozdravljenja.

Tu se dogode nenadna ozdravljenja sušice, plučne tuberkoloze, raka, preloma kosti.

Sve je to znao i još više Zola, kad je pisao

svoju knjigu o Lurdu i u njoj je odabrao kao tip ozdravljene nervosnu, histeričnu osobu, koja je onda ozdravila kod uznemirenja živaca.

Nije li to perfidno? To je i dokaz za Lurd. Jer da je Zola, neprijatelj Boga i Marije, što boljeg našao sebi u prilog, bio bi sigurno povikao: J' accuse.

U ostalom moram opazit, da čudesa Lurda i sva druga izvan sv. pisma nijesu predmet katoličke vjere. Kao katolik mogu i neosvrtati se na Lurd, ako mi je to milo.

41. Katolik i čudesa.

Prig. Katolik sam i ne vjerujem u druga čudesa nego li u ona sv. pisma. Ne marim za sva druga; to je moje stanovište.

Odg. Samo malo ustrpljenja i lako ćemo se pogodit. Najprije to je pravo, da vjeruješ u čudesa sv pisma. Bez sumnje vjeruješ u božanstvo Kristovo i njegovu riječ. A Krist je rekao: »Koji vjeruju, činit će ova čudesa« itd. (Mark. 16, 17) i govori o »vjeri, koja prenosi brda« (Mat. 17, 19) Moraš dakle priznat, da se dogagjaju čudesa u crkvi Kristovoj. Na tome se i temelji crkveni proces kod proglašenja sveca.

To je teorija. Što se pak faktično tiče čudesa nijesi dužan kao katolik, da sudiš o činjenicama, koje se drži čudesnima. Možeš reći: prepuštam crkvenoj vlasti istraživanje i dalje se ne brinem.

Crkvena vlast neće ti nikad naložit, da vjeruješ u čudesa izvan s. pisma, n. pr. koja se dogagjaju u životu jednog sveca ili u Lurdu. Kod proglašenja sveca (kakonizacije) zahtijeva crkva samo, da joj vjerujemo da je dotični svetac u nebu i da je dostojan našeg čašćenja i zazivanja; o razlozima dakle i o čudesima ne trebamo sudit. To je stvar crkve.

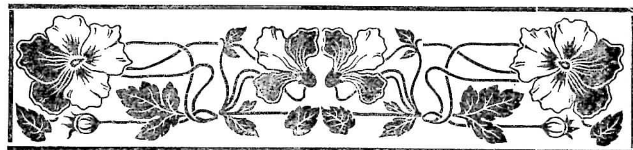
Ne griješimo proti crkvene vjere uslijed ovakove reserve. Nešto je drugo, da li ne griješimo proti zdrava ljudskog razuma, kad se protivimo prejasnim ljudskim svjedočanstvima.

Uvijek su reserva i oprez bolje nego li lakovjernost. U pregjašnim vremenima se je češće i predaleko išlo u vjerovanju čudesa. Nikada nije hvalilo to učiteljstvo katoličke crkve. Naprotiv je crkva u svojoj sasma velikoj strogosti kod istraživanja čudesa prigodom procesa u proglašivanju svetaca dala primjer, kako se moramo čuvat s jedne strane lakomišljenosti i s druge strane besmislene hiperkritike.

V.

IZVORI KRŠĆANSTVA.

42. Circulus vitiosus.

Prig. Krivi je to zaključak, circulus vitiosus, kad se dokazuje božanstvo crkve iz evangjelja, istinu opet evangjelja pomoću božanskog auktoriteta te crkve. Na tome krivom dokazu temelji se sva kršćanska apologetika.

Odg. Nije tako! Ta nijedan kršćanski apologeta ne će postupati tako. Naš je dokaz sasma drukčiji.

Kao dokaz uzmimo izobraženog poganina, koji nije još ništa čuo o kršćanstvu. Dademo li mu u ruke naša evangjelja (*Opaska.* Obziremo se jedino na evangjelja, jer se iz njih može dovoljno dokazat Isusovo božanvtvo i on će ih promatrati kao *povjesničke knjige*; niti ne sluti na kakovo Božje nadahnuće. Za nj postoji jedino ovo pitanje: Mogu li ljudi vjerovati ovim povjesničkim knjigama? Na odgovor tome upitu dokazat ćemo mu, jedino pomoću povjesničke kritike, da su te knjige u istinu napisali evangjeliste (uspor. br. 46), dalje da su te knjige došle do nas nepromjenjene (uspor. br. 47) i napokon, da su ti pisci istinu mogli, htjeli i morali upoznati (usp. br. 49).

To nam sve mogu dokazat ljudska svjedočanstva kao kod svakog drugog povjesničkog djela, dapače još sigurnije, nego li kod ijednog povjesničkog izvora, o kojemu znanost još nije se ni usudila podići nikakovu sumnju.

Sad pustimo, neka onaj poganin izvede zaključak iz povjesničkih istinitih Isusovih čudesa. On će opravdano zaključiti, da je Isus Božji poslanik i Bog. Isus je pak ustanovio jednu crkvu i obečao joj čuvat je od zablude. Dakle ta crkva ima uza se istinu i poganin joj mora vjerovat kao od Boga postavljenoj učiteljici. Tekar tada poduči ova crkva poganina, da je Bog nadahnuo pisce sv. pisma.

Ovaj je dokaz točan po svim pravilima logike i nema tu nikakav circulus vitiosus.

43. Pravost evangjelja.

Prig. Ko zna, jesu li napisali evangjelja četiri evangjeliste i nijesu li napisana u kasnijoj dobi? Bezvjerci sada sumnjaju i o njihovoj pravosti.

Odg. 1. Zašto se ne sumnja o pravosti spisâ Cicerona, Cesara, Tukidida, Plutarha i drugih klasika? Nijedan naobraženi čovjek ne drži ih za patvorene spise, a ipak su evangjelja povjesnički bolje ovjerovljena.

Neki čudak poče jednom tvrdit, da stari klasici nijesu pravi, nego da su ih sastavili redovnici srednjeg vijeka za samostanske škole. To je smješno za vas svijet. Isto je tako nerazborito sumjati o pravosti evangjelja.

2) O pravosti evangjelja bili su uvjereni *prvi*

kršćani, koji su ih primili od istih evangjelista i slušali su im čitanje u svojim sastancima (Opaska: Svjedočanstvo sv. *Ireneja* o 4 evangjeljima glasi: »*Matija*, je napisao svoje evangjelje izmegju židovâ u njihovom jeziku, u doba, kad su Petar i Pavao navještivali u Rimu veselu vijest i osnovali ondje crkvu. Iza njihove je smrti i *Marko*, učenik i tumač Petrov predao nam napisano ono, što je propovijedao Petar. Luka je pak, pratioc Pavlov, napisao u svome djelu evangjelje, što ga je ovaj propovijedao. K tome je i Ivan, učenik Gospodinov, koji je opočivao na njegovim grudima, izdao svoje evangjelje, kad je živio u Efesu u Asiji« Adv. haer. III 1, 1. — Irenej se je rodio izmegju 130 i 140 i poznat je kao jedan od najrevnijih branilaca apostolske predaje. On se poziva izričito na prijateljsko općenje s Polikarpom, koji da je njemu i drugima pripovijedao, kako je drugovao i s Ivanom i s drugima, koji su vidjeli Gospodina, i kako je baštinio njihovu nauku. Ovaj dokaz mnogo vrijedi naprama napadajima modernih kritičara); uvjereni su bili *kršćanski pisci* prvih vjekova: Papias (pisao je oko god. 130), Irenej (rogjen 140), Pantenus (umrao pred 200), Origenes (185—254), Tatian (pisao je izmegju 162 i 172), Klement Aleksandrijski (150), Tertulijan (rogj. 160), Justin mučenik (umrao izmegju 163 i 167), Eusebij (265—340); uvjereni su bili *židovi*, koji bi u ljutoj borbi proti pojavljenom kršćanstvu sigurno bili dokazali krivotvorinu, kad bi ona postojala; uvjereni su bili *poganski pisci i filosofi* (Celsus, Porfirij), koji su doduše napadali na sadržaj evangjelja, ali nijesu nikada na to došli, da općenito

poznata evangjelja napadnu kao na krivotvorena; uvjereni su bili *heretici* prvih vjekova (Karpokrates, Basilides, Marcion, Herakleon, Valentinianci, Ofiti, Ebioniti, Markosijevci itd), koji su se pozivali na evangjelja, doduši ih tumačili sebi u prilog, ali se nijesu usudili sumnjati da li su ih napisali apoštoli.

»Čudnovatu činjenicu tu opažamo«, veli O. Knabenbauer, »da se heretici muče pomoću najvećeg natezanja protumačiti tekst i riječi evangjelja u prilog svojim čudnovatim naukama. Ne bi li im bilo mnogo lakše i udobnije, poput današnjih naših racionalista, zanijekati evangjeljima pravost i apoštolsko porijetlo i tako s jednim mahom riješiti se svih prigovora? Dakako to bi udobno bilo; ali je uvjerenje o apoštolskom porijetlu bilo tako jasno i neoprovrgljivo, da su morali onako zlo ih tumačiti, a da pri tome ne iznose sumnju o njihovom apoštolskom porijetlu.« (Usp. Laach. Stimmen, Bd 23, S. 120).

Kad je počeo Florinus širiti krivu nauku, njegov njegdašnji suučenik sv. Irenej pisao mu je: »Mogu zasvjedočiti pred licem Božjim, kad bi onaj blaženi i apoštolski učitelj (Polikarp, učenik sv. Ivana) čuo što takova (krive nauke), bio bi zaklopio uši i uskliknuo bi: O dobri Bože, kakova si mi vremena dao doživjeti, da što takova moram podnositi!« (Usp. Böse, Die Glaubwürdigkeit unserer Evangel. S 23).

Što bi tekar kazao Polikarp, kad bi bili htjeli nekoji da kriva evangjelja, proizvode kasnije dobe, podmetnu kao djela apoštola!

Sav njegdašnji poznati svijet u prvoj polovici drugog vijeka, pozivljuć se na apoštolsku predaju,

dobro poznaje 4 evangjelja. O tome nam svjedoče Papias i Irenej u *Maloj Asiji*, Fragmentum Muratorianum u *Rimu*, Pantenus i Klement u *Aleksandriii*, Tertulijan (stari lat. prevod) u *Africi*, sirski prevod u *Siriji*.

Prof. *Gutberlet* veli s pravom: »Niko neće moći kazati, da ima o ijednom djelu svjedočanstva tako starih mnogobrojnih, kao o evangjeljima. Ako se dakle ne želi bit nedosljedan, ne smije se sumnjati o njihovoj pravosti.«

Po d.ru Ivanu Belseru sastavljeno je:

evangjelje	Matijino	41—42	poslije	Krsta
»	Markovo	oko 44	»	»
»	Lukino	61—62	»	»
»	Ivanovo	92—96	»	»
Djela Apoštolska		63	»	»
Poslanica	k Rimljanima	58	»	»
»	1 Korinćanima	56	»	»
»	2 »	57	»	»
»	Galaćanima	49	»	»
»	Jakova	49	»	»

(Usp. Einl. in d. N. T., 1901.)

44. Nepatvorenost.

Prig. Koliko ima već patvorenih dokumenata! Jesu li evangjelja doprla do nas nepatvorena?

Odg. Naša evangjelja nijesu nikakovi starinski rukopisi, koje se iza više vijekova izvadi iz praha kakove starinske biblioteke i kojih sudbina nam je bila nepoznata, nego su to javni dokumenti, koje

se je čitalo javno i službeno pred vjernicima od početka te sve do sada.

Kad bi dan danas koji svećenik htio patvoriti koje mjesto nedjeljnog evangjelja, te bi htio umetnuti koje novo čudo, n. p. da je Isus ugasio koji požar, neće li se svi vjernici suprostavit tome? Jeli se može i pomislit, da su svi svećenici svih naroda počinili zajedno tu patvoreninu?

Isto je tako i u pregjašnim vremenima bila nemoguća patvorenost.

Postaje različiti *načini čitanja* i u spisima Cicerona, Cesara i drugih klasika. Uza sve to ipak čitamo prave govore Ciceronove, pravo ratno izvješće Cesarova itd. — *Wescott i Hort*, sigurno ovlašteni suci, svode u Novom Zavjetu na vrlo neznatan broj sve različitosti, koje se u ostalom tiču ortografije i nemaju znamenitosti. Dakle nemojte u tome pretjeravati!

Mill navodi 30 tisuća različitosti, ali se one dotiču sadržaja, nego gotovo jedino načina u pisanju, n. pr. kad pišu *i* mjesto *y* i slično.

45. Original ili prepis.

Prig. Evangjelja, što ih mi imamo, jesu prepisi, ali više nema originala, nema evangjelja u izvoru.

Odg. Ni klasika nema u izvoru, nego samo u prepisu. Kad bi ko stoga osumnjičio pravost klasika, učenjaci ne bi ga oprovrgli, nego bi mu se narugali ili se jednostavno ne bi ni obazreli. A ipak su prepisi klasika iz poznije dobe, nego li prepisi evangjelja.

Codex Vaticanus (koji sadržaje blizu vas Novi Zavjet) i *Codex Sinaiticus* (koji ga sadržaje čitava) potječu iz 4 vijeka; iz 5 vijeka imamo 10 prepisa, iz 6--10 vijeka do 76 raznih rukopisa.

»Za nijedno djelo starog vijeka«, veli protestanski profesor Nestle, »nema tolikog mnoštva rukopisa, kao za Novi Zavjet. Naši klasični filosofi bili bi veseli, kad bi glede Omera, Sofokla, Platona, ili Aristotela, Cicerona ili Tacita bili u toli povoljnom položaju, kako su teolozi glede Novog Zavjeta. Najstariji potpuniji rukopis Omerov potječe iz 13. vijeka, samo pojedini papirusovi odlomci sežu u Aleksandrijsku dobu. Sve, što imamo od Sofokla, treba zahvalit jednom jedinom rukopisu iz 8 ili 9 vijeka. Grčkih rukopisa Novog Zavjeta dosad imademo 3829. Kad bi se sustavno još dalje tražilo, sigurno bi ih se još našlo i u Europi, Asiji i Egiptu.« (Einführung ins griech. N. T. 1897, p. 22).

Najstariji rukopis klasika Virgila i Terenca potječu iz 4—5 vijeka, Gajusa iz 5, Horaca iz 8, Cesara i Platona iz 9, Tacita iz 9—11, Omera i Herodota iz 10 vijeka.

Pa ipak nitko ne dvoji o pravosti klasika. Dočim su rukopisi Eskila, Sofokla, Euripida i Tukidida za 11—12 vijekova mlagji nego li su njihovi pisci, *Codes Vaticanus* najviše je za 3 vijeka mlagji od evangjelista.

46. Vjerodostojnost evangjelistâ.

Prig. Ako moram nešto znatna odlučit na temelju svjedočanstva nekog čovjeka, onda moram

najprije bit siguran, da li je on mogao upoznat istinu i da li je hoće kazat. Ali kako ću tu sigurnost postići glede evangjelistâ?

Odg. 1) Evangjeliste *mogli* su znati istínu svog pripovijedanja. Matija i Ivan su neposredno vidjeli i čuli, što pripovijedaju. »Što smo čuli, s našim očima vidjeli i s našim rukama pipali, to vam javljamo» (1 Iv. 1, 1) Marko i Luka su pisali, što su čuli od apoštola i gledalaca i »pomnjivo istražili»

Sveti pisci nijesu ni lakovjerni ni pohlepni za čudesima nego baš protivno. To su ljudi jasnog, mirnog razuma, koji kao opažatelji i gledaoci iznose istinu točno, trijezmeno, hladnokrvno, jasno i bez strasti. Pišu bez ikakove subjektivne primjese,— bez čugjenja čak i kod najčudnovatijih stvari, — bez i riječi zlovolje čak i kod uzbugjujućih činjenica, n. pr. kod osude njihova učitelja, kod okrunjenja itd. — bez i riječi opravdanja, pa i kod najnepravednijih ogovaranja proti Spasitelju.

Evangjelja su pravi uzor objektivnog povjesničkog pisanja. Njihovi pisci bili su vanjski i nutrnji kadri, da upoznadu i priopće istinitost činjenica.

»Pečat istine, što ga nose na sebi evangjelja« veli *Rousseau*,« toliko je velik, tako očevidljiv, niti se dade op›našati, da bi izumitelj bio veći od junaka ..... Tako se ne izumi, a djela Sokratova, o kojima nitko ne sumnja, nijesu tako ovjerovljena, kako su djela Isusova«.

2) Evangjeliste su i htjeli istinu kazati; niti su bili hinioci niti lašci niti varalice. Njihov je *značaj* bez prigovora; nitko im nemože predbaciti

nedopuštene *nakane*; oni ne teže za zemaljskom nagradom, niti za vlastitim probicima ili za čašću i ljudskom naklonošću.

Naprotiv su znali, da sebi vlastitu smrtnu osudu pišu istim perom, kojim pišu evangjelja. »Vjerujem svjedocima, koji se puštaju ubiti za svoje svjedočanstvo«, veli *Pascal*. Evangjeliste potpunom iskrenošću i poniznošću priznaju svoje vlastite mane, ludorije i slabosti, nemareć za čast ili nečast, i tako se pokazuju kao jednostavni ljudi, od kojih je daleko laž i prevara.

Crkvena povjest pokazuje ih kao svece i mučenike, pa moderni bezbošci nemaju prava toli časne ljude bez ikakova dokaza obeščastiti imenom lašca i varalice.

3) Evangjeliste *morali* su istinu kazati; nijesu mogli neistinu propovijedati. Odmah bi se bilo otkrilo ta lažna izvješća. Židovima je dovoljno poći u Naim i pitati: Gdje je sin udovičin, što ga je Isus uskrisio od mrtvih? ili poći u Betaniju i vidjeti grob Lazarov. »Bili smo na grobu njegovom i vidjeli smo njegove kosti«, mogli su kazati. Izmegju 5000 svjedoka, koji su prisustvovali umnažanju kruha, mogli su lako naći nakoliko tuceta ljudi, koji ljube istinu, jer nalazili su u drugim stvarima dovoljno i krivih svjedoka!

To je bilo dapače i u interesu židova, jer se je radilo o općim, vrlo važnim dogagjajima. Po srijedi je bila čast pojedinih osoba i čitavih mjesta (Kafarnaum, Korozain, Betsaida, osobito glavni grad Jerusolim), čast i dobro ime svećenstva, opstanak sve Mojsijeve vjere.

Kod toli budnih i strastvenih protivnika nikako nije bilo moguće dokazati, da se je nova vjera služila krivim činjenicima kao dokazima. Židovi su progonili kršćane i iza razorenja Jeruzolima još dugo sve do 2 i 3 vijeka (Usp. Knabenbauer S. I., Evang. sec. Joann. Introd.)

47. Nutrnji dokazi.

Prig. Moderni kritičari su radi nutrnjih dokaza sasma ili djelomično zabacili evangjelja i u opće sv. Pismo.

Odgov. 1) Glavni, *nutrnji razlog* (koji se takogjer nalazi u nutrnjosti svakog besvjerca) *strah pred čudesima.* Svete knjige pripovijedaju o čudesima; dakle, zaključuju bezvjerni kritičari, niti mogu niti smiju bit prave. Strah pred čudesima ovim ljudima ne dopušta da mirno sude. Ta iza čudesa stoji Bog.

2) Glavni dokaz kritike iz nutrnjih dokaza je *negativni.* N. p. tako nam postaju sumnjivim i nevjerodostojnim neke povjesne, geografične i arheološke pogrješke, koje ne bi mogao počiniti suvremenik tih dogogjaja očevidac. Isto reci, ako je u protuslovlju s drugim sigurnim piscima.

Nu takovih pogrješaka i protuslovlja *nema* u sv. pismu. Svete knjige su u tom pogledu odolili pobjedonosno svakoj kritici gotovo za 2 tisuće godina.

Svaki put, kad se je držalo da se je našlo kakovu netočnost, dokazalo se je, da nije to pogrješka sv. pisma, nego pogrješka u istraživanju protivnika.

(*Opaska.* Pred neko doba iznosilo se je proti Djelima apoštolskim, da se u njima spominje na Cipru nekog prokonsula, a Cipar da nije bio rimska pokrajina i stoga da nije imao prokonsula. Protivnici su triunfirali od veselja. Ali nije ni to potrajalo dugo. Malo zatim našli su starinski natpis, po kojemu se je saznalo, da je Cipar nekoć bio prokonsularna pokrajina i da je uslijed toga imao prokonsula. Jednakom tačnošću, kako se je pokazalo kod nagjenog natpisa, znade s. Luka, da su se vrhovni poglavari u Tesalonihu zvali Politarhai, da je državni činovnik na Malti nosio naslov protosa — Usp. Vigouroux, Le nouveau testament et les decouvertes modernes, p. 223, 323).

3) Ne samo nema pravih nutrnjih dokaza *proti* sv. pismu, nego naprotiv ima ih veliko mnoštvo *za.*

Sve potankosti evangjelja potpuno se slažu s povjesnim istraživanjima. Koliko vrijedi ovaj dokaz, spomenimo to, da evangjelja i djela apoštolska sadržavaju veliko mnoštvo najtočnijih podataka s religioznim i političkim odnošajima u doba Isuskrstovo, o porezu, vojništvu, novcima, upravi, o položaju, i imenima gradova, sela, jezera, rijeka, potoka, o izvorima, gradskim vratima, vratima hrama, itd., kako je mogao opisati čovjek suvremenik i očevidac. Ta iza po vijeka i za rimskog osvojenja promijenio se je u Palestini sav politički, socijalni i religiozni položaj; mnogi gradovi i sela bili su porušeni i drukčije su se gradili; uvedena je bila rimska posada, sudbena uprava, rimski novac sasma svukamo.

Pozniji patvarač bio bi se sigurno u čemu prevario i lako bi ga upoznali kao patvarača, kako

se je dogodilo na pr. kod *Filostrata*. Ovaj je napisao 200 godina iza smrti Apolonija iz Tiane njegov život, da ga uzvisi iznad Krista. Pri tome se je tobože pozvao na Apolonijeva suvremenika, naime Damisa, i postavio mu je u usta toliko povjesnih i geografičnih pogrješaka, da je lako bilo pripoznati patvorenost.

Pomislimo glede novca. U doba Isusovo bilo je u Palestini dvije vrsti novca: grčkoga (Talenti, drahme, didrahme) i rimskog (as, četvrt asa, dipondius, denar). Evangjeliste velikom lakoćom i sigurnošću govore o tome, kako je jedino moguće suvremenicima. Iza godine 70 vrijedio je pak samo rimski novac, ostalog je nestalo.

48. Nekritično doba.

Prig. Nekoć nijesu bili ljudi tako kritični, kao dandanas. Valjda su nekoji primili pripovijedanje o čudesima uz utjehu: »Kad ne bi bilo istinito, kako bi mogli to napisati?«

Odg. 1) Kad se radi o koži ili o novcu, svaki i najobičniji čovjek postaje kritičnim i neobično tankoćutan. To je pak bio slučaj kod židova i pogana, koji su uslijed čudesa postali kršćani. Oni su morali prekinuti sa svim dotadašnjim življenjem, sa obljubljenim svojim dotadašnjim vjerskim nazorima, sa najnježnijim obiteljskim odnošajima; morali su očekivati prezir, lišenje baštinstva, svakako zazor; morali su očekivati progonstvo, mučeništvo i smrt. Stoga ih se je vrlo ticalo, da se uvjere o istini činjenice i da ne propuste kritiku.

Prvi kršćani i mogli su se potpuno uvjeriti, a najprije oni kršćani u Palestini, jer su mogli upitati one, koji su vidjeli i čuli čudesa Isukrstova. To isto vrijedi i za kršćane drugih zemalja, jer negda bio je živ saobraćaj izmegju Rima, Grčke, Palestine i Istoka.

Kako glasi izvješće Kvadrata (apologete), dapače i u drugom vijeku živjelo je nekoliko ljudi, koje je Isus ozdravio ili ih uskrisio od mrtvih.

A bilo je k tome i vrlo izobraženih i duhom obdarenih ljudi iz raznih zvanja, striša, narodnosti, filosofskih škola i religioznih sekta, koji su iz poganstva ili židovstva prelazili na kršćanstvo i pokazali su svoje sposobnosti i svoj genij kao kršćanski apologete, pisci i starješine.

Prije njihova obraćenja njihovi interesi bili su sasma drukčiji od interesa kršćanskih, pa ipak su se svi tako dobro uvjerili o čudesnim činjenicama kršćanstva, da su bili spremni podnijeti smrt za svoje uvjerenje.

To su kritični svjedoci, koji nešto znače

»Nijesam još nikada čuo od koga bezvjerca« veli O. Lacordaine, »koji bi bio u Kokinkini podnio nekoliko udaraca sa štapom za svoje uvjerenje.«

2) Bilo je i *stroge kritike* upravo glede evangjelja i Djela apoštolskih.

Kolalo je amo tamo evangjelje Matije, evangjelje (drugo) Matijeno, evangj. Petrovo, protoevangjelje Jakovljevo, evan. Tomino, Filipovo, ev. Marijina porogjenja, Isusova djetinstva, ev. židova, ebionita, egipčana, — isto tako (kao oponašanje Djela apo-

štolskih: Petrova, Pavlova, Ivanova, Andrijina, Tomina djela i slično.

Pa ipak nijedna od tih knjiga, nakićenih i toli časnim imenima, nije mogla dobiti kod crkve priznanje! Tu je dakle bilo stroge kritike.

Kako pokazuje kolanje krivog novca, da je bilo i ima u kolanju pravog novca, tako su i ove patvorene knjige dokaz, da postoje prava evangjelja.

49 Babilonska pometnja

Prig. Katolička eksegeza i kritika imadu svezane ruke; ali izvan katoličke crkve, gdje vlada slobodno istraživanje, razvija se svjež život! Tu cvjeta viša kritika, koja je sv. Pismo razglobila bez milosrgja.

Odg. Viša bezbožna kritika pri svrhi prošlog stoljeća upravo se je bila razmahala i mislila je, da je uništila svaku vjerodostojnost svetog Pisma, ali je ustao jedan od glavnih korifeja racionalizma, prof. A. Harnack u Berlinu i jednom je tihom izjavom otjerao nemirne duhove: » Bilo je doba, — da, veliko općinstvo živi još u njemu —, u kojemu se mislilo, da se mora najstariju krščansku književnost ukupno s knjigama Novog Zavjeta osuditi kao skupinu prevare i potvorbe. To je doba prošlo. Ono je bilo za znanost episoda, u kojoj je mnogo ona naučila i iza koje mora mnogo zaboraviti...... Najstarija književnost crkve u glavnim tačkama i u većini pojedinosti, promatrajuć ju sa književno povjesničkog stanovišta, vjerodostojna je i možemo se na nju osloniti.» (Chronol. der altchristl. Lit. S. VIII).

Čemu dakle toliko galame u prošlom stoljeću sa strane »više kritike?« Čemu natjecanje s uvijek novim hipotezama, koje bi nas mogle sjetiti Goetheovih rieči o junacima francuske revolucije :» Kod tih gorostasa jedan uništava drugog«.

Slijedeća tablica (i ako nesavršena) neka nam pokaže pravu babilonsku pometnju viših kritičara glede postanka evangjelja. Nastalo je:

Matijino Evangjelje

po Chr. Bauru oko g. 130
» Köstlinu, poglavni sadržaj prije 80
» Hilgenfeldu, po svome današnjem opstanku 70-80
» Holtzmannu . . 69-96
» Keimu, po glavnim stvarima 66-70

Markovo evangj.

po Chr. Bauru . . . 150 ili kasnije
» Köstlinu 110
» Hilgenfeldu pred 100 (69-96)
» Keimu . . . oko 100
» Holtzmannu . . 69-96
» Volkmaru 60-80 (73)
» B. Weissu 67
po Schenkelu, u svom prvotnom obliku 45-58

Lukino evangj.

po Chr. Bauru . . . 150
» Holtzmannu iza 100
» Hilgenfeldu . . . 100
» Köstlinu 100
» Keimu 90

Ivanovo Evangj.

po Chr. Bauru . . . 170
» Br. Bauru 170
» Volkmaru . . 150-160
» Zelleru 150
» Hilgenfeldu . . . 140
» Keimu 130
» Schenkelu 115
» Ewaldu i Noacku 80-90
» Meyeru 80
» Wegscheideru pred 70

Fridrik David Strauss sagradio je svoju mitičnu hipotezu na pretpostavci, da su sva evangjelja sastavljena u drugoj polovici 2 vijeka. »Ako je samo i jedno evangjelje«, veli on sam, »sastavljeno u 1 vijeku, pada moje uvjerenje«. Dakle — pala je ta hipoteza, a i što drugo je palo, što se je nekoć kao kineški papirnati zmaj iznosilo na trepet neprijatelja. (*Opaska.* Pao je i zaboravilo se je i nekoć toli strašnog Christiana Baura, utemeljitelja mlagje tibinške škole, koja sebe doduše nazvala »povjesničkom školom«, nu su je protivnici nazvali »tendenciozno-povjesničkom školom«. Toj školi prof. Ewald predbacuje »romanopisno pisanje«, a De Wette misli, da je suvišno Baura pobijati, jer »da takova neuredna kritika sama sebe uništava«. — »Chr. Baura je u smionosti nadvisio Bruno Baur, kojega su »netemeljnoj kritici«, kako veli Harnack, »pali kao žrtva Petar i Pavao« — Züriški Volkmar navaljuje na racionalistu Schenkela (Heidelberg) i Renana. »Schenkel«, veli, »nije ništa drugo učinio, nego li Renan. Obojica su pisali romane o Isusovu životu, obojica jednako nekritično, obojica smještaju četiri evangjeliste u prvo apoštolsko doba, nu obojica se okreću u tvarbi praevangjelja, obojica jednako po volji«. Der Urspung unserer Evang., S. 16. Protivno tome, što je »dokazao« Volkmar, drži Hilgenfeld kao neoprovrživo, a drugi se slažu s njime. — Tu se vidi, kako se malo megju sobom časte kritičari, pa mi da moramo više im časti nositi?!).

Duhovi »babilonske pometnje malo po malo se utišavaju. Otkada je pisao Eichhorn o nekom posebnom »praevangjelju«, Paulus o »memorabilia«, Schleiermacher o »diegesam«, Lachmann »korpuskolima«, na obzorju evangjeoske kritike pokazuje se neki broj, koji s vremenom sad raste sad pada. Svegj rastuće istraživanje naravno drži se uvijek skeptičnije prama većini tih nestalnih pojava. Ishlapilo je ne samo »praevangjelje«, nego i Ewaldova nagovieštena »knjiga više povjesti« i druga umišljena bića, o kojima on govori kao kakav očevidac, izgubila su svaki kredit«.

Tako piše racionalista prof. Holzmann u Heidelbergu u svome »Uvodu« i onda postavlja svoje hipoteze. Nu odmah na nj navaljuje profesor Weiss s novim »Uvodom«, da poruši Holtzmannove tvrdnje.

Tako navaljuju i gone se ovi viši kritičari i ko ostane pobjednikom, viče: »La science c'est moi!« — »Što je vrijedilo pred dvije godine kao znanstveno sigurni resultat«, piše O. Cornely, S. I. »to je danas već zakopano i zaboravljeno, a današnja takozvana znanstvena dobića sutra će već zakopati«.

Prama ovim promjenljivim pojavama kritičkog istraživanja stoji časna i uvijek mlada mati naroda, besmrtna Kristova crkva, sa svojom 1900 godišnjom zdravom kritikom i s neizbrisivom povjesničkom sviješću, da je sv. pismo napisano pred njezinim očima i da ga je sačuvala svojom majčinom rukom.

50. Babilon i biblija.

Prig. Prof. Fr. Delitzsch je pokazao u Siječnju 1902 u predavanju pred društvom Orienta u prisutnosti cara, da biblične pripovijesti i nazori potječu

većim dijelom iz Babilona. »A babilonske priče«, pisao je list socijalnih demokrata »Berg'sche Arbeiterstimme« (26. Travnja 1902), »ne smijete držati za istinu«.

Odg. 1. Ne samo vjerujući eksegete i assiriolozi (Opaska. S katoličke strane spomenimo: *Keil*, Zur Babel und Bibelfrage, *Hehn*, Sünde und Erlös, nach bibl. u. babyl. Anschauung, *Nikel*, Zur Verständigung über B. u. B., *Hoberg*, Babel u. Bibel, *Kugler*, Babyl. u. Christent., D. Götter Bab. u. d. N. T., *Zorell*, Zur Frage über B. u. B.) nego i cijeli niz slobodoumnih strukovnjaka predbacuju Delitzschu površnost, svojevolju i naumično zatajivanje činjenica. Tako sasma odlučno protestiraju profesori Jensen (Marburg), Hommel (Monako), König (Bonn), Jeremias (Leipzig), Bezold (Heidelberg) i Barth (Berlin).

Jensen (»Christl. Welt«, 1902, n. 21) piše o prvom predavanju: »Delirzsch mora dopustit, da mu kažemo, kako upravo mnoge stvari, o kojima govori s velikim patosom i vrućim oduševljenjem, isčezavaju u ništa. To vrijedi još više o drugom predavanju (1903). Delitzsch je zato dobio i od pariškog akademika Julesa Opperta, tog Nestora asiriologa, u Zeitsch. f. Assyr. (XVII, 291 f.) I zaslužio je.

2. *a)* Različitost izmegju biblije i Babilona pri proučavanju pokazuje se mnogo većom od sličnosti. Već je pisano i u Harnackovoj »Theol. Literaturzeitung« (1902, n. 19): »Postupa se tako, kao da bi se sve posudaralo, a premučava se drugo».

Ogromna je razlika izmegju biblijskog propovijedanja o stvorenju i onog kod Babilonaca. Biblija postavlja na početku vječnog *Boga*, stvoritelja neba i zemlje; biblija ne poznaje drugo nego jedino čisti *monoteizam*. Babilonsko pripovijedanje drži, da je u početku postojao samo kaos, tvar svijeta ili pramore (Tiamat); iz te božanske majke Tiamat postaje (na fantastični način) ne samo zemaljski svijet, nego i nadzemaljski, svijet bogova: tu vlada izričito *politeizam*.

Kod tako nastalih bogova najviši je *Marduk*, bog svjetlosti, pramaljetnog sunca. Dok se ostali bogovi boje pred Tiamatom, Marduk stupa u borbu. Kad je Tiamat glasom zaorila i otvorila svoje ždrijelo, Marduk pusti zali vjetar unutra i raspori joj srce sa sulicom. Zatim lijepo raspori kao ribu i napravi iz jedne polovice nebo, a iz druge polovice zemlju, prikri nebo mjesecem suncem i zvijezdama, zemlju pak stablima i životinjama, dok ne bude napokon stvoren prvi par ljudi iz zemlje i božanske krvi. — Babilon ima bezbroj bogova (koliko prirodnih sila, toliko i bogova), o kojima se ljudski misli i vrlo *nedostojno*. Tako u velikom eposu stvaranja uzvišeni bogovi piju do potpunog pijanstva. Tiamat svojim Kioguom stvara bunu proti višim bogovima; sedam demoma uznemiruje boga mjeseca Sina; Ea i Bel bore se megju sobom radi potopa. Kod velikog potopa bježe bogovi k nebu i čuče ondje »ukočenuti poput pasa«. Netom je pak Ut-napisten (babilonski Noe) upalio svoju žrtvu, eto ti gdje se skupljaju poput muha oko njega. — Suvišno je i spomenuti bludnost u Istarovom putovanju kroz pakao u Gilgamešovu eposu — I Mar-

duk, najuzvišenija božanska osoba, prikazan je na čovječji način, pa i ako se hvali njegova moć i mudrost, ipak se mora služit raznim vračarskim sredstvima proti demonizmu. Moć vračara nadilazi sve. Stoga su i tablice klinastog pisma pune formula zaklinjanja, koje imadu za osnovu najsmiješnije misli.

I to je po Delitzschu »čistiji i prvobitniji oblik« pripovijedanja o stvorenju, iz koga da je crpila biblija.

b) Davno je već poznata bila činjenica, da postoji veća ili manja sličnost izmegju *biblijina* pripovijedanja u stvorenju, nebu, grijehu, zmiji, potopu i *predajama* drugih naroda. Stotinu godina prije Delitzsch-a katolički učenjak H. Lücken u svojoj knjizi »Die Traditionen des Menschengeschlechtes« napisao je interesantnih stvari o tome i pokazao je, kako prolaze neke temeljne misli i temeljne činjenice (stvorenje, raj, potop) gotovo kroz sve poganske vjere, i kod naroda, koji su megju sobom udaljeni i geografično, jezično i kulturno povjesnički.

Za to podaju nam i klinasta pismena novih dokaza. Povod je tome upravo praobjava i prapovjest, koju su sa sobom ponijeli narodi pri svojim seobama, uz iznimku, da je narod israelski sačuvao čistu, dočim su je drugi narodi pokvarili različito.

Tako je babilonsko pripovijedanje o potopu skroz slično onome biblije, ali je sasma osakaćeno uslijed višeboštva. — Dvojbeno je, da li je u klinastom pismu govor o grijehu. Na jednoj opeki prikazano je stablo sa dva ploda. S jedne i druge strane sjedi po jedna osoba u dugom odijelu i pru-

žaju ruke prama stablu; jedna ima na glavi dva roga, druga vijenac. Iza slike s lijeve strane stoji uspravljena zmija. To je sve. — Može se takogjer prihvatit mnijenje, da su izraeličani poprimili mnoge dobre obrede glede žrtvovanja i posvećivanja, kao što su naravno u upće oba naroda kao orijentalci i Semiti morali imati mnogo sličnosti u svome načinu mišljenja i govorenja.

c) Ali, veli se, kodeks *Hammurabia* (pisan klinastim pismom), najstarija na svijetu doslije poznata zbirka zakona (iz 23 vijeka prije Krista) ima već 10 sinajskih zapovijedi, a to je znak, da biblija potječe od Babilona.

Odg. Kod Hammurabia najprije od 10 zapovijedi nema prvih triju: dužnosti prama Bogu; dalje dvije zadnje, koje zahtijevaju čistoću mišljenja Dakle nema ih pet.

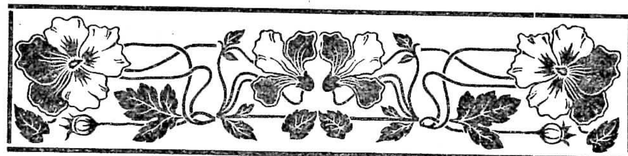
Pet drugih zapovijedi u sv. Pismu pokazuju se u istinu u nedostiživom i veličanstvenom obliku, dočim babilonski kralj Hammurabi hoće da uredi ljudske odnošaje opširnijim načinom i više daje vrijednosti posjedu (7 zap.) nego li čovjeku. Tako n. pr. otac može opredijeliti kćer za blud kod službe idola. To je već dovoljno.

Da kod Hammurabijevih zakona ima ih mnogo dobrih i izvrsnih, ne treba se tome čuditi. Ta stvoritelj je usadio u srce svakog čovjeka naravni zakon, koga je na Sinaju jasno i tačnije opredijelio.

VI.

ISUSOVO BOŽANSTVO.

51. Isus je opstojao.

Prig. Olandeski socijalist, *Domela Nieuwenhuis*, veli u svome »Isusovu životu«, da se ne može odgovorit niti čisto »da« niti »ne« na pitanje, jeli Isus živio. *Bebel* (Christentum u. Sozialismus, S. 7.) drži Isusa za mitičnu osobu, upravo kako i staro-egipatskog boga sunca. Njegov opstanak, veli on, nije jasan.

Odg. 1. Isusov opstanak je poput sunca jasna povjesnička činjenica i nema nikakove zajednice s tamama, koje se nalaze kod starih mita i izmišljenih država budućnosti. Bebel i njegovi znati će nešto latinski, pa neka čitaju o Isusu kod Tacita (Annal. XV, 44), Suetonija (Vita Claudii 25) i Plinija Mlagjeg (Epist. X, 96).

Ne treba da se plaše tih pisaca; to nijesu crkveni oci, nego su stari rimljani, pravi pogani i do duše iz prvog vijeka iza Isusa.

2. Nieuwenhuis protuslovi čudnovatom mirnoćom sam sebi već na prvoj stranici, gdje sum-

nja u Isusovo bitisanje, pa onda — navodim to — »iz sigurno pravih Pavlovih poslanica« skuplja, što onaj kaže o Isusu.

3. Zanijekao je Isusa i pastor Rade, te piše u svojem »Christliche Welt« (1905, S. 249): »Bruno Bauer, nizozemski teolozi, napokon Kalthoff vele, da Isus nije povjesnička osoba, oni tumače postanak kršćanstva drukčije. Njemačka protestanska teologija, i u svome radikalnom dijelu, odbacila je one nezdrave, pretjerane maštanije«.

52. Isus — sin Božji.

Prig. Riječ »sin Božji« nije tako dogmatički strogo, kako je po katoličkoj nauci. Ta riječ znači više idealnog čovjeka, posebne milosti, religiozno uzvišene i koji stoji s Bogom u bližem odnošaju — Krist nije bio pravo sin Božji u naravnom značenju, nego adoptivni sin.

Odg. Treba izvanredne smionosti pri takovoj tvrdnji. Cijelo Ivanovo evangjelje veli od početka: Krist je pravi Bog, Božji jedinorogjeni sin i u isto doba pravi čovjek. Upravo radi velike jasnoće ove nauke naši neprijatelji hoće da osumnjiče ovo evangjelje. Nu to im ne pomaže ništa, jer *i druga tri evangjelja* tvrde sasma očevidno o božanstvu Kristovom, o njegovom pravom i istinitom sinovštvu Božjem.

Sva tri nam opisuju *prizor pred Kaifom.* Tu stoji Krist pred sinedriumom, najvišoj vlasti u Israelu za sva religiozna pitanja. Pitanje o Kristovom božanstvu postavljeno je sasma točno, svečano, pred

cijelim sinedriumom, uz zakletvu: »Zaklinjem te Bogom, da nam kažeš, jesi li Krist sin Božji.«

Odgovor će odlučit život ili smrt. Svaka dvoznačnost bile bi uz ove okolnosti ne samo ludost, nego besavjesnost. Pa kako je glasio odgovor? S najvećom točnošću: »Da, ja jesam!« I nadodaje u potvrdu toga: »Otada vidjet ćete sina čovječjega, gdje sjedi ob desnu moći Božje i gdje dolazi na oblacima neba« (Mat. 26, 64).

Svi suci razume tumačenje i da ih potsjeća Daniela 7, 13. »Huljenje Boga čuli smo iz njegovih usta. Što vam se čini?« — »Zaslužio je smrt«. Nije nijednom sucu palo na um, da misli o nepravom Božjem sinovštvu; ta u prenesenom smislu sva djeca Israelova držali su se djecom Božjom.

»Huljenje Boga« su židovi već prije protumačili (Iv. 10, 33) jasno: »Bacamo kamenje na te, što ti, čovjek budući, gradiš se Bog.»

Da je Krist bio u prenesenom smislu sin Božji, kako bi lako bio spasio se od smrti pomoću protumačenja! Da, bio bi morao protumačit, jer je morao kao učitelj istine kazat svu istinu i kao ćudoredan čovjek nije smio druge prevarit i dat sablazan nečuvenog huljenja Boga.

Krist se je dakle očevidnim načinom nazvao Bogom i potvrdio je ovu nauku čudesima.

P. *Roh*, S. J.. veli: Pitamo: „Zašto je Krist propet, odgovaraju nam svi kršćani, svi židovi, svi Muhamedanci, svi pogani, svi ljudi, koji znadu nešto o Kristu, Krist je propet, jer se je izdavao Bogom, Božjim sinom, obećanim Mojsijom. To je javna činjenica."

Svi evangjeliste, svi Oci, heretici i pogani vele i pišu to.

To ne priječi da par liberalnih profesora bolje znadu i hoće iza 1900 godina da iznesu, e je vjera u Kristovo božanstvo postala tek kasnije, u doba Ireneja i Atanasija. Tako n. p. *A. Harnack*, koji ipak i prigodimice protivno piše u svojim kritičnim eskursijama: „Ova vjera u božanstvo Kristovo nije nova; jer nije *nikada* falila pred Atanasijom." Nikada! dakle ni pred Irenejom, niti u doba Apoštolâ.

Ako je srčanost i smionost već znanost, onda čast *Beyschlagu* u Halli, koji piše: „Nigdje se u Nov. Zavjetu ne govori o utjelovljenju logosa (riječi) ili o predopstojećem sinu Božjem"; valjda poznaje Ivanova evangjelja pogl. 1. i riječ takogjer: „Prije nego je bio Abraham, ja jesam." Čast i *Weizsäckeru* u Tübingenu, koji tvrdi: „Pavao nije Krista nazvao Bogom", a ipak nemoguće da ne poznaje u poslanici k Rimljanima 9, 5. „Krist, koji je nad svimi, Bog, blagoslovljen u vijeke."

Usp. Točnije i citate kod Hammerstein, Christentum, S. 336 i 140—156).

Nemoze se dokazat, da su „Božji sin" i „Mejsija" imena jednakog značenja. Doduše „Mejsija" i „sin Davidov" upotrebljavaju se u jednakom značenju; ali „sin Božji" označuje nešto, što daleko stoji nad time.

53. Mudrac iz Nazareta.

Prig. Racionalisti i ako ne drže Krista baš Bogom, ipak s najvećim poštivanjem govore o njemu. Nazivlju ga »mudracem iz Nazareta«, nenatkriljivim, nedostiživim idealom ćudoredne veličine, kojemu se mora očuvati prvo mjesto u hramu genija i humaniteta«. U »životu Isusovu« Straussa i Renana možeš naći čitavi snop takovih pohvala.

Odg. Krist bi odgovorio: »Licumjerci! Poznam vas! Poznam vaš pozdrav i Judin cjelov!«

U istinu je Krist *ili Bog — ili ruglo*, ili Bog, slavljen u vijeke, ili nevoljnik, koji se je gradio Bogom a da nije. U zadnjem slučaju postoje pak samo dvije mogućnosti.

Ili je bio *svijestan te neistine*, *ili nije*. Ako *nije* bio *svijestan*, onda je bio lugjak, koji si je umišljao da je Bog, i ni najveće muke nijesu ga mogle ozdravit od te ludosti. Onda zaslužuje sažaljenja, ali ne slavu genija, mudraca itd. Ovi naslovi bili bi samo licumjerstvo i ruganje.

Ako si je pak *bio svijestan* ove neistine, ako je ne samo jedan put, nego neprestano varao lažima puk, ako je odabrao nećudoredno sredstvo laži, da proširi svoju nauku, te je i pred sudom položio krivu zakletvu, ako si prisvaja Božja prava i traži od ljudi obožavanje, vjeru i posluh, onda moramo prezreti najdubljom odvratnošću takovu *varalicu*. Ko ga onda hvali kao nedostiživi ideal ćudoredne veličine, taj licumjeri i ruga se.

»Niko pak, koji ne vjeruje u Kristovo božanstvo, ne smije se zvat kršćaninom, jer i najmanje poštivanje spram sebe brani svakome čovjeku, da se nazove štovateljem: učenikom varalice ili lugjaka« (Usp. P. Roh, Was ist Christus?)

Kad govore protivnice o postepenom razvitku Isusove samosvijesti o Mejsiji i sinu Božjem, moramo znati da za takovu tvrdnju nemaju apsolutno nikakvog dokaza. Takova tvrdnja naime nije ništa drugo, nego posljedica iz njihova nijekanja božanstva Kristova i stoga propada potpuno uslijed dokaza za ovo božanstvo.

Ko drži Krista za prostog čovjeka, taj dakako mora tražit tumačenje, kako je on (Krist) došao do ideje Mejsije i sina Božjeg. A to je sasma težak

problem, nerazriješiva zagonetka. To je ćutio i priznao *Harnack*.

Činjenica, što se je Isus objavio od početka unaprijed kao Bog i Mejsija, jasna je i neizbrisiva u evangjelju. Da ne spomenemo mladost — odmah kod prvog javnog čina pušta Isus, da ga Ivan i prvi učenici nazovu sinom Božjim, Mejsijom i kraljem izraelskim, Isus pokazuje svoju božansku moć na piru u Kani, objavljaju se na prvu uskrsnu svetkovinu u Jerusolimu kao sin Božji i isto tako kod prvog pojavljenja u svojoj domovini u Nazaretu i kod svojih prvih čudesa.

Ne govori o tome samo Ivan, nego i sinoptici. Naprotiv o postepenom razvitku te ideje kod Isusa nema ni spomena, a dakako puku i učenicima je postajala ta ideja sve to jasnija i očevidnija.

54. Priča o obožavanju.

Prig. Veliki utisak, što ga je proizvela uzvišena mudrost i uzoritost Isusova ponašanja kod njegovih pristaša, doveo je ove do toga, da ga smatraju nekim višim bićem i da ga pod uplivom helensko-rimskog nazora o svijetu nazovu božanskim čovjekom, dapače Bogom. Ovo »obožavanje« dakako, trebalo je i cijeli vijek.

Odg. 1. *Povjest* se protivi toj priči. Isusovo božanstvo je bilo već od početka temeljni kamen kršćanstva. Što veli Šimun Petar: »Ti si Krst, sin Boga živoga«, to kaže i Toma iza uskrsnuća: »Moj gospodin i Bog moj«!, to propovijedaju apoštoli na dan Duhova, to piše apoštol naroda u svojim poslanicama, na temelju toga prave apoštoli čudesa. Na tvrdoj vjeri u *božanstvo Isusovo* sagragjeno je kršćanstvo.

Tako nam veli povjest.

2. U ostalom sudeć razborito ne možemo si pomisliti, da su Kristovi pristaše s tim »obožavanjem« uspjeli. Ta to nije moguće tako lako, kako si gospoda umišljaju u svojim knjigama.

Učinjeni su doduše pokušaji obožavanja ljudi i to iz svih sila, nu im nije htjelo uspjeti.

Cara Augusta najmoćnijeg vladara, što ga je vidio rimski svijet, obožavali su ga prije i poslije njegove smrti, t. j. ubrajali su ga u broj bogova i to u svemu rimskom carstvu. Njemu su na čast gradili hramove, dizali žrtvenike, postavljali svećenike. Bilo je pripovijedanja čak i o čudesima »čudesnim močnim činjenicama« rekao bi Harnack), koja da su se dogodila na njegovoj kolijevci i na njegovom grobu i jedan senator se je zakleo, da je vidio njegovu dušu, gdje uzlazi na nebo. August, žugjeni knez mira, kojemu se klanjala sva zemlja, taj divus Augustus, koji bio svečano proklamiran i ustoličen kao božji sin, nije se mogao dugo održati u obožavanju.

U isto doba živio je u omraženom židovskom narodu jedan siromašni drvodjelčev sin iz Galileje; on je okupio oko sebe nekoliko neizobraženih ribara; iza kratke djelatnosti kao učitelj puka osugjen je na sramotnu smrt križa i u isto doba s njime razapeše dva lupeža. On se je nazvao sinom Božjim i svijet mu je vjerovao i vjeruje mu sve do današjeg dana. Kako je to? Odakle razlika?

Drugi pokušaj obožavanja učiniše onda, kad su se novoplatonski filosofi brzo požurili, da podignu na oltar uzor krjeposnika prama svome srcu sa izričitom nakanom, da potisnu i unište kršćanskog Boga. Tim filosofima vrijedio je kao ideal svake dobrote, mudrosti i svetosti slavljeni *Apolonij iz Tiane*. Pripisali su mu veliko mnoštvo čudesa i proročanstva; prvi učenjaci i govornici one dobe uznosili su njegov život sa svim sjajem govorništva i okretne dialektike. Njegovo djelovanje su tako opisivali, da je život i djelovanje Isusovo samo zaostajalo i iščezavalo.

A danas?

Osim nekoliko učenjaka nitko više ne poznaje Apolonijevo ime; ime Isusovo poznaje svako dijete.

I rimskog imperatora *Domitiana* bili su podigli kao boga i isto tako druge imperatore. Nu apoteoze ipak nijesu uspjele.

Ne ide to tako lako. Obožavanje je nemoguće, dok ljudi slijede svoj zdravi ljudski razum.

55. Kristova čudesa.

Prig. Ako je Krist bio Bog, morao je svoje božanstvo dokazati pomoću čudesa. Ali se sumnja upravo o Isusovim čudesima.

Odg. 1. Naravno svi bezbošci (ateisti, panteisti, racionalisti itd.) već a priori moraju čudesa odbacit bez daljnog znanstvenog istraživanja, iz teoretičnog razloga, jer jedno jedino čudo sasma ruši njihovo stanovište. »Nema čudesa; inače postoji Bog«. To je njihova dogma.

2. Obzirom na način, kako bezbošci žele izbjeći jasna i povjesnički sasma dokazana Kristova čudesa, ili upadaju u najgoru netočnost ili pokazuju, kako malo imaju smisla za istinu i malo pošteno hlepe za istinom. (Usp. Nadodatak o naravnom tumačenju čudesa prof. Paulusa, hipotezu mita Davida Straussa i fantazije Renanove).

3. Krist je pravio čudesa *javno* pred svim pukom, pred prijateljima i neprijateljima, sa prostim dodirom ruke, sa jednom samom riječi, pa čak i na osutnim pomoću same volje.

Čudesa svake vrsti, na mrtvoj prirodi, na ljudima, na mrtvacima, na duhovima.

Ozdravljao je *sve vrsti bolesti,* ne samo groznicu, nego i neizlječive hronične bolesti, gubu, kostobolj, čak 38 godišnju bolesnicu krvotoka i organičke pogrješke od poroda, nijeme, gluhe, slijepce (ozdravljenje slijepca od poroda) bez ikakova naravnog sredstva.

On pokazuje svoje *gospodstvo nad elementima*, zapovijeda vjetru i oluji, ide po moru i pušta Petra po istome, pretvara vodu u vino, stablo smokve u tren osušuje, dvaput čudesno umnaža kruh.

Njegova moć dopire i do *kraljestva mrtvih*; uskrsniva tri mrtvaca i sebe istoga.

Njegovi suvremenici ne sumnjaju o njegovim čudesima, a njegovi neprijatelji javno to priznaju, samo to pripisuju gjavlu. (Usp. Mat 12, 24). Moderna sumnja je došla prekasno.

Postoji razlika izmegju čudesa Kristovih i proroka St. Zavjeta: Krist tvori čudesa iz vlastite moći, proroci zazivljuć Božju moć, Krist na svakom području, proroci

ne tako, Krist i u daljini, proroci ne; Krist podijeljuje svoju moć čudesa apoštolima jednom jedinom riječi, proroci ne. Kristov način djelovanja pokazuje u isto doba njegovo božanstvo.

Zašto mnogi Isusovi suvremenici nijesu uzvjerovali? „Uzrok je tome slobodna, ali zla volja" odvraća vrlo sgodno prof. dr. Endler (Gottheit Christi, S. 165--79) i uputno nam pokazuje ponašanje farizeja kod ozdravljenja slijepca od poroda. Najprije neće da priznadu činjenicu: onda neće da vjeruju, da je taj čovjek prije bio slijep: a kada im oboje potvrgjuju i ozdravljenik i njegovi roditelji, neće da prihvate ono, što iz toga slijedi. Traže izgovore, pa i najsmiješniji su im dosta dobri; vele, da je čudo učinjeno u subotu, dakle da je to potlačenje subote, dakle nije od Boga. „Podaj Bogu slavu," rekoše ozdravljeniku, „mi znamo, da je ovaj čovjek grješan". Zaniječi dakle čudo. Kad je pak on ostao pri svojoj riječi, prokleše ga. „Mi znamo, da s Mojsijem govori Bog, a ovoga ne znamo, otkuda je". -- „To i jest za čudo, što vi ne znate (ne uvigjate) otkuda je, a on otvori oči moje" odgovori im onaj: „Kad on ne bi bio od Boga, ne bi mogao ništa tvoriti". Onda ga izbaciše iz sinagoge: Zadnji odgovor bezvjerja!

56. Isusovo uskrsnuće — hipoteza prividnosti.

Prig. Isusovo uskrsnuće je dakako najjači dokaz njegovom božanstvu. Ali kako, ako je Krist bio samo prividno umro?

Odg. Ovaj izgovor starih racionalista iza uzaludnog Schleiermacherova († 1834) pokušaja nije našao nikakova znanstvena branitelja; najviše ako se amo ili tamo pojavi u kome socijal-demokratičnom letaku i računa na niski stepen kulture.

Ako Pilat, rimski činovnik, ne dvoji o pravosti vojničkog izvješćaja o smrti Isusovoj, možemo onda

i mi biti zadovoljni. Rimski vojnik poznavao svoje krvničko zanimanje; bio je strukovnjak u razlikovanju smrti i života. K tome je točno istraživao, i kad bi bila smrt sigurna, nastala nepromašivo uslijed proboda kopljem (to je poznati udarac konfektora). Nijednom židovu, nijednom poganinu nije došla misao o prividnoj smrti. Židovi su točno znali, da su oduzeli život omraženom Nazarencu.

Hipoteza o prividnoj smrti zakasnila je za 1800 godina, i danas je sama umrla. Ali u istinu umrla i znanstveno je pokopana. (*Opaska.* Dobro veli D. Strauss: «Polumrtav čovjek, koji je izmiljio iz groba naokolo se šulja, treba liječničke njege, zavezavanja, okrjepe i brižljivosti i koji napokon mora podleći boli, nikako nije mogao napravit pred učenicima utisak kano pobjeditelj smrti i groba, kano gospodar života, što je bilo temeljem kasnije njihovu radu.... To ne bi bilo moglo njihovu žalost preokrenut u oduševljenje, njihovo čašćenje u obožavanje.» Das Leben Jesu I, 378.)

57. Hipoteza o prevari

Prig. Ali kako, ako su učenici ukrali truplo i tako izveli krasnu prevaru?

Odg. Ova hipoteza o prevari je baš prevara. Glede spavajućih svjedoka, što ih navode židovi, ruga se svijet već od 1900 godina i pita s Augustinom rugajuć se: Ako su čuvari spavali, kako su onda vidjeli kragju? Ako nijesu pak spavali, zašto nijesu je zapriječili?

Jedini učenik, koji se je razumjevao u kragji

već se je bio objesio. Kragju treba naučit i u tren niko se u njoj ne izvježba. Iz zatvorena i zapečaćena groba i u prisutnosti oboružanih čuvara ukrasti mrtvo truplo, to bi zbilja bio čin, koji bi bio na čast i najvještijem lupežu. — A pomisli sada na plašljive učenike, koji se tresu od straha i koji su jednostavna i poštena karaktera. Tu iščezava svaka misao o kragji!

Još više! Ako su istinito — što je nemoguće — izveli kragju i prevaru, svi su onda morali držat svog učitelja lašcem i varalicom, jer nije uskrsnuo, kako je bio obećao. I radi tog lašca i varalicu, dakle upravo za ništa, bili bi se dogovorili u hinjenju, što im je donijelo kao nagradu bičevanje, progonstvo, ljute boli i smrt. To je besmisleno i istom Isusovom neprijatelju Davidu Straussu. «Izmišljena laž,» veli on, «nemoguće da bi bila oduševila učenike k postojanom propovijedanju Isusova uskrsnuća uz najteže pogibelji.»

Još više! Ova prevara, kojoj bi se i gjavao bio veselio, morala je prouzrokovat ćudoredno preobraženje svijeta; morala je osnovati kršćansku savjesnost, strah Božji i pobožnost Ko to može vjerovat, taj se odriče temeljnih načela zdrava razuma, zakona dovoljnog razloga.

I napokon pitamo: Jeli prevara mogla ostat tajna? tajna, kad su je poznavali toliki ljudi i tolike — žene?

58. Hipoteze visije.

Prig. Dan danas izobraženi ljudi ne osvrću se na hipotezu o prevari; oni su prihvatili hipotezu

visije. Učenici nijesu htjeli varati, nu su sami bili prevareni. Pojave uskrsnulog Isusa bile su samo njihove subjektivne visije, utvaranja, halucinacije, fantastične slike, ilusije ili kako to želite nazvati.

Odg. 1. Ne Kristovi apoštoli, nego apoštoli bezboštva prave svoje fantastične slike i ilusije. Hipoteza visije je hipoteza koje se hvataju u neprilici, samo da izbjegnu čudu uskrsnuća.

Halucinacije se pojavljuju kod histeričnih osoba i kod polu ili sasma ludih ljudi, ali ne kod jedrih i zdravih ribara. Uporaba vode, koju oni upotrebljavaju, i svježi zrak jezera silno ojačava njihove živce. Apoštoli nijesu bili nervozni gragjani, boležljivi zanešenjaci, nego zdrave pojave iz puka; pomisli samo na Petra s njegovom energijom, jasnim pogledom i svježom krvlju.

2. Apoštoli nijesu bili *skloni*, da vjeruju u uskrsnuće Isusovo; nijesu su se pouzdavali u žene, koje donijele o tome prvu vijest. Oni su se uvjerili tekar uslijed realističkih dokaza (Gledanje, govorenje, pipanje, jedenja, doticaja ranâ). Ove su dokaze imali u razno doba, ob dan i ob noć, na raznim mjestima, u dvorani i na jezeru, u Judeji i Galileji i to kroz 6 sedmica. Nitko ne treba toliko i tako različitih dokaza, e da se uvjeri o tugjem opstanku.

3. Osim Apoštola je 500 svjedoka, koji su svi vidjeli uskrsnulog (1 Kor. 15). Pomisli, veli evangelički teolog Ebrard, na slijedeći slučaj: Sanjam, da mi je umrao dobar znanac. Slijedećeg dana eto ti jednog prijatelja i ovaj veli, da je isto sanjao. Odmah eto ti trećeg, četvrtog, desetog prijatelja i

tako do 500 i svi su isto sanjali. Ko će to držat vjerodostojnim? Naravno nitko.

A ipak hoće da vjeruju, da je 500 svjedoka ne u snu, nego u budnom stanju, svi u isto doba bez vanjskog povoda, da je podvrženo subjektivnoj prevari i mrtvaca, koji nije tu, tobože vide, čuju i pipaju!

Da ove utvare kod svih se pojavljuju tekar treći dan iza Isusove smrti, da se češće opetuju i svršavaju četrdesetog dana, to nalaze naravskim, i ako ćeš u povjesti ljudskih bolesti uzalud tražit sličan slučaj, gdje je toliko osoba zahvatila za 40 dana neizlječiva halucinacija i sa četrdesetim danom svi u masi ozdravljaju trajnim uspjehom.

I to ne nalaze čudnovatim, da uslijed vigjenjâ tih svjedoka i na njihovu riječ uzvjerovaše u Krista besbrojna mnoštva iz svih stališa i zemalja, i to uz najteže žrtve, dapače sve čak ne mučenička smrt. Ali tako veliku pojavu, kakova je osnutak i raširenje crkve i junaštvo njezinih mučenika, mora se ipak protumačit. Tu ne pomaže par fraza o halucinaciji.

«Ako se je kršćanstvo diglo bez čudesa, već to bi bilo najveće čudo.» (s. Augustin).

* * *

Pred razboritim istraživanjen nemože odoljeti nijedna hipoteza. Kad ne bi bio Krist uskrsnuo u istinu, kako bi lako bili donijeli židovi iz groba tijelo, te bi ga bili mogli pokazati! Jednim udarom bili bi učinili kraj svim visijama i varanju pred pu-

kom. To bi ipak bilo mnogo lakše, nego li zapovjedit apoštolima, neka muče; lakše nego li kazniti šibanjem, kamenovanjem, utamničenjem itd.

Ali židovi nijesu imali tijela Kristova; Krist je bio uskrsnuo. Jest i ostaje povjesnička činjenica, da je Krist uskrsnuo od mrtvih i dokazao da živi. Ko sumnja o ovom resultatu povjesničke znanosti, morao bi dosljedno sumnjati i o Hanibalu, Aleksandru Velikom, Karlu Velikom itd.; za toga u opće nema povjesti ni znanosti više.

Iz uskrsnuća Kristova slijedi očevidno i njegovo božanstvo, o čemu nemože nitko dvojiti.

59. Socijalni demokrati i Uskrs.

I. *Prig.* «Samo maleni skup duhom ograničeni,» veli socijalistička Volkstimme u Mannheimu o Uskrsu 1900, »vjeruje u Kristovo uskrsnuće.»

Odg 477 milijuna kršćana su prije ogromni skup, nego li maleni skup. Da, u usporedbi sa oko 2 miliuna socijalističkih glasova za njemački sabor, je još uvijek veći skup, može se reći, ogromno veći skup.

II. *Prig.* «Ali duhom ograničeni! Koga je obasjala svjetlost znanosti, više ne vjeruje u uskrsno čudo.» (Ib.)

Odg. 1. Ta to bi bilo nepojmljivo! Ta oni su tako bezumni, te ne vjeruju ni u Boga. Ista vjera u Bebela i njegova proročanstva je uzdrmana. Nema više vjere u lijepu državu budućnosti. — Dapače nekoć poput klisure tvrda vjera u patrijarhe Marxa i Engelsa uzdrmana je, a ipak je odanle došla

«svjetlost znanosti» i dotakla se je »puka». Ah, i ova sunca moraju zapasti! I dok stariji socijaliste uzdišu i škriplju, mlagji puštaju, da im sjaje svjetlost Bernsteina.

2. U ostalom kako brzo se pojavi znanstvena jasnoća kod nekih socijalnih demokrata i kako brzo utaži se nagon mišljenja, razabi se iz popularnih spisa proti Kristu. Anatole *Bembe* n. pr. u svojoj njem. napisanoj brošuri «Christus der Mensch u. Freiheitskämpfer» podaje glede uskrsnuća tumačenje pomoću potresa i zanesenih grozničavih misli. «Spusti se noć i s njom sva paklena strašila potresa. Zemlja popuca u neočekivane pukotine, iz kojih se pojavi sumporno isparivanje, a mukla grmljavina orila se je pod zemljom gigantski»... Grob popuca, i »valjda se je zemlja rastvorila i zanijela truplo u veliku dubinu. Kod pristašâ osugjenika pojavi se vesela zanešena misao: Učitelj je uskrsnuo. U stanju te zanešenosti, koja ih obuze, podigoše se pred njima visije...., i pomoću poganskih predočivanja govorile su: on je Sin Božji. Tako je nastao novi kult spasenja s vatrenom brzinom.»

U ovom opisivanju imponira samo «sumporna magla,» koja se diže iz svakog retka, i «vatrena brzina,» kojom hoće Rembe poput kakova čarobnjaka da protumači najveći i najuplivniji dogagjaj svjetske povjesti, osnutak kršćanstva.

Drugi jedan socijalni demokrat, Domela Nieuwenhuis, tumači vjeru u uskrsnuće ovom usporedbom. «Nije li bilo,» veli on, «u Njemačkoj slične vjere u Lassalla? U radničkim krugovima još dugo je živjela vjera, da on nije mrtav, nego da će se

brzo pojavit, da dokrajči svoje djelo. S nešto malo agitacije bilo bi se isto tako daleko uspjelo.»

Nijesmo znali, da je takove naivnosti bilo u njemačkim radničkim krugovima; nu je ipak naivnost Nieuwenhuisa još veća, kad misli, da bi uz nešto agitacije njemačke radnike naveo k vjeri u Lassalovo uskrsnuće od mrtvih i k odluci, da za tu vjeru podnesu istu smrt.

Istom naivnošću niječe Domela Isusova čudesa; jer, on sumnje, «da je Isus tvorio čudesa, židovi bi mu bili vjerovali.» Naivno! Nešto umuje, i ako dosta naivno je opravdanje o Judi, da nije izdao Isusa radi novca, jer, veli on, količina 30 srebrnjaka (75 maraka ili 90 Kruna) je bila premalena. I to je razlog! Baraba je kod Nieuwenhuisa časni socijalista i tjera propagandu čina. Kako je ipak različit ukus!

60. Harnack i Kristovo uskrsnuće.

Harnack glede Kristova uskrsnuća skuplja povjesničke tačke i izvodi, da povjest nemože ništa stalna utvrdit glede činjenice.

Odg. Poznam Harnackovih pet tačaka, ali i njihovu netačnost i slabost na njima postavljena zaključka.

1. «Povjesnički je sigurno, da ga nitko izmed njegovih protivnika nije vidio iza njegove smrti.»

Odg. To je krivo. Saul je bio njegov ljuti protivnik, on je vidio i čuo Krista tako dobro kao i apoštoli, i obratio se je radi sigurno jasnih vigjenja.

Otkada moraju sve činjenice posvjedočiti pro-

tivnici? Vjeruje li Harnack o Luteru i Luterovom svršetku samo ono, što pripovijedaju njegovi protivnici? Ili o Bismarku samo ono, što o njemu vele Francuzi?

(*Opaska*. Nije trebao Krist ukazat se svojim neprijateljima. Ta oni su bili uvjereni o njegovom uskrsnuću 1. pomoću *čuvara*, koje su sami bili postavili na grob; 2. pomoću mnogih *čudesa*, kojima su apoštoli dokazali uskrsnuće svog učitelja, i koja je moralo priznati i židovsko starješinstvo («non possumus negare, nemožemo nijekati.» Djela apošt. 4, 16); 3. pomoću velebnog *uspjeha mladog kršćanstva*; tu su mogli uzeti k srcu riječi svog učitelja *Gamaliela*: «Ako je ovo djelo od ljudi, propasti će; nu ako je od Boga, nemožete ga uništit.»)

2. »Povjesnički je sigurno, da su učenici Kristovi odmah iza smrti Kristove bili *uvjereni*, da su ga vidjeli.»

Odg. Sasma pravo; i ovo uvjerenje oslanja se na činjenice, da su ga češće vidjeli, čuli, dotjecali i s njime jeli. Boljih dokaza nemože nitko zahtijevati.

3. »Niz i broj tih pojava nemože se više sa sigurnošću ustanovit«.

Odg. Lijep razlog! Kad iza odulje gozbe nemožeš više sa sigurnošću nabrojiti niz i broj jestiva. onda bi mogao neko potresti glavom i reći: »Hm, sigurno nijesi ondje bio«. Pa onda možeš kleti na sva usta i donosit najkonkretnije pojedinosti o gozbi, onaj će ipak tvrdit: »Da si na gozbi bio nemožeš dokazat, jer nemožeš sigurno navesti niz i broj jestiva«.

4. »Povjesnički je sigurno, da su učenici i

Pavao svijesni e su Krista vidjeli, ne u propetom, zemaljskom tijelu, nego u *nebeskom* sjaju, — pa i kasnije nevjerojatna izvješća o Kristovim pojavama, koje naglasuju jaku tjelesnost, govore ipak pri tome o takovom tijelu, koje prolazi kroz zatvorena vrata, koje dakle nije bilo *zemaljsko*.

Odg. Ali jeli moguće, da zbilja neznaš, ono, što kod nas znade svako školsko dijete, naime da je tijelo uskrsnulog doduše *isto*, koje je ležalo u grobu, nu da je sada u *drugom stanju* nego li je bilo prije, naime u stanju preobraženja? »Sije se propadljivo tijelo, uskrsniva nepropadljivo; sije se živinsko, usksniva duhovno tijelo« itd. (1 Kor. 15). Da Bogu pak nije moguća takova promjena, to neće moći dokazati ni najučeniji besbožac.

Dosad dakle nije Harnack apsolutno ništa dokazao proti uskrsnuću. Sad pak evo zadnjeg dokaza.

5. »Povjesnički je sigurno, da Pavao doduše ne postavlja na jednako mjesto danu mu Kristovu manifestaciju (naime pred Damaskom) sa kasnijim Kristovim manifestacijama, ali ih s druge strane pisuje (Gal. 1, 15) riječima: »kad se dopade Bogu, objavit u meni svog sina«, i ipak ih postavlja na isti stepen s pojavama, što ih je vidio prije«.

Odg. Isti Pavao i piše (1 Kor. i 15): »Saopćio sam vam, što sam primio, da je Krst umrao za naše griehe...., i da je pokopan bio. i da je treći dan uskrsnuo, kako je pisano, da se je pokazao Kefi (Petru) i zatim jedanaestorici. Zatim se je ukazao više, nego 500 braći zajedno, od kojih još mnogi živu

do današnjeg dana, a neko su umrli. Zatim se je ukazao Jakovu, onda svim apostolima. Najposlije iza svih ukazao se je i meni...; jer ja sam najmanji iznad apoštola i nedostojan zvati se apoštolom, jer sam progonio crkvu Božju.... Ako Krist nije uskrsnuo, uzalud je naše propovijedanje, uzaludno je i vaše vjerovanje«.

Odg. O Kristovu uskrsnuću, temeljnoj dogmi kršćanstva, je s. Pavao uvjeren 1) pomoću *vanjske pojave* Kristove pred Damaskom, 2) pomoću *nutrnjih rasvjetljenja* (Gal. 1, 15) 3). pomoću svjedočanstva *drugih apoštola* i učenika, kojima se je Krist kako je povjesnički sigurno (»kako je pisano«, veli Pavao), opetovano ukazao vanjski. Na mjestu, što ga navodi Harnack, govori Pavao o *nutrnjem prosvjetljenju* o Kristu, nu zato ne niječe *vanjske pojave* Kristove, koje su dane njemu i ostalim svjedocima, i o kojima on izvješćuje na drugim mjestima (Djela apošt., pogl. 22 i 26. 1 Kor. 15).

(*Opaska*. Zašto naglasuje on Galaćanima nutrnja posvjetljenja i zašto veli: »Dopada se Bogu, da objavi svog sina u meni«, dakle me nutrnji (ne samo vanjski pomoću prikazanja) posvijetli o biti svog sina i o svojim nakanama, to je lako shvatljivo iz nakane pisma. Pavao hoće da zavoditelje, koji sumnjiče njegovo apoštolsko zvanje, oprovrgne i pokaže, da je on jednak drugim apoštolima. O Simonu Petru veli se: »Nije ti to ni put ni krv objavila, nego moj otac koji je na nebesima». Isto tako, veli Pavao, Bogu se dopade, da mi dade nutrnje prosvijetljenje o Kristu, »da objavi svog sina u meni». Time se ne niječe, da je Pavao Spasitelja vidio u istina, isto kako se nemože sumnjati kod Petra).

Harnack bi želio nas uvjeriti, da Pavao postavlja ova sva različita svjedočanstva na isti stepen t. j. čini ih nutrnjim predstavama.

Gdje pak to čini apoštol, Harnack nam ne kaže. Mi toga apsolutno ne nalazimo nigdje kod Pavla, ni Harnack nije našao, inače bi sigurno bio to zabilježio.

Što je dakle dokazano proti povjesničkoj činjenici Kristova uskrsnuća? Ništa, upravo ništa. Jer još navedena opaska, da treći dan nagjeni prazni grob nemože vrijediti kao sigurna povjesnička činjenica i da je spojena sa »jasnim obilježjem priča«, sigurno još nije dokaz, nego samo Harnackova tvrdnja.

Ako koji odvjetnih u kojem procesu nema boljih dokaza, onda je sigurno izgubio.

Nije li smiješno — da upotrebim riječ, što ju je rekao Harnack u drugoj nekoj prigodi — radi tih prividnih razloga skroz ovjerovljenu činjenicu htjeti istisnuti iz svjetske povjesti! Nije li smješno predbacit nama kršćanima »lakovjernost« kada vjerujemo apoštolima, koji su sami vidjeli i čuli, koji su za svoje uvjerenje pošli u smrt! Nije li smješno — tako vele s nama i svi vjerujući protestanti, — kad profesor teologije zlorabi svoj ugled u to, da potkopa u srcima duhovno i moralno nedorasle mladeži uvjerenje a temeljnim istinama kršćanstva!

Izvješća Isusovih savremenika, jednog Matije, Marka, Luke, Ivana, Pavla ostaju istiniti — proti

Harnacku! Kristov grob nagjoše prazan treći dan i prijatelji i neprijatelji — proti Harnacku! Krist je istinito uskrsnuo od mrtvih — proti Harnacku — Krist je Bog, blagoslovljen u vječnosti! (Rim. 9, 5).

VII.

KRŠĆANSTVO.

I njegovom kraljevstvu neće bit svrhe. Luk. I, 33.

61. Porušeno stanovište.

Prig. Kršćanstvo je u istinu veličanstvena povjesnička pojava i zaslužno je za čovječanstvo; ali je prošlo njegovo doba. Stoga se i dandanas napada na to sa svih strana i smatra kao porušeno stanovište.

Odg. To je davna pjesma, kao što su davni i prvi neprijatelji kršćanstva. Ta koliko se je puta klicalo: Kršćanstvo je propalo! Ali se je svagda pokazalo odmah iza toga, da nije stalo kršćanstvo, nego njegovi neprijatelji na porušenom stanovištu.[1])

[1]) *Opaska.* D. F. Strauss piše (Voltaire, 5 Aufl. Bonn. 1878, S. 189), da se je izjavio Voltaire: „Dosadilo mi je, što neprestano čujem, kako je dovoljno bilo dvanaest apoštola, da osnuju kršćanstvo. Žudim dokazati, da je dovoljan jedan porušit ga". „To je drzovita riječ", nastavlja Strauss, „ovako se nabacit i pri tome ne promišljat; u istinu je Voltaire znao vrlo dobro, da ne ide to tako brzo".

Moderni napadaji dokazuju samo, da tvrgjava nije još predobivena. Kad su zidovi porušeni, prestaje jurišanje. Ko napada na gomilu [1]) ruševina?

62. Hartmannova iluzija.

Prig. Ed. v. Hartmann u svojem djelu »Philosophie des Unbewussten« usporegjuje staro poganstvo sa *djetinstvom*, kada se je mislilo da se sreću može postići na ovoj zemlji, kršćansko doba sa *mladenačkom dobom*, kada se zanosimo za idealima, novo doba sa *muževnom dobom*, kada čeznemo za slavom, posjedom i praktičnom znanošću i zapuštamo ideale. Kršćanstvo je dakle iluzija.

Odg. 1. Usporedba kod Hartmanna seže još dalje: približava se već *staračko doba*, kada spoznajemo ispraznost svih ljudskih čežnja i ćuteć življenje kao teret upadamo u zdvojnost. Hartmann govori o »velikoj bijedi bivovanja«, o »mržnji radi besmislenog karnevala opstajanja«, o »vrebanju za izlazom, koji će nas oslobodit ovog pakla« to jest o samoubojstvu (Philos. d. Unbew., II, S. 390).

Kod Hartmanna, pesimiste, sve je iluzija. Njegova filosofija o samoubojstvu bi bila lijek protiv te iluzije, ali je u istinu jaki indirektni dokaz za razboritost kršćanstva.

2. Gornja usporedba nije baš zgodna. *Staro* poganstvo u doba Isusovo nije u istinu bilo slično

[1]) *Opaska.* Kada govori *E. v. Hartmann* o nekom „raspadnuću kršćanstva po sebi", sigurno ne misli pri tome o katoličkom kršćanstvu, jer se njegovom jedinstvu divi svijet i zavide protivnici.

veselom djetetu, nego starome preživljenom i zdvojnom čovijeku (Uspor. Döllinger, Heidentum u. Judentum). Ovo obilježje imade poganstvo svukamo, a tako i moderno poganstvo.

Kršćanstvo jedino podaje pravu sreću života, srca i neba. Gdje se uporabljuju njegova načela, tu se svijetle ne samo nadzemaljski ideali, tu cvjeta i uspijeva i zemaljsko dobro. (Usp. Michael, S. J., Geschichte des deutschen Volkes im M. A.).

63. Kršćanstvo nije najveća vjerska udruga.

Prig. Ako je kršćanstvo božanskog porijetla, onda bi se Bog morao pobrinuti, da bude svukamo rašireno ili barem relativno najviše. Ali nije tako.

Odg. Faktično je kršćanstvo najviše rašireno. P. Krose, S. J. (Stimmen aus M. Laach 1903, Bd. 65, S. 204) po temeljitom proučavanju daje nam ove podatke:

1.	Katolici	264,505.922
2.	Protestanti	166,627.109
3.	Grčki pravoslavni	109,147.272
4.	Raskolnici (Ruski starovjerci) .	2,173.371
5.	Istočni skizmatici	6,554.913
	Dakle kršćana ukupno . . .	549,017.341
6.	Židova	11,036.607
7.	Muhamedanaca	202,048.204
8.	Brahmama (Hindus)	210,100 000
9.	Stari indijski kultus	12,113.756
10.	Budisti	120,250.000
11.	Pristaše Konfucija i kult pregja	235,000.000
12.	Taoisti	32,000.000

13. Šintoisti 17,000.000
14, Fetišisti i drugi pogani . . . 144,700.000
15. Drugi i bez oznake 2,844.482

Od 1537 miliuna ljudi na zemiji je 35.7% kršćana, 13.1% muhamedanaca, 0.7% židova, dakle ukupno 49,6%, monoteista (koji se klanjaju jednom Bogu) po prilici polovicu čovječanstva (762 miliuna).

Od 549 miliuna kršćana je 48.2% katolika; dakle blizu polovica kršćanstvo i više nego li šestina čovječanstva je katolika.

Malo zrno sjemena raste tiho i neprestano i najveće je od svih raslina relativno.

64. Kršćanstvo — rezultat iz židovstva i poganstva.

Prig. Sve se temelji na razvijanju; tako se je *razvilo* i kršćanstvo iz židovstva i poganstva. Od *Israela* je uzeo Isus »čisto duhovni i ćudoredni pravac«, misli *David Strauss*, naprotiv iz Grčke čovječju ljubežljivost, veselje, ponositost, djelovanje po veselom lijepom raspoloženju. Tako se naravski tumači kršćanstvo.

Odg. Upravo je protivno istinito. Kršćanstvo nije daljni razvitak prošlih vjera, nego je najočevidnija opreka, a »židovima sablazan i poganima ludost«, kako je veliki apoštol kršćanstva, sv. Pavao, svugdje vidio vlastitim očima i oćutio na svome tijelu uslijed teških progona.

„Čisto duhovni i ćudoredni smjer", o kojemu govori Strauss, Isukrst nije uzeo od židovskog naroda, nego je tražio da pridigne narod, koji je duhovno bio slijep i podao se bio farisejskom pričinjanju. Što je dalje u većem protuslovlju, nego li „veselje" Grčke, grčka putenost. (*Opaska.* Böckh, izvrsni poznavalac starina veli u Staatshaushaltung der Athener, S. 791: Samo jednostranost i površnost vidi u starom vijeku svugdje ideale... Čak i kod najplemenitijih plemena Grčke bila je prodrla *ćudoredna pokvarenost* sve do srčika puka. Eleni su bili a sjaju umjetnosti i kod najveće slobode *nesretnije* nego li većina to ljudi vjeruje; oni su nosili u sebi začetak propasti i stablo se je moralo srušit, kada je sagnjilo) i pregaranje i samozataja, što zahtjeva Isukrst, „ponositost", „čovjek boli", „djelovanje iz veselja" i „nošenje križa, Apolova glava i Ecce homo slika?

„Čovječja ljubežljivost" Grka vidjala je u svim drugim narodima „barbare" i držala je robove kao „korisne kućne živótinje", kako se blago izrazuje Aristotel. Iz ovih ideja u istinu se ne razvija ljubav, koju je naučavao i pokazivao Isukrst!

Kakova li je oprjeka izmegju *Platonova dialoga* i *Isusove propoviједi na brdu*, izmegju tamnog grčkog proučavanja i jasnog božanskog mira Isukrstova, izmegju Sokratove izjave, po kojoj on nezna ništa nego li to, da ništa nezna, i svjedočanstva Isusova, koji se ćuti u potpunom posjedu istine i veli: „Ja sam istina".

Ne, Isukrst i kršćanstvo nijesu izrasli na prošloj kulturi; u svim pregjašnim naslagama ne nalazimo nikakvo sjeme za ovu novu pojavu. (Usp. Lic. Weber, Jesus Chr. das Wunder der Weltgeschichte).

Renan pobjedu kršćanstva želio bi protumačit pomoću »nečuvene sreće« ili pomoću »trajne groznice vremena i željom za apsurdnošću« ili »prevlašću srca nad umom«. Na to mu odgovara Hammerstein zasluženom ironijom: »Mučenici puštaju se izgorit, da zadovolje čežnji srca za vrućinom ili valjda za čašću apsurdnosti«. (Christent. S. 49). Renanove su fraze pre...

Carriere misli, da je raznovrsni dodir Kelta i

Germana, Slavena, Rimljana i Grka prouzrokovao općenito čuvstvo čovječanstva i tako mogao porodit kršćanstvo. Da bude kazao Carriere: »i tako mogao porodit slobodno zidarstvo«, to bismo lakše razumjeli. Ili nije kršćanstvo ništa drugo nego li čuvstvo općenite čovječanske ljubavi? Barem ja to ne shvaćam, kako je uslijed »raznovrsna dodira naroda« mogla nastat religija križa, odricanja i prijegora.

65. Kršćanstvo je — već postojalo.

Prig. Kršćanstvo nije ništa nova; njegova istina, ljepota i dobrota je davno već prije njega postojala u Indiji; nedavno su dapače napisali u Engleskoj »Nasljeduj Budu,« što se natječe sa »nasljeduj Krista«.

Odg. 1. Kako u Indiji? U *bramanstvu* postoji 330 miliuna bogova; vjeruje se u seobu duša, štuje se kravu na najodurniji način, zabranjuju se ubijat insekte, imadu bolnice za bolesne životinje i prave pokornička djela na najnerazumniji i najogavniji način (fakiri) itd.

Budisam je bio samo reakcija proti okamenjenom bramanismu; Buda sam je nijekao bogove, kako kaže glasoviti Budin istraživalac Max Müller (Essay I, S. 201). On nije ostavio ništa pismeno.

Kasnije se je razvio budisam u višeboštvo i Buda je bog br. 1.

Sadržaj je često obožavanog *budističkog čudoregja* je *pesimizam*, prezir svijeta iz zdvojnosti, »negacija volje k životu«. Buda naglasuje siromaštvo

trapljenje, pregaranje, neženstvo itd. ne iz viših razloga, kako to čini kršćanstvo, nego da se ljudi riješe što prije zemaljske varke i života. Najveći cilj je »nirvana«, t. j. uništenje [1]) »Pošto je naime nesreća, što opstojimo, stoga je blaženstvo ne opstojati i to »blaženstvo je najveća nagrada, koju Buda obećava svojim pristašama« (M. Müller, o. c. 202 i 244).

Dakle ne može se kazat o kršćanstvu, nego o modernom pesimizmu: »U glavnom je već postojao«.

2. Indolog L. v. Schröder veli: »Vrlo sumjam, da li mnogi moderni Budini štovatelji priznaju budistički moral nad kršćanskim.... ali je budizam — i ako paradoksno glasi — religija *bez Boga i molitve*, to predobiva za se moderne naobražene ljude,... Budističke »molitve« i molitvene mlinove (okretanje svetih izreka i cedulja)... — jesu surogat za množiju. ...Budističko »otkupljenje« je najprotivnije kršćanskom... Ovo je oslobogjenje od grijeha..., ono oslobogjenje od slabe duše, od mukotrpnog opstanka, od života i istog bivovanja«.

Profesor filosofije u Lipskome *R. Seydel* našao je mnogo sličnosti u Budinoj legendi i Isusovom životu (čudnovato porijetlo, [2]) boravak u pustinji, propovijedi, učenici

---

[1]) *Opaska Nirvana* znači u fantaziji indijskog običnog puka umišljeno nebo, ali u budističkom sistemu „uništenje," „utrnuće svijetla," ne panteistički prijelaz u Brahmu nego „potpuno uništenje" (Usp. M. Müller, o. c.)

[2]) *Opaska.* Kako se tu malo može govorit o uplivu budisma, već se odatle vidi, što je čudnovato porijetlo Isukrstovo bilo već unaprijed prorečeno, kada Buda nije još ni postojao. Buda se valjda rodio najviše 623, drugi drže 477 prije Krista; Isaijino pak proročanstvo o djevičanskom rogjenju Emanuela potjače već iz godine 735 (Apol. Korrespondenz 1902, n. 37).

i njihov broj, jedna grješnica itd.) L. v. Schröder pak veli: „Ako proučimo ove toli glasovite sličnosti, proizlazi, da nijesu ipak tako velike, kako tvrde Seydel i drugi; da dapače, kad ih se promatra pri pravom svijetlu, prečesto se više *odalečuju* nego li slažu. Punim pravom je stoga izvrsni poznavalac indijskih starina, prof, *E. Windisch* u Lipskome, Seydelovu usporedbu Budine legende sa Isusovim životom *sasma nekritičnom i neznanstvenom* i to je pojedince i dokazao. Nije pravi poznavalac indijskih starina pristao uz Seydela i njegove sumišljenike. Samo u broju *pretjeranih dilentanata* nalazi ova teorija svojih pristaša (L. v. Schröder, Das Leben, 2 Heft 1898, S. 117-124).

Dokle je došla ova teorija o Budi, pokazuje *tobožnje otkriće „života Isusova."* što ga je našao rus Notović u samostanu Nepalsa. Taj „Isusov život" bio bi dokazom, da je Isus sproveo godine samoće u Indiji i tu upoznao Budinu mudrost. God. 1895 izišao je francuski, njemački i engleski prevod. Nu odmah iza toga dokazala je znanost to kao loša prevara i ružna krivotvorina gospodina Notovića (O. c. 123),

Ipak se maleni duhovi naslagjuju Budinim sportom amo tamo.

3) *Sir Monier Williams*, taj glasoviti poznavalac sanskrita, veli: »Čudnovata je pojava naših dana, da su i isti današnji naobraženi ljudi, koji se zovu kršćanima, prelako spremni diviti se naukama budisma. Vuku ih k tome sjajni biseri, što ih iz zakonskih propisa marljivo sabiru obožavatelji budisma. Ističuć ove nauke daju ih na ogled; oprezno ipak taje tamne tačke, sve prostote, besmislene oporabe; ne iznose dokaze najniže pokvarenosti; ne iznose zapovijedi i zabrane u disciplinarnom postupku, što *nijedan kršćanin ne bi želio ni spomenuti* (Usp. Stimmen aus Maria-Laach, Bd 42, S. 269).

4) »Indiferentizam« veli E v. Hartmann, »je budističke narode poput danomice uzetog opiuma narkotično uspavao, uništio je uspavanjem njihovu djelalnost i zapriječio svaki kulturni poticaj svojim preziranjem znanosti, umjetnosti i materijalnog probitka. Na taj način je ovim narodima uništio zdrave njihove instinkte, izlučio ih je iz života povjesničkog razvoja, zadržao ih je prisiljeno u sanjarskom neznanju i time je zdravu jezgru usadio na propast čak i religioznog života« (Das relig. Bewusstsein der Menschheit, S. 347 ff., 361).

Dakle protivno kršćanstvu!

66. Sve ili ništa.

Prig. Evangelički teolog dr. Pfleiderer veli: »I druge povjesničke vjere isto tako, kao i kršćanstvo, imadu svoje priče o čudesima, kojima uvijek okite povjest svog utemeljitelja i prvotno svoje širenje. Stoga možemo već unaprijed kazati, da moramo ili svim ovim čudesima priznati povjesničku realnost ili svima zanijekati«. (Religionsphilos. II. 438).

Odg. 1. To je čudnovata logika, kojom g. profesor ruši sama sebe. Ta po njegovoj logici bi se moralo zaključit ovako: »Kod velikog broja profesora ima nekojih sigurno i varalica. Stoga možemo već unaprijed kazati, da moramo ili sve profesore priznati (uključujuć i g. Pfleiderera) varalicama ili ih sve proglasit poštenim«. Jer ima nekih krivih čudesa moraju sva bit kriva. To je neobična logika (Usp. L. v. Hammerstein, Christentum, S. 25).

2. Osim mojsijeve i kršćanske vjere ima još *četiri* tako zvanih »povjesničkih« vjera, a te su ta-

kove, koje je osnovao koji čovjek, naime jainisam, sikisam i muhamedanisam.

O *Zoroastru* (Zaratustra. Zerdušt) ne zna se, jeli mitična ili povjesnička osoba, da li je on utemeljitelj Avesta (Zendavesta) vjere ili je pozniji reformator, koji je stariju predaju svratio na početnu čistoću. „Sva ova pitanja", veli A. Baumgartner S. J. u svojoj „Geschichte der Weltliteratur" (I, 425) „nijesu još doprla do stalnog riješenja, nego su se još više zaplela uslijed nuzgrednih pitanja i hipoteza.

Konfutse (pravo Khung-fut-se učitelj Khung), rogjen g. 551 pr. Krista u Kini, nije upravo bio utemeljitelj vjere, u njegovim spisima ne spominje se ime Božje, najviše ime neba; regbi da je bio ateista ili panteista; barem njegov moralni sistem ne osvrće se na Boga i u toliko *nema vjere*; ograničuje se na korisne propise i pravila vanjske skladnosti,

Za *čudesa* učitelj Khung nije mario, ali se je brinuo (kako se pripovijeda) za izabranu hranu, za čist pirnič, za meso na sitno istučeno. Što nije bilo pravo isječeno, nije htio jesti, pa ni ono, što nije imalo svoj pravi prismok. Na pazaru kupljeno vino nije pio, kao što ni loše meso nije jeo... Kad bi ga pozvali k dobrom stolu, promjenio bi boju i ustao bi, da se javno zahvali gostitelju".

Ugodna su dakle bila čudesa našem Kinezu, naime kuhačka čudesa.

(Usp. L. v. *Hammerstein,* Christentum, S. 16 i Chr. Pesch, Gottesbegriff I, 24).

67. Budistička čudesa.

Prig. O Budi se i o drugim vjerskim utemeljiteljima pripovijedaju čudesa, kao i o utemeljitelju kršćanstva.

Odg. Koja se čudesa pripovijedaju o Budi? Da se je borio jednom sa kraljem zmija i u toj borbi, da je ispustio ogromni dim i obratio u vatru

sve svoje tijelo. Drugi put je na jednoj zdjeli plovio rijekom i plovio je brže nego li trče i jedan konj i Buda je plovio u posudi sve do jednog naplova, kamo je upao i prodro u palaču zanijinskog kralja. Jednom je takogjer Buda letio po nebu od istoka prama zapadu i pusti padat vodu iz jednog oka i iz drugog vatru. To su neki primjeri njegovih čudesa, koji valjda ozdravljaju njegove štovatelje.

U ostalom su budističke knjige napisane tek više vjekova iza Budine smrti i poznije knjige sadržaju više čudesa nego li prve.

Usporegjivanje ovakovih čudesa sa Isukrstovim čudesima bilo bi blasfematično i smiješno.

Sa djetinskim i bedastim čudesima, koja se pripovijedaju o Mahaviri, o utemeljitelju Jainisma, i o Nanaku utemeljitelju sikisma, ne može se mnogo dokazati (Usp. *Chr. Pesch*, Praelect. dogmat. t. 1, p. 121).

68. Muhamedova čudesa.

Prig. Muhamed je čudesima potkrijepio silni uspjeh, što ga je stekao osnutkom svoje vjere. Dakle nije samo Isus pravio čudesa.

Odg. Koja Muhamedova čudesa poznajete? Muhamed sam priznaje u Koranu (Sura 29, 49), da ne može pravit čudesa.

Pripovijeda se, da je na želju, neka bi čudo napravio, rasjekao mjesec na dva dijela i pustio jedan dio kroz svoj rukav i onda opet spojio s drugim dijelom. I ista ova smiješnost temelji se na slabo shvaćenom mjestu korana (Sura 54, 1), koje proriče propast svijeta i diobu mjeseca.

Muhamed se poziva često na vigjenja, n. pr. kad se je pobunilo njegovih devet žena, što se je upoznao k tome s jednom koptičnom sluškinjom; Muhamed im je odvratio, da mu je vigjenje kazalo da se ne obzira na tužbe svojih žena. Lijepa vigjenja! To nijesu sigurno bili angjeli nevinosti!

»Napravi jedno čudo, kao Mojsije i Isus« rekli su Karayšiti Muhamedu, »i povjerovat ćemo ti«. On reče: »Koje čudo žudite?« Oni mu odgovoriše: »Promjeni brdo Kafa u zlato«. On veli: »Dobro, učinit ću«. Po tome zazva on Gabrijela. Nu ovaj mu odvrati: »Ako hoćeš, neka se Kafa pretvori u zlato. Ali zašto da se čudo pravi? Oni ipak neće stoga povjerovati. Bolje je, ako počekaš, dok se obrate oni, koji se hoće obratit«. Muhamed odvrati: »Počekat ću« (Usp. Sprenger, Leben Mohammeds, II, S. 415).

I ostalo se je čekajuć.

69. Moderna indijska čudesa.

Prig. Hindus u Indiji imadu dan danas upravo tako svoja čudesa, kao i kršćani. Ako čudesa apoštola i vjerovjesnika dokazuju istinu kršćanske vjere, onda i čudesa fakirâ dokazuju istinu Hindu vjeru.

Odg. Nerado se kupuje, kako se obično kaže, mačku u vreći — pa tako pogledajmo malo u čudesa fakira, prije nego li ih prihvatimo.

Časopis «*Strand Magazine*» nedavno je objelodanio članak Karla *Bertrama*, koji je proučavao magiju Hinduse dulje vremena na samom mjestu. Bertram je 176 fakira, koji su bili poznati sa svoje

svetosti i okretnosti, točno opažao kod njihova djelovanja; on je prisustvovao posebnim sjednicama na dvorovima Rodšaha u predjelima Indusa i Gangesa, u Dekhanu i na Ceylonu; upoznao se je točno u sve potankosti zaklinjanja, zazivanja i ekstasa. Njegov sud o »čudesima» fakira glasi, da nema ni jednog proizvoda, što ne bi dobri evropejski čarobnjak jednako tako, ako ne i bolje izveo, nego li i najglasovitiji fakiri.

Tri najglasovija pokusa, što ih ističe cijela posebna književnost kao veletajna i astralne pojave, proizvode se pomoću *konopa*, ruke i biljke Mango. Konop bačen u zrak mora ravno ostat u visećem stanju. Tu su u pripovijedanju mnogo pretjerali evropejski putnici. Onih 176 fakira poznavalo je samo jedan komad sa 4-5 nogu dugim konopom, u sredini koga skrivena tanka žica. Ovaj konop poteže fakir, da ga nategne što više, i igra se s njime, ili ga uhvati po sredini i okreće ga poput štapa. To je okretnost, ali nije čudo!

U ručni čabar ugje dječak i pričinja se kao da mu je izvanredno teško ući unutra. Onda prostre fakir rubac nad čabarom i ubode unutra bodežom, naravno ne pogodi dječaka, koji se poput guža ugne unutra, a tada čarobnjak proglasi praznim i na koncu ipak pusti vani dječaka živa. Takogjer nikakovo čudo!

Najdivniji pokus onaj sa *mango*. Pred gledaocima usadi jezgru manga, biljka nikne, raste nekoliko palaca ili nogu u vis i donosi plod. Sumnjiv je pri tome mali poput piramide šator, koji je zatvoren sa strane gledalaca, e „da upravno disanje besvjeraca ne zapriječi rastenje biljke." Fakir si posudi malu mjedenu posudicu i pusti da koji od gledalaca usadi jezgru manga. Onda počima zaklinjanje. Podigne pokrivalo šatora, da pregleda; jezgra još nije probila. Nu pri toj manipulaciji postavio je on drugu jezgru sa klicom i žilicama. Tu jezgru pokaže on tada gledaocima i odnese onda natrag jezgru pod šator. Pod izlikom, da će mladu stabljiku zaliti, češće pogje pod šator i zasadi sa svom brzinom svaki put novu klicu manga, koji on ima

u svojem širokom odjelu svu silu u sve većoj veličini. Plodovi, što ih nosi zadnja biljka, nijesu dakako narasli u ovo zadnje vrijeme zaklinjanja, kako misli gledalac, nego kao svaki drugi plod kroz dulje vremena [1]).

Ima li se još srčanosti, pa htjeti usporedit indijska čudesa sa kršćanskim?

70. Nedogmatičko kršćanstvo.

Prig. Dovoljno je praktično kršćanstvo; čemu borba za dogme (članke vjere)? Ne marimo za njih i živimo po kršćanskom ćudoregju; to je dovoljno; tako misli nadporučnik von Egidy, osnovatelj »udruge za etičku kulturu« u svome proglasu za proširenje misli: «Jedinstveno kršćanstvo» dne 21 Veljače 1892. Odbacimo dakle dogme.

Odg. To je tako milo, kao kad bi ko kazao: Odbacimo stabla jabukâ! Dovoljno nam je imati jabuka! Čemu nam beskorisnu ropotoriju debla, korjena, granâ, pruća i lišća.

Kako nemogu rasti jabuke u zraku, tako ne mogu ni rasti plodovi kršćanstva bez debla i grane dogmâ. Dogma o presv. Trojstvu je u isto doba korjen kršćanstva, dogma o Isukrstovu božanstvu i otkupljenju je njegovo deblo, ostale dogme grane.

Pita se: Čemu dogme? Nu pitam: Nije li nauka o Božijm zapovjedima takogjer dogma? članak vjere? Nije li nauka o nagradi, nebu i paklu dogma?

---

[1]) *Opaska*. V. Brandt (33 Jahre in Ostasien, Leipzig 1901, I, S. 50) vidio je često ovaj pokus s mangom na javnim ulicama i iz bliza; čarobnjaci imali su turban i ; mjesto šatora imali su košaru visoku 50 cm., kojom pokrivaju mangovu stabljiku. — Kako su lako mogle bit s nutrnje strane košare mlade klice i stabljike!

Ko ne mari za ove dogme, ruši povod i moć, kojom da vrši krjeposti poniznosti, čistoće, blagosti, ljubavi prama iskrnjemu i neprijatelju itd. a te se krjeposti temelje na dogmama.

71. Bit kršćanstva.

Prig. Nedavno je prof. *Harnack* u svojim 16 predavanjima na sveučilištu u Berlinu jasno pokazao, «bit kršćanstva» i sve je otklonio, što se protivi modernom mišljenju. Bitne su samo ove dvije stvari: «Bog kao otac i čovječja duša tako oplemenjena, da se može s njime spojiti i spaja se». To je jezgra kršćanstva, sve drugo je *ljuska*.

Odg. 1. Ni ta jezgra nije sigurna. Harnackov «bog» i cijele Ritschlove škole je nešto osobita, koga se ne može shvatit umom, nego se samo može srcem slutit, ćutjet i žudjeti, neopredijeljeni postulat čuvstva, neka nad svijetom stojeća ljubav (otac), kakova žudi srce. Ovaj »nutrnji život s ovom ljubavi», neodregjeno čuvstvo o Bogu sa veliko općenito držanih moralnih propisa, to je po Harnacku «jezgra» kršćanstva.

Ne Trojstvo, ne upućenje Sina Božjega, ne božanstvo Isukrstovo u pravom smislu, ne istinito uskrsnuće Isukrstovo, ne crkvu, ne dogme, ne sakramente, ne kultus, ne askezu!

Sve je to doduše za *Isukrsta* bilo sasma bitno; za *Harnacka* je bez vrijednosti, nebitno.

Po Harnacku ne pripada u evangjelje ***ni isti Isukrst*** „Ne pripada u evangjelje sin, nego samo otac, kako je to objavio Isukrst“ (Wesen d. Christ. S. 91). Glede smionosti

kod ove tvrdnje ne može se ništa više željeti, nego samo da bude istinita. Isukrst veli: „Ja sam uskrsnuće i život; ja sam put, istina i život. Ja i otac smo jedno.“ *Harnack* ostaje pri tvrdnji: „Isukrst ne spada u evangjelje.“ Isukrst veli: „Sin čovječji ima vlast opraštat grijehe (dakle božanski privilegij); meni je dana sva vlast na nebu i zemlji; vidjet ćete sina čovječjeg dolazećeg na oblacima neba u velikoj moći i sjaju, on će *svoje* angjele poslat i oni će sabrati *njegove* izabrane“. *Harnack* piše: „Bilo je izvan nakane Isusove podat neovisno od njegova evangjelja „nauku“ o njegovoj osobi i njegovom dostojanstvu“ (S. 80). *Isukrst* veli: „Dogjite k meni svi... ja ću vas utješit. Ko u mene vjeruje, neće umrijeti, ja ću ga uskrsnuti u najposljednji dan.“ *Harnack* nalazi u evangjelju samo oca. *Petar* veli: „Ti si Krst, sin Boga živoga... Gospode, kome ćemo ići?“ *Harnack* odgovara: „Ne k Isukrstu kao predmetu našega štovanja i obožavanja, nego samo k ocu“. *Krist* veli: „Ko oca i majku ljubi više nego li mene, nije mene dostojan.“ *Harnack* naprotiv nalazi, da Krist ne traži nikakovo drugo priključenje nu njegovu osobu, osim onog kada se vrši zapovijedi oca (S. 80). Pa i kada Krist pred Kaifon tvrdi, da je pravi sin Boga i za tu istinu ide u smrt; sve mu to ništa ne koristi pred Harnackom. Bit Božjim sinom ne znači drugo, nego neku bolju spoznaju oca (S. 81). i ostaje pri tome: k biti kršćanstva ne pripada Krist isti.

«Novi evangelista» razumije bolje, što pripada kršćanstvu, nego li Krist, [1]) apoštoli, evangjeliste, apoštolski oci, biskupi i crkveni učitelji; ovi su do-

[1]) *Opaska.* Nietzsche negdje veli u svome nadčovječjem tonu: „Postajao je jedan jedini pravi kršćanin i taj je sa Isusom u osobi Isusovoj na križu umrô.“ Ni to po Harnacku nije sasvim pravo; jer po Harnacku ni utemeljitelj kršćanstva ne daje nam čistu objavu, jer je uslijed židovske teologije duhom ograničen i stojeć pod uplivom mišljenja svoje dobe pomiješao svoje evangjelje sa židovskim teologumena, eshatološkom fantastikom, dà pravim praznovjerjem.

duše uveli kršćanstvo u svijet, ali o njegovoj biti nijesu ništa shvatili. Ova bit je doduše vrlo jednostavna, jer je »evangjelje (po Harnacku) nešto jednostavna.... te se ne može lako pogriješit.» Ipak su svi pogriješili sve do Harnacka. Kako nisko moraju stajati pred berlinskim profesorom svi veliki duhovi u svojoj intelektnalnoj ograničenosti!

Mučenici su neoprezno umrli za nešto nebitna. Iza saslušaja Harnackovih predavanja morali su poganskim sucima odgovorit na svaki upit o svojoj vjeri, kultusu, svome obožavanju Krista: «To je nebitno, gospodine suče!»

Sav kršćanski svijet već od 2000 godina bio je slijep, sav svijet u opće bio je slijep, ne izuzevši ni Lutera ni Kalvina; ni David Straussa, kako ističe Harnack, nije pravo vidio. Evo dolazi konačno pravi gledalac, i sada po prvi put ljudsko oko prodire u pravu bit kršćanstva, koju nije nitko, pa ni utemeljitelj naglasio. I gle — ni on ne vidi ništa!

Ta ova Harnackova «bit kršćanstva» je kao ništa, kao kora crvenog luka, samo kora bez jezgre. Pošto su otklonjene temeljito sve bitne dogme (trojedni Bog, Bog-čovjek Isukrst, uskrsnuće od mrtvî, čudesa, vjerovanje, sakramenti, crkva), moramo se zadovoljit sa korom i to vrlo slabom korom (Usp. P. Christ. Perch, S. J. Laach-Stimmen, Bd. 60, S. 48-62, 154-169).

2. Kako se pak sve to slaže sa *evangjeljima?* — O, što «Vam nije shvatljivo u evangjeljima, to jednostavno stavljate na stranu.» (Harnack, Wesen des Christ., S. 19). — Kako se to slaže sa Kristovim riječima? — Ah, svaka Kristova izreka, koja

mi nije u prilog, nije »gospodinova riječ» t. j. smatram je nepravom [1]). — Jeli ova nova religija *laka?* — Sasvim laka. Dakle nema tu straha pod pokorom, postenjem, odricanja. Novo evangjelje je «nešto tako jednostavno, pri čemu nemožemo tako pogriješit.» (S. 9).

Što mislite o budućnosti ovih Harnackovih ideja? — Ono isto po prilici, što isti Harnack o tome misli, kad ovako piše: «Mislim, da će se iza nekoliko vjekova u ovim napisanim mislima otkrit *mnogo protuslovna* i čudit će se, što sam ovako mogao mislit.»

Mi se već sada čudimo i nijesmo ustrpljivi čekat nekoliko vjekova do obećanog otkrića, pošto je otkriće i dan danas aktualno (Usp. Stimmen aus M. L. c. mj.)

3. Teški kamen je na Harnackovom putu i priječi nas. Neriješiva zagonetka, kako je Krist mogao sebe sinom Božjim i Mejsijom, a da nije besmislen ili bezuman. To ćuti i Harnack vrlo dobro. »Kako je došao do samosvijesti i držao se Sinom Božjim

[1]) *Opaska.* Harnack odbacuje "sve djelove (N. Zavjeta) koje imadu izreke, koje se ne slažu s njegovim nazorom glede prvašnjeg oblika (crkvene) organizacije; sve te izreke da su pozniji nadodaci. Prednost ove kritične metode očevidna je.

Kad se pozoveš na koje mjesto kao dokaz proti njegovom nazoru, odmah će odgovorit: To nije riječ gospodinova. To je poznije umetak.

Harnack u opće za takove tvrdnje „nema drugog razloga, nego da je taj komad, o kojemu on veli da je umetnut, u protuslovlju s njegovom teorijom, a ovu je svoju teoriju sagradio na nedovoljnim dokazima. (Usp. protest. časopis: Church. Quarterly Review, Vol. XXVI, p. 449).

to je *njegova* tajna i to neće istraživat nijedan psiholog..... Tu mora prestat svako istraživanje« (S. 81).

Da li je to dovoljno? Harnack locutus, causa finita? Josue je rekao nekoć: »Sunce, zaustavi se!« Harnack veli: »Istraživaoče, zaustavi se! Zaustavi se i ne istražuj dalje baš kod ove najvažnije tačke, kod vlastita Isusova svjedočanstva!« Ali je Harnack zavirio u srce i saopćuje nam doslije nepoznatu tajnu: »Što u ovom pitanju (Isusovoj vlastitoj izjavi) ostaje razumu tamno i veletajno, to neka ostane tako u Isusovom shvaćanju.« (S. 79). Sad znademo sve; u jednoj toli važnoj tački, o kojoj ovisi Kristovo božanstvo, regbi Harnack imade tajna otkrića o Isusovim nakanama i ove tajne moramo na Harnackovu riječ bezobzirno primit. »Tu mora prestat svako ispitivanje.«

Uzrok Harnackove zabrane lako poznajemo. Ta ako zdravi čovječji razum pogje i za korak dalje i skrati Isusove riječi u naravnom smislu, odmah mu je jasno Isusovo božanstvo. Ali ovaj resultat ne smije izići kod naravnog Harnackovog računanja bez pretpostavke: »mora mirovati i um i njegovo istraživanje.«

Protestantski teolog H. Creuer veli: »Harnackovo pretpostavljanje nije povjesničke naravi, nego je dogmatičke, naime da je nemoguća osoba, kakav je Isus u novom Zavjetu. Na ovom temelju gradi on opet iz dogmatičkih temelja, što u novom Zavjetu pravo, dosljedno na što se oslonit, i sastavlja tako dogmatičku sliku, koju on naziva »povjesničkom« i s toga stanovišta sudi on povjest i nauk

crkve.« (Das Wesen des Christentums, Gritersloh 1902).

Sasma dobro. Dakle ipak Harnack nešto pretpostavlja. Jeli moguće da ima u Harnackovoj povjesti punih 80 stranica *pretpostavaka* u doba, gdje znanost toliko naglasuje da se ne smije ništa pretpostavljat? (1 Bd. S. 39 — 119).

Harnack pretpostavlja u cijeloj svojoj teologiji bez dokaza, da su prava čudesa nemoguća (usp. Wesen d. Ch. S. 16 — 19). On pretpostavlja u povjesti, da je Kristovo uskrsnuće nemoguće. On pretpostavlja, da Krist nije mogao bit svoj, da je u opće nadnaravni red u dogmatičkom smislu nemoguć.

To je sve već unaprijed sigurno tako. Što se ne slaže s ovim pretpostavljenim mnijenjem, mora se odalečit; tako n. pr. Ivanovo evangjelje, Matijina mjesta 16 i 28 i u opće svi neprijatni dijelovi i činjenice.

S ovom logikom može se takogjer dokazati, da Zadar nije na moru. Pretpostavim naime, da je Zadar uz Ljubljanu, a pošto je mnogo udaljena Ljubljana od mora, slijedi da ni Zadar nije na moru. Quod erat demonstrandum.

4. Harnack poduzima, da o prvoj dobi kršćanstva postavi nova tumačenja, nu nije u stanju, ni da podade pravo tumačenje u današnje doba katoličkog kršćanstva. On polaže veliku važnost u sigurni, povjesnički izobraženi smisao, koji znade odmah u stalnim činjenicama razlikovat trajnu istinu i savremenu.

Kako daleko pak dopire taj njegov povjesnički izvježbani smisao, o tome imademo sigurni dokaz u tome, gdje on iznosi na vidjelo svoje misli o sadašnjem vremenu, o katoličkoj crkvenoj upravi i katoličkoj nauci. Tu čuje n. pr. nešto o redovničkom stališu, »ali nezna, što to znači«; on zamjenjuje bit savršenosti sa njezinim sredstvima, savršenstvo kao takovo, koje očituje u svim stališima, sa stališem savršenstva, da je tobože nauka katoličke crkve, »kako je potpuno nasljedovanje Kristovo moguće samo kod redovnikâ«, — a tu je izreku upravo osudio Ivan XXII. Crkva ima svetaca u svakom stališu, ne samo izmegju redovnika. — Regbi da Harnack takogjer ne razlikuje pustinjake od redovnikâ«.[1])

Kad dakle čovjek u takovim stvarima, o kojima se je mogao *tako lako* podučit pomoću katoličkih djela i pomoću kat. ljudi, ipak iznosi takove zablude, može li onda za svoje nazore o prakršćanstvu i njegovoj biti zahtjevat više povjerenja? Povjesnički izvježbani smisao, koji pogrješuje u nedavnim stvarima, ne može si prisvajati nepogrješivost u davnim stvarima.

»Nije li naivno«, pita Chr. Pesch, »kad neko staro povjesno kršćanstvo postavi u stalni svoj kalup i onda nam tu skalupinu podade kao pravu bit kršćanstva?

---

[1]) *Opaska.* Rektor P. Höveler dokazuje u bistrom svome spisu „Prof. Harnack u. die kath. Ascese" (Düsseldorf 1902). g. profesoru, da nije tačno shvatio pojam kat. askeze i zato da krivo sudi i o izbjegavanju svijeta, o asketićnim vježbama, redovničkim zavjetima i o prosjačkim. redovima.

Mi smo katolici uvjereni, da će katolička crkva živjet i cvjetati još, kad je već davno kršćanstvo Harnackovo postavljeno na stranu ad acta megju pregjašne neuspjele pokušaje. Crkva je odoljela sasma drugim napadajima; neće se raspasti ni pred praznim berlinskim kršćanstvom«. (Laach. St. o. c.).

72. Pomirenje izmegju kršćanstva i svijeta.

Prig. »Prvotno«, »čisto«, »bitno« kršćanstvo je u stanju spojiti se s onim, što se zove modernom naobrazbom«, misli prof. *Soltau* (Zabern). (Urspr. Christentum, Leipzig 1902). U ovo kršćanstvo ne spada naime nauka o Kristovom božanstvu, otkupljenju, uskrsnuću, trojstvu. »Kao ostatak kršćanske nauke ostaje daljni opstanak duše iza smrti i ćudoredna odgovornost«. Ipak po Soltau »punim, nesumnjivim pravom zadržajemo: 1. Krist je središte religioznog života i prema tome 2. možemo propovijedat njegova djela, sudbinu i zahtjeve«.

Odg. 1. Istim pravom može se smatrat *muhamedanac kršćaninom*, jer i on časti Krista kao Bogom nadarena proroka, o njemu može propovijedat i čvrsto drži Soltauov »ostatak kršćanske nauke«. U ovom Soltauovu ostatku mogao bi u ostalom jednako bit središte religioznom životu mjesto Krista Buda, Konfucij, Goethe ili Darvin. Ovakovo »bitno« kršćanstvo je nebitno i takovo pomirenje sa svijetom nije ništa drugo nego li njegovo *uništenje*.

2. »Cijelo odabrano stanovište«, veli u sličnom slučaju E. v. Hartmann (Selbstzersetzung des Christentums, S. 57) »iščezava u modroj isparini, u čisto ništa. Ostaje ispod natpisa »Kristovo kršćanstvo« samo bijeli papir, na kojemu je sve isbrisano, što je bilo na njemu napisano povješću ovjerovljeno. To je upravo ono, što gospoda žele: Prazni prostor, da vlastite ideje mogu poslat u svijet, a da ne spomenu ime kršćanstva«.

Kad je car *Vilim I.* 1875. postavio gospodu bramdeburške pokrajinske sinode (protestanske) na stanovište kršćanske vjere, t. j., kako je on izjavio, »vjere u Boga i Kristovo božanstvo«, nadodao je vrlo shodno. »*Ako to tvrdo ne vjerujemo, onda nijesmo više kršćani.*

Zašto hoćete držat još uvijek pred licem koprenu, kada nemate od kršćanstva upravo ništa? To nije karakterno.

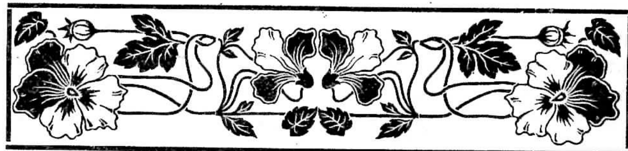
Strauss veli tima pravom: »Ako nećemo da izbjegavamo, da okrećemo i prevrćemo, u kratko, ako hoćemo bit pošteni, iskreni ljudi, priznati moramo: mi nijesmo više kršćani«. (Alter u. neuer Glaube, S. 61). To bi morali Soltau i drugovi zapamtiti.

Samo mi, koji vjerujemo u božanstvo Kristovo i molimo se njemu kao našemu gospodinu i Bogu, samo mi imamo pravo na uzvišeno, starodrevno i vječno pobjedničko ime kršćanstva.

VIII.

NADODATAK.

73. Naravsko tumačenje kršćanstva.

Kao kamen sumnje su za besbošce uvijek bila čudesa. Koliko je bilo truda, e da se otkloni čudesa! Stariji racionalisti, osobito oni prve polovice 19. vijeka, kušali su (i ako uzalud), da čudesa sv. Pisma *naravskim načinom* protumače. Tome se danas smijemo. Po ovoj »najnovijoj znanstvenoj metodi« nekoć je bilo: »Bogati ribolov, utišanje oluje i slično bili su *puki slučaj*, oluja n. pr. upravo prestala, kad joj je Isus zaprijetio. Kod umnažanja hljeba bilo je u istinu dosta kruha, Krist je svojim primjerom samo ih potakao, da jedu i dijele«. Drugi su racionalisti držali pet kruha za neobično velike, da bi svaki pojedince bio dovoljan za 1000 ljudi. Želio bih vidjet takove peći, u kojima su pečeni ovako ogromni krušci, a i dječake, koji su sobom nosili ove kolose.

Nebeske angjeoske skupine kod porogjenja Isusova tumače pomoću svjetiljaka i krijesnica. Dakako te su slične angjelima i mogu govorit.

Veliku uslugu je podao besbošcima nekoć tek obreteni *elektricitet*. Čudesa kod Isusova krštenja

tumače pomoću oluje s električnim svijetlom, a pri tome je slučajno proletila bijela golubica. I čudo na dan Duhova da se protumači, pomaže oluja uz »električni blijesak«. Sjaj, što je izlazio iz Mojsijeva lica, očevidno nije bio drugo, nego elektricitet. Faraon i Egipćani su se utopili u moru uslijed oluje, za koje su se preplašili konji. Oluja i grom su obratili Saula pred Damaskom. Slučajni grom prekinuo je verige sv. Petra i on uteče prama vratima tamnice, koje je grom takogjer otvorio slučajno.

Takova »gromovna« tumačenja vrijedila su nekoć kao najnovija znanost. Danas se smijemo tome.

Isto tako kušali su tumačit *ozdravljenje bolesnika*. Većinom su to bili umišljeni bolesnici, koji su ozdravili uslijed jedne vesele riječi. Gubavci ili nijesu bili pravi gubavci ili nijesu bili ozdravljeni, nego su si samo umišljali, da su ozdravili. Slijepoću tumače pomoću upale očnice, a te upale su ozdravile pomoću hladnog koga predmeta (u pljuvački pomješana zemlja). Sve naravski! U Isusovo doba svaka očinja upala kao slijepoća!! Takovo tumačenje doduše kod *slijepca od poroda* imalo je znatnih poteškoća; nu preko toga lako se je prešlo.

Drugo se nemože očekivati, nego da će i *uskrsnuće mrtvaca* tumačit pomoću *prividne smrti*. Pri tome je naravno fatalan njuh o raspadanju trupla, što su ćutjeli i prijatelji i neprijatelji, što je najsigurniji znak smrti. Još je fatalnije, što je slučaj tako poslušni sluga Kristov. »U istom trenutku pak, kad je govorio Isus, prestajala je prividna smrt«, tumači prof. *Paulus* ů svome komentaru evangjelja.

I to kod 3 uskrsnuća mrtvaca! Svaki put na riječ Kristovu pojavljuje se poslušni slučaj; prividna smrt prestaje baš u času, kada Isus to želi. To se naravno ne dogadja kod naravnih stvari. Tjeraju čudo kroz vrata vani, nu ovo dolazi opet kroz prozor unutra.

Pomoću prividne smrti prestaje i *Kristovo uskrsnuće* (usp. br. 61). Angjeli u grobu nijesu drugo, nego li sjajne ponjave; zato nam i sada na livadi izvjesena ponjava pričinja legijom angjela. Ili se valjda varam? Kod *uzašašća na nebo* iza odijeljenja sašao je Krist samo s druge strane brda, a ganuti učenici rekoše: Ponio ga je oblak. Ovako jeftinim načinom mogu svi bezbošci putovat u nebo, kadgod htjednu. — Jedva možemo dandanas shvatit, da su ovako nevoljna tumačenja vrijedila nekoć kao »najnovije stečevine« znanosti, a ljudi kao profesor i koncistorialni (protest.) savjetnik *Paulus* u Heidelbergu i njemu slični vrijedili su kao najozbiljniji učenjaci. Nu »netom počme neko buncati proti Bogu«, veli Roscher, »i najpametniji čovjek poludi«.

74. Mitična hipoteza Davida Straussa.

Profesor Paulus morao je još za svog života vidjeti, gdje ga ismjehavaju u njegovom taboru njega i njegovo »naravno« tumačenje čudesa. Kristov mrzitelj *David Fridrik Strauss* (1808—74) ruga se: »Nijesam se mogao odlučit za toli ogromno značenje biblijskog pripovijedanja«. Ali Strauss, koji je naučio od lakoumne majke još kao dijete rugati se s vjerom, nije se htio odlučit da vjeruje. Što će

dakle učinit? Je li se mogao priključit starome *Reimarusu*, tako zvanom Wolfenbüttlerom fragmentisti 18. vijeka, koji su držali evangjelje za dijelo prijevare? Ovime su se prvašnji besbošci ponosili, a i u Straussovo doba bilo je još takovih ljudi Nu Strauss veli: Takovo sumnjanje bilo mi je mrsko«. Ovaj prosti i čudni način tumačenja, koji za ovakovu pojavu, kakovo je kršćanstvo, nema drugog načela, nego li laž i prijevaru, mora odalečit od sebe svakog čovjeka, koji misli znanstveno. »Što moram uradit? nastavlja Strauss, e da nagje izlaska. »Ako su evangjelja povjesni dokumenti, onda moramo otkloniti čudesa iz Isusova života«, jer čudesa — o tome je svaki nepristrani čovjek uvjeren već unaprijed — čudesa su nemoguća. Ali kako to učinit? Naravno tumačenje čudesa je smiješno; hipoteza o prijevari je odurna. Pokušajmo jednom, tako umuje mudri čovjek, sa »hipotezom mita«.

»Ogledao sam se po starim vjerama, koje dandanas niko više ne drži s Herodotom kao nadnaravne, niti ih sa Euhemerusom tumači naravno; nego ih se shvaća kao priče, koje su sastavila pobožna fantazija naroda i njihovi pjesnici bez posebne nakane. Prema tome sam kao proizvode prakršćanske bezazlene pjesničke priče smatrao evangjeoska čudesa, barem većinu istih«.

To je nova mudrost besvjerstva, novi pokušaj proti kršćanstvu.

»Mitus«, veli Strauss, »jesu povjesnički zaodjenute ideje, sastavljen pomoću bezazlene pjesničke priče«. Isukrst je doduše postojao, nu po mnijenju Straussa nije ništa više nego »čovjek, religiozno obdareni čovjek, genij, najviše, što možemo postignuti i mislit. Nu sve čudnovato u njegovom životu je priča i izmišljeno.

Škoda samo za Straussa, da nije Krist živio u prastaro doba, nego u povjesnički poznato doba »in luce Asiae«. Škoda, da nije Omer ili Vergil ili inače koji drugi pjesnik opisao njegov život, nego očevici, trijezni, prosti ljudi, koji spisi za svakog čovjeka bez presuda su vjerodostojni, tako da je racionalist *Paulus* morao priznati: »Da su čitave činjenice sasvim izmišljene, to je proti naravi stvari kod prvih triju evangjelja, kod kojih se može dokazati rani sastanak. Dok živu očevici (usp. Luka 1, 2) i pisci o njima i njima pišu, nemaju opravdanja takove izmišljotine«. Uz put budi rečeno, to je ugodno čuti, kako jedan racionalista ruši drugog.

U opće je smiješno i mislit, da su se ovi miti za *40 godina* [1]) već skalupili oko Krista. Ovo razdoblje je u istinu prekratko za pojavu novog mita. Ili ne bismo li ismjehavali svakoga, ko bi se danas usudio Ivana Rougea, utemeljitelja njemačkog katolieizma u 40tim godinama 19. vijeka, sa čudnovatim krugom mita okružiti? Kad bi neko dandanas pridovijedao, kako je Konge ozdravljao bolesne, slijepce, mutave, uloge, kako je uskrisivao mrtvace, ne bi li se općenito ovakova čovjeka proglasilo ludim?

Ali nekoć, veli se, u toli staro, tamno doba imali su ljudi, osobito na istoku, život pun fantasije i sanja i poput djece su pripovijedali priče;

[1]) *Opaska.* Matejino n. pr. evangjelje je „napisano u doba, kada su Petar i Pavao u Rimu propovijedali veselu vijest“ dakle pred godinom 70 (Usp. br. 47).

pa je tako mogla nastat priča o čudesima uslijed oduševljenja učenika i njihove pjesničke fantasije i tako pretvorili mladog učitelja u Boga.

Ko ovdje fantasira, nije niko drugi, nego li Fridrik David Strauss. Povjest nam govori sasvim drukčije, pa vrlo malo pomaže bezbožnom gospodinu, da pred činjenicama povjesti tvrdokorno sakriva u pijesak svoju učenu glavu.

Što kaže pak povjest?

Iza Isukrstove smrti su se borili proti mladom kršćanstvu *židovski rabini* svom silom. Na svakom koraku su mu se protivili i sumjičili su kršćane kao »otpadnike i epikurejce«. Čak i iza razorenja Jerusolima osnivali su u Jamnii, Lyddi, Cesereji itd. rabinske škole, koje su progonile kršćane svom mržnjom. Većina tih rabina bili su Isusovi suvremenici. I gled pred licem ovih punih mržnje neprijatelja su tobože učenici Isusovi izmislili čudesa i prišili Kristu priče, n. pr. umnoženje hljeba, ozdravljenje slijepca od poroda, uskrsnuće Lazarovo! »To je laž« bili bi se zavikali svi rabini. »Mi poznajemo Lazara; on nije bio nikada mrtav. Poznajemo slijepca od poroda; on nemože ni sada vidjet. Nijesmo se nasitili u pustinji«.

To je bilo za rabine *životno pitanje*, borba na život i smrt, o čemu djela apoštola pripovijedaju nam teške prizore, pa i bijesno raspravljanje rabina s njihovom frazom: »Tako moraš Epikurejcima (kršćanima) odgovorit«, kao i dialog *Justinov* sa židovom Trifonom. (Usp, *Knabenbauer*, S. J. Evang. sec. Joann. p. 23 i Jost, Geschichte des Judentums, 2 Teil, 16, 25, 37-42).

Borba je bila *u cijelom svijetu*. Židovi su bili rasijani svukamo i svukamo su ustali proti kršćanima. Sveti Pavao, koji je, kako moraju i racionalisti priznati, u svojim poslanicama pisanim 40-70 iza Kr. priznaje jasno i očito Isusovo božanstvo, svukamo mu se opiru židovi.

A Strauss hoće da nas uvjeri, da su ova burna vremena bila doba sanjâ, gdje se pripovijeda priče i u iste se vjeruje kao u istinu, gdje su ljudi kalupili mite bez zle nakane i gdje se je primalo iste bez zle namjere za čistu istinu, pa su za iste čak i umirali! U istinu, židovska kamenovanja bila bi brzo razorila cijelu zgradu mita, a rimsko oružje bilo bi brzo polomilo krila pjesničkoj fantaziji.

Kad Krist ne bi bio Bog i kada kao dokaz tome ne bi bili kao javne činjenice pravili čudesa, ne bi ga bili učenici nikada pretvorili u Boga. Prije bi današnjeg Francuza uvjerio, da je Bismark došao s neba i da je bio polubog.

Mitus o Kristu je čista izmišljotina, kod koje je krilata fantazija slobodna leta, ali kod iste mirni zdravi čovječiji razum prestaje.

Ipak, usprkos tome još dan danas neki liberalni filistri govore o «znanstvenoj temeljitosti,» kojom da je Strauss porušio staru vjeru. Ali jednakom «znanstvenom temeljitošću,» koju susretamo kod Straussa, dokazat ćemo, da je Napoleon I bio mitična osoba i njegov životopis je izmišljotina, naime priča o Apolonu bogu sunca. (Usp. Kaeser, Der Sozialdemokrat hat das Wort, S. 121).

Napoleonov mitus.

Gospodo! Svaki naobraženi čovjek, da život Napoleona I. nije pravi povjesnički dogagjaj, nego je to lijepi mitus, kojega se nutrnja jezgra nalazi u staroj priči grčkom sunčanom bogu Apolonu. Oštroumni istraživalac već po imenu mnogo spoznaje. Napoleon-Apollo, kolike li sličnosti! Napoleonova majka zvala se je Lätitia; očevidno je to promjena za Latona, Apolonove majke Lätitia, svijetlo veselje, kako je lijepo izabrano ime za majku boga sunca! Jedan brat Napoleonov zvao se je Lucian, podavalac svjetlosti, svijetleći. Tu je očevidno jedan sunčev pridjev personificiran. Napoleon je počeo svoj pobjednički pohod na jugu i istoku. — Italija i Egipat; njegova sreća je prestala na sjeveru — na ruskim ledenim poljanama, i poginu na zapadu — on je umrao na S. Jeleni, — Gospodo! Tu imamo neoprovrgljivo personifikaciju godišnjeg pobjedničkog pohoda sunca od juga prama sjeveru, od zaokreta jarca do zaokreta raka. Imamo dalje personifikaciju svagdanjeg pobjedničkog pohoda sunca od istoka prama zapadu. Napoleon je bio okružen sa 12 (ili koliko?) maršala, – to je 12 zviježgja, u kojima u njihovom godišnjem putanju nagje se sunce. Apolo je bio bog kuge, koji je bacao na zemlju svoje upropašćujuće strijelice. I ovaj dio starih mitusa je poprimila nova priča, nu je promijenila nešto prama vremenu, jer prikazuje Napoleona, gdje prolijeva krv stotine tisuća ljudi na bezbrojnim ratištima. I iste slike potvrgjuju resultat naših najnovijih istraživanja. Najstarije slike Napoleonove pokazuju starinsku glavu Apolovu klasične ljepote i pravilnost, čelo je pak Apolovo okrunjeno sa milim bršljanom.

Gospodo! U svim bitnim potezima eto slaže se priča o Napoleonu sa prastarom pričom o Apolonu. Nemoguće je da je ova tolika sličnost prosti slučaj. Očevidno je tu živahna fantazija slavohlepnih Francuza u doba revolucionarnih nereda preobrazila starog boga sunca u pobjedonosnog, francuskog nacionalnog junaka, i nekritični tadašnji i pozniji svijet pustio, da se je ta fantasija pronosila kao istina. Gospodo! To je jedan od najljepših triumfa kritičnog povjesničkog istraživanja, koje je prividnu povjest o Napoleonu I. turila u kraljestvo priče. —

Nuder! ko se to smije?

Ako želi Strauss, priznat ću, da je neki Napoleon opstajao, pa i da je bio hrabar vojnik, dapače da je bio general; ali sve, što se pripovijeda o njegovom fantastičnom polasku u Egipat i posjetu starodrevnih piramida, i o njegovom neshvatljivom polasku u Rusiju i o čudnovatom požaru Moskve i o njegovom grobu na otoku sv. Jelene — sve su to, da kažem sa Straussom «mitični vijenci, kojim je obavila jednostavnu sliku hrabrog generala obavila bez zlobe pjesnička fantazija francuskog narodnog duha. Ovi miti u toliko sadržaju istinu, u koliko su «izraz jedne realne ideje,» ideje francuske nezasitne pohlepe za slavom.

Opet pitam, ko se smije? ili ko se pametan ne smije?

U staro predpovjesno doba mogli su uspijevat priče i miti, ali nemogu u jasno povjesničko doba. Napoleon nije mit, a jednako nije Krist.

Fantasije, kakove producira i reproducira Bebel, mogu pripisati Kristu magloviti opstanak i izjednačiti ga s egipatskim sunčanim bogom Osirisom. Nu kod Bebela navikli smo se vidjet maglovite sloke (njegova »država budućnosti«) i čuti neispunjena proročanstva (»der grosse Kladderadasch von 1898«), pa zato i stavljamo u istu kategoriju njegov mit o Kristu.

David Strauss je na utjehu slabih glava, koje su ćutjele još nešto štovanja prama Kristu pokadio malo, kad je nazvao Krista «nedostiživim genijem» i milostivo mu dopustio jedno mjesto u «hramu slave» velikih duhova. Svrhom života pokajao se je i za tu dozvolu i srdio se je, da se «još njemu mole, da ga drže središtem kultusa i provijeda godinu za godinom o njegovim djelima, sudbini i govorima.»

Strauss mislio je, da je znanstveno i konačno otstranio «staru vjeru» i srdačno se je veselio u svome spisu «Der alte und neue Glaube» (stara i nova vjera), što je nastao Kulturkampf. U istom spisu izjavljuje se potpunim ateistom i panteistom

Tako je umrao god. 1874 u nadi, da će doskoro prestati kršćanstvo. Lugjak!

25 godina kasnije stajao je njemački car na grobu našeg Otkupitelja i izjavio je javno svoju vjeru u Krista, njegova čudesa i njegovo uskrsnuće. A katolički svijet spremao se je za veliku počast Kristu prigodom promjene vijeka. I to je ironija svjetske povjesti!

75. Renanov »život Isusov«.

Teško pisan D. Straussa «život Isusov» pretvorio je Ernest Renan u roman, u kojemu je spojio lakoću oblika i plitkoću sadržaja, »zaneseni» opis krajeva i sentimentalnost, zauzetno štovanje prama čovjeku Isusu i izdajstvo najgore prama njegovom božanstvu.

Renan († 1892) je bio primio četiri niža reda, nu je god. 1845, pošto je bio izgubio vjeru, istupio iz svećeničkog sjemeništa i postao je profesorom. U »uspomenama iz djetinstva i mladosti« piše sam: »Priznajem, da sam mnogo lagao u prvoj periodi svog života«. — »Istina u sebi ima malo vrijednosti za istočnjaka; on pazi ideju. Najbolju stvar se redovito postigne pomoću loših dokaza«. (Usp. Vie de Jésus, 252-58; 359; Liberté de penser, t. III, p. 567 i p. 266).

»Uvidio sam ispraznost svih krieposti; osobito sam upoznao, kako narav ni najmanje ne drži do toga, da čovjek živi čisto... Prihvatio sam ćudoregje protestanskog propovjednika.... Poznava protestanske propovjednike vrlo široka vidika, koji sve spasavaju pomoću svoje bez ljage i bijele kravate....« (Usp. Revue des deux mondes, Nov. 1882).

Ovaj čovjek očevidno je bio vrlo sposoban, da shvati najveći ideal krjeposti i da piše život Boga čovjeka. Kako je objelodanio mlagji Dumas, Renan je dobio od židova Rothschilda milijun franaka za roman, u kojem će pod krimkom licumjerca, koji je zanešen spram čovječanstva Isusova, poduzeti da uništi Spasiteljevo božanstvo pomoću iskrivljivanja, naravna tumačenja i sumnjičenja najgore vrsti.

Kao *podloga* mu služi izreka: *čudo se nemože dokazati povjesnički*. Njegov predlog o znanstvenoj komisiji za istraženje čuda nije originalan; stari su enciklopedisti zahtijevali već granadire kao opažatelje čudesa; ali je predlog i bez ukusa i priprost, pošto se Bog ne može toliko ponizit, da se pojavi pred ispitavajuću komisiju ljudi, a k tome on pravi takova čudesa, koja su za svakog razumnog čovjeka jasna i očevidno istinita.

Kako lako tumači Renan čudesa, evo nekoliko primjera. Čudesno *umnoženje kruha* tumači jednom frazom: »Potpuno sito živjelo je mnoštvo svijeta tri dana u pustinji Naravno to je vrijedilo kao čudo. Želim samo, da bi se g. Renan uputio u pustinju sa 5000 ljudi, koje sve muči glad, te neka pokuša sa pet kruha da ih potpuno zasiti. Pa kad bi se sa preostacima moglo još napunit dvanaest košara, onda bi Renan imao pravo.

Isusovo *Ozdravljenje bolesnika* tumači Renan pomoću prijateljskog postupanja. »Znamenita, izvanredna ličnost — kakav je Isus — daje, što može, posmijeh, uzdanje i to ne ostaje bez ploda« (Vie de Jesus, p. 260).

Kod takvog posmijeha naravno odbacuju hromi štake, nijemi progovore, slijepi progledaju, gubavi ozdravljuju. To se po sebi razumije! Kod opsjednutih dovoljna je jedna »slatka riječ«. Ugodnost, što vidiš odabranu osobu«, jednako ozdravlja».

To se dogagja osobito kod slijepca (Mark 10, 46 i sl; Iv. 9, 1), kod mnogo udaljenih, n. pr. kod četnikove sluge (Mat 8, 6), kod kćeri kananejkine (Mat. 15, 21), koje je Isus ozdravie a nada sve kod

mrtvaca, koje je Isus uskrisio (Luk. 8, 41; 7, 11; Iv. 11, 1).

Mnogo se je morao Renan mislit, kako da protumači *uskrsnuće Lazarovo*. Takovo je pripovijedanje evangeliste i svjedočanstva su tako jasna, da i Renan misli, e se je »u Betaniji nešto dogodilo, što je izgledalo kao uskrsnuće.«

Nu zato mora tako izvrnuti povjesničko izvješće sv. Ivana i osumnjičiti, da na koncu ne ostaje ništa, nego velika, odurna prevara.

Regbi da je Lazar bio bolestan (Ne bolestan, g. Renanu, nego mrtav, kako to vele očevici). Veselje, što Isus došao k njemu, *po svoj prilici* povratilo mu život (Gle, koli milo! Mrtvac ustaje od veselja). *Valjda* se je ova čuvstvena čeljad predaleko zanijela i vruće su željeli zatvorit usta onima, koji su nijekali toli nedostojno božansko poslanje njihova prijatelja. (Neplemenita li podmećanja, gdje se eto hoće poštenu Lazarovu obitelj, da učini podlim varalicama!) *Valjda* Lazar, blijed kako je bio kao bolesnik hotio da ga poput mrtvaca vežu povojima i zatvore u obiteljski grob (Javna varalica i odlični nježni bolesnik mora četiri dana poput mrtvaca ležati u hladnom grobu u pećini, bez postelje i njege spavati na hladnoj zemlji i ne smije izići vani radi mnogih žaobenih posjeta. O Renanu, jednako si slab liječnik kao i ekseget!) Žalost, koju je Isus pokazao na grobu, može se shvatit kao potres. (Čudnovato!) Isus je hotio vidjeti svog bolesnog prijatelja. Kad je onda izišao Lazar, povit, morao je naravski svak naravno i zakleti Isusovi nepri-

jatelji, koji su ćutjeli mrtvački zadah shvatit tu pojavu kao uskrsnuće (Vie de Jesus, p. 359 — 64).

Quod erat demonstrandum! »Priznam« veli Renan »da sam mnogo lagao u prvoj periodi svog života«. Ostao on vjeran tome i u drugoj periodi svog života ili još bolje, on se je dalje razvio u spomenutom smjeru. Iz laži dječaka i mladića razvilo se je rafinirano muževno klevetanje. Nečuvenom smionošću sudi druge po sebi i svojim frazama: »regbi«, »po svoj prilici«, »valjda« iz najpoštenijih ljudi pravi lašce i varalice: Ivan laže, Marta i Marija lažu, Lazar laže, Isus laže, a ti lašci u isto doba varaju puk i služe, da sveti nad svetima pomoću laži i prevare podigne se kao bog u najbuntovnijem huljenju Boga. (Vie de Jesus, 25258, — 359; Liberte de penser, t. III p. 567, 266).

»Ah«, veli Renan slatko se smiješeć, »mi na zapadu uzimamo točno ozbiljno laž i prevaru. Istina u sebi za istočnjaka male je vrijednosti; on pazi ideju. Najbolju se stvar postigne pomoću loših dokaza«. »Isus«, veli, »ili se je morao odreći svojeg poslanstva kao propovjednik ćudoregja ili, kako puk sad traži, čudesa praviti, drugim riječima, zavarati puk pomoću prividnih čudesa. Kad je došao u Jerusolim i disao sgusćeni zrak, nije više bio isti; morao se je na nešto odvažit, a zanešenje puka ga je u tome sasma potaklo. Njegova čudesa su zaslijepljivanja, koja bi ljudi dan danas shvatili kao sljeparije jednog šarlatana. To bismo mi nazvali prevarom, ali dok su kod nas poštenje i prevara protivne stvari, kod istočjnaka je blizu isto. Mi bismo u našoj slabosti lako nazvali takovo ponašanje lažju i prevarom i ponosni sa svojim glupim poštenjem omalovažili bismo one junake, koji su bili prisiljeni, da vode puk pomoću takovih obmama«.

Karakteristično je o Renanu, da sam sebi predbacuje, što je ponosan svojim »glupim poštenjem« i da nas opominje, neka kod drugih ne sudimo strogo o laži i prevari, kad je sredstvo k njegovom cilju. Očevidno je zaboravio što je savjetovao, da si naime »nikada ne dopustimo istodobno dvije bezobraznosti«. On to ipak si dopušta, jer sav istok sa svim velikim povjesničkim pojavama, sa svim prepoštenim karakterima, sa mučenicima istina starog i novog zavjeta nazivlje jednostavno lancem laži, a ipak veli da su poštenje i prevara blizu isto i kod najplemenitijih ljudi, kakav je sigurno Isus bio. »Priznajem« veli Renan,» da sam mnogo lagao u prvoj periodi svog života.« Priznajemo, da se čudimo njegovom napretku u laži. Nu valjda na to računa, da mu se radi njegova uglagjena stila opraštaju ove nećudorednosti (on ih naziva bezobraznostima).

On traži, da i čitaoca ublaži pomoću odlične mirnoće i glatka stila, jer veli: »Nemoguće je napisati pripovijest, ako smiono ne priznadeš, da imade različitih mjera o poštenju« (Vie de Jesus p. 252).

Škoda, da nije tu izreku napisao koji isusovac, inače bi isusovački neprijatelji bili našli već jednom toli dugo traženu izreku: »Cilj posvećuje zla sredstva«; kod Renana, tog licumjerca, ne vide te izreke.

»Jedino koga se mora kaznit, jest« nastavlja, »isto čovječanstvo, koje hoće da bude prevareno« (Vie de J. p. 252). Čujmo! čujmo! Ako odmah ne-

prosvjedujemo i mi smo kažnjivi i prevarit će nas g. Renan.

»Ah« naglasuje još jednom gotovo moleći kao židov, kad nećemo da kupimo, »ah, ne uspoređujmo po našim malenim prosto gragjanskim programima ove izvanredne pokrete (zasnovanje vjere), koji daleko nadilaze našu moć shvaćanja (Vie de J. p. 125). U Renanovu riječniku poštenje je jednako trici i malenkosti! »Ako tako pošteno shvaćamo, dolazimo do ničesa. Marko Aurel bio je takogjer izvrstan učitelj ćudoregja i pisao je oduševljene govore; ali jer nije tvorio prevarna čudesa, ostao je bez upliva. Isus pak ostaje (uslijed laži i prevare) za svijet neiscrpivo vrelo ćudorednog obnovljenja« (Vie de J. p. 451).

76. Prilog k božanstvu Kristovom.

Uzvišenije nego li oprovrgavanje napadaja proti božanstvu Kristovom je proučavanje positivnih dokaza o božanstvu, ne samo dokaza iz čudesa, nego i iz čudesne nebeske nauke Kristove. («Tako nije nikada govorio čovjek») i osobito iz njegova nadzemaljskog, u istinu božanskog karaktera.

1. «Kako je veli *Hettinger* (Apol. I, 2, 18 Vort.)» duga uzvišena i nepomična nad svakom promjenom i mješavinom čovječjeg života, prolazi Isukrst kroz svijet u nebeskoj, uzvišenoj tišini i nenatrunjenoj jasnosti... Iz svih njegovih govora govori ova sveta čudesna mirnoća bez strastvene uzbunjenosti ili hitnje, bez neodlučnosti ili otezanja, bistro, čisto, naravna objava duha, koji, sav utopljen u čisti

eter božanstva, nezna ništa toga, što ožalošćuje i zapliće i sumnjama uznemiruje ljudski duh, što navaljuje na ljudsko srce i tura ga amo tamo da pluta. I ta uzvišena mirnoća prati ga kroz cijeli njegov život, od prvog koraka u tempao kao dječaka do njegova ulaza u Jerusolim, u krugu njegovih, gdje čuva majka u dubini srca svaku njegovu riječ, kako i pred svojim neprijateljima, kod slavnog ulaza u sveti grad, a tako i pod zlostavljanjem divljih sluga i pod prevelikom mukom.

Kakove su njegove riječi. takova su i njegova djela. Isti mir, gdje uskrisuje mrtve i zapovijeda olujama, kao i ondje, gdje se brine za tjelesne potrebe svojih učenika. Tu se ne uznemiruje ni malo; prihvaća se najvećeg kao i najmanjeg posla, uvijek u istoj visosti. Kako izriče najdublje, najuzvišenije misli, najviše istine jednostavno i u malo riječi, tako mirno i bez truda obavlja najveća i najjača djela. Stoga sve njegove riječi i čini nose na sebi pečat *uzvišenosti*. Veliki mogu se jedan ili više puta, u pojedinim časovima, podići do uzvišenosti. — *Krist je pak uvijek uzvišen*, u riječi i činu, u djelovanju i trpljenju, u životu i smrti. Isukrst, opaža Pascal (Pensées II, art. 10) o najvećim predmetima govori takovom jednostavnošću, kao da o tome nije ni promislio, i ipak tako odregjeno i jasno, da svak ćuti pravo, koliko o tome znade. Ova jasnost i dubina spojena jednostavnošću začudna je.... Njegov život bijaše u Bogu».

2. Dr. Schill veli (Theol. Prinzipienlehre, S. 352): «U istini jak kao diamanat i nježniji od majke karakter Isusov u svojoj beskonačnoj dubljini jakost

duha i volju čovjeka sjedinjuje sa nutrnošću i čuvstvima, koja su prirogjena majci. U nježnoj čistoći nadvisuje dijevu, požrtovnošću i ustrajnošću u trpljenju zasramuje heroizam svih junaka, koje je svijet vidio. — Stoga Isus djeluje na svakoga bez iznimke kao prvotna slika i uzor, ne djeluje kao drugi samo pomoću misli i razloga, nego nada sve pomoću *svoje osobe* i stoga prama svim ljudskim velikanima ne umanjuje se tekom vjekova, nego raste njegova djelatnost. Ratilo spasenja za sve, ljudska pojava Isusa iz Nazareta je postala takogjer magnetom, koji privlači k sebi nepropadljivom snagom ljudska srca; njegova osoba nije kakov povjesnički velikan, kojemu se divimo, nego je živi i prisutni sin čovječji, koga ljubimo, i njegovo naslijedovanje ne krije u sebi samo najslagju sreću za bezbroj ljudi, nego je takogjer sam u stanju, da podigne ukupno čovječanstvo djelotvorno na visinu ćudorednog života i uzdrži ga na njoj sve dalje neprestano. To je moć, koju ima samo Isus iz Nazareta, koju nije naslijedio od nikoga, niti ikomu daje; to je djelatnost, kojom on neprestano ne manje stringetno nego li svojim uskrsnućem dokazuje dvije temeljne istine svog bića:

«*Ecce homo*»
i
«*Vere filius Dei erat iste*».

3. U svojim studijama o kršćanstvu (IV, 85) navodi *Nikolas* neke napomene, koje je o Kristu Napoleon I. rekao na otoku s. Jelene. (Usp. Gourgaud et Montholon, Dictées de St. Helene, 8 vol. Paris 1823-25).

„Krist hoće ljubav ljudi, to znači upravo ono, što je najteže od njih postići. I to on hoće za se, to traži bezuvjetno. I svoj zahtijev provodi. — Odatle zaključujem, da je Bog. — Aleksandar, Cezar, Hanibal, Ljudevit XIV. su se sa svim svojim genijem raskršili. Osvojili su svijet, nu nijesu došli do tog, da si steku jednog prijatelja.

Krist govori, i od tada pripadaju mu sva pokoljenja užim nutrnjijim svezama nego su one krvi; nutrnjijim i širim spojenjem nego li je ijedno drugo. Uspaljuje vatru ljubavi, koja ubija ljubav k sebi istome i žarčja je nego li svaka druga.

Kako ne moraš u tim čudesima njegove volje spoznati „riječ," stvoritelja svijeta?...

Znao sam uspalit mane, koje su umrle za me. Bože sačuvaj, da ikakovo izjednačenje postavim izmegju oduševljenja vojnika i kršćanske požrtovnosti (charitas), jer su tako različite kako su im razni i uzroci.

Za to oduševljenje trebalo je moje prisutnosti, elektrisujućeg pogleda; jedan glas jedna riječ iz mojih ustiju mogao je rasplamtit vatru u srcima.... Da, posjedujem tajnu ove magične moći, koja zanosi duhove; nu to nemogu dat drugome; nijedan moj general nije to od mene dobio ili mi oduzeo. Isto tako nemam tajnu, da svoje ime i svoju ljubav ovjekovječim u srcima i ondje pravim čudesa bez materijalne pomoći.

A sad kad se nahodim na sv. Jeleni..., jer sam osamljen okovan na klisurama, ko bije bojeve, ko osvaja kraljestva za me? Ko se i miče u opće za me u Evropi? A iza 50 godina — ko će još htjeti umrijeti za me?".... „Nešto malo poznajem ljude; ali vam velim, ovaj (Krist) bio je više nego li čovjek."

4. Katolička crkva u ispovijesti o božanstvu Kristovom nije nikada kolebala. I skizmatici tvrdo se toga drže. Izmegju modernih protestanata žalibože neki o pravom i istinitom Kristovom božanstvu neće da znadu ništa više, te ili s Ritschlom i njegovom školom zadržaju još lijepe kršćanske riječi, ali bez puna sadržaja ili s Dr Hanneom govore

o nekom «svjetskom kršćanstvu, u kojemu isto znače »Krist» i «čovjek», ili s Schwalbom i dr. označuju obožavanje Krista upravo kao kumirstvo, kao obožavanje čovjeka. Ipak ostaju bezbrojni drugi ljudi vjerni sinu božjemu; vjeruju u Isukrsta, koji nas je spasio svojom ljutom mukom i smrću i pobjedonosnim uskrsnućem; obraćaju se Isukrstu, propetome i u istinu uskrsnutome, kao jedinom svome Otkupitelju.

77. Prilog k božanstvu kršćanstva

Krist je Bog i kršćanstvo je vjera od Boga ustanovljena. Proti onima, koji kušaju da protumače kršćanstvo bez nadnaravnog porijetla, veli P. Hammerstein pravom: «Moralo bi se ne samo jedno čudo oprovrći, nego *sva* čudesa Kristova i apoštola i svetaca; ne samo jednu knjigu Novog Zavjeta osumnjičit, nego dokazat o *svima* da su neautentične; pa ne samo knjige N. Zavjeta nego i većinu spisa starijih crkvenih otaca. Tekar kad si uništio ovu svu starokršćansku književnost, možeš o tome mislit da počmeš sumnjat o božanskom porijetlu kršćanstva. Ali ne, ni onda još ne. Ta upravo onda našao bi se pred neriješivom zagonetkom. Kršćanstvo postoji, postoji od 19 vijekova. Od te dobe i takogjer i sada se mirno i neprestano širi sve više i više, ne pomoću oružane sile, kako Mohamedova religija, ne pomoću obećanja zemaljskih probitaka, nego pomoću propovijedi o propetome i o križu, pomoću propovijedi o božanskom poslanju i božanstvu Kristovom. Kad bi ova propovijed bila laž, onda

sve kršćanstvo sa svojim legijama mučenika, sa svojim milosrdnim redovnicima, sa svojim socijalnim, znanstvenim i umjetničkim značenjem bilo bi svagdano na ogromnoj laži!» (Christentum, S. 35).

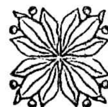
To da pomisli, nemoguće je razboritom čovjeku; po plodu poznaje se stablo. K tome nemože se božanska providnost stavit u službu laži. «Ako je ovo djelo od Boga »reče Gamalijel» nećete ga moći uništit; ako pak nije od Boga, propasti će.«

Oko crkvene pećine i oko pobjedonosnog stupa Kristova leže grobovi Kristovih i crkvenih protivnika; svaki vijek zasiplje stare grobove i kopa nove, ali na stupu stoji natpis:

Christus regnat, Christus vincit, Christus imperat

Krist vlada, Krist pobjegjuje, Krist slavi slavlje

O. A. M. D. G.

SADRŽAJ

I. Objavljena vjera.

II. Otajstva.

III. Čudesa.

IV. Čudesa možemo spoznati.

V. Izvori kršćanstva.

VI. Isusovo božanstvo.

VII. Kršćanstvo.

VIII. Nadodatak.

